MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA SAJA KOLMEKÜMNE KOLMAS NUMBER : OKTOOBER 2023

ELU

RAHA

UNI

ÖÖ

TÖÖ

HOBI

AEG

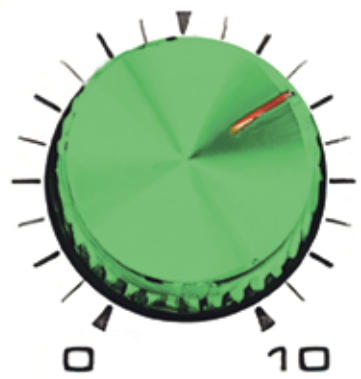

VANUS

HIGI

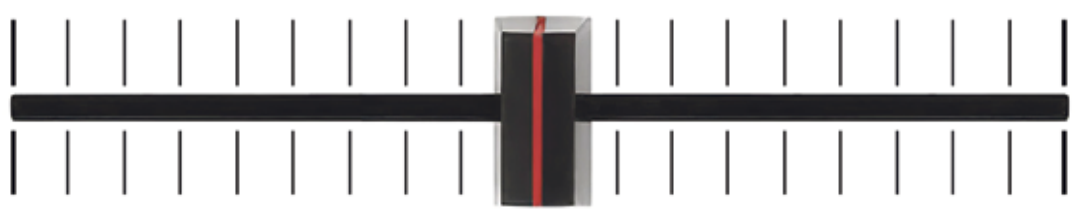

HIND 2.80€

JUHTKIRI

SÕPRUS JA ÖÖELU – KES NEID SUUDAKS LAHUTADA?

Foto: Kertin Vosser

Oktoobrikuu Müürileht on kui muinasroomlaste kahe näoga jumal Janus: üks nägu väljendab sõprust ja teine kohalikku DJ-kultuuri. Mõlemad näod janunevad aga sooja ühistunde järele, mida sõprus ja muusika kahtlemata pakuvad.

Sõprus oma igapäevases iseenesestmõistetavuses justkui ei vajakski pikemat kommenteerimist, seda enam veel eraldi leheruumi – sõprus on ju midagi tunnetuslikku, sest…

sina oled minu sõber
meie jutt ei ole tavaline
meie jutus on see tõde
mis on antud hetkel oluline

…kui tsiteerida **Erich Kriegeri** klassika hulka kuuluvat „Sõbra laulu". Seda, mis tõde sõpruse egiidi all üksteisele kinnitatakse, on aga raske öelda. Nagu on aeg-ajalt ka raske hinnata, millal saab tutvusest sõprus, millal saab sõprusest see eriti sügav sõprus ja mis punktis tuleb sõprusest hoopis lahti lasta, kaasnegu sellega kui sügav lein tahes. Seetõttu palusimegi Tallinna Ülikooli üldpsühholoogia dotsendil **Katrin Kullasepal** artiklis „Sõprus – nii lihtne ja samas nii keeruline" mõningatele sõprust puudutavatele küsimustele vastuseid leida. Niisamuti astus sõprusepaati **Gregor Kulla**, kes võttis endale tänamatu töö lahata, kes need tuttavad siis ikkagi on ja mida seesugused nn nõrgad suhted inimesele annavad. Teine ehk suurem alateema, mis toimetuse koosolekutel selgelt välja koorus, oli küsimus, kuidas on sõprussuhteid – nagu absoluutselt kõike siin ilmas – muutnud ajas tehnoloogia. Interneti saabumine majapidamistesse, LAN-kohvikutesse ja arvutiklassidesse ning hiljem nutitelefonidesse ja -kelladesse muutis massiliseks sõprused, mis olid analoogajastul tuntud näiteks kirjasõprustena. Uuel sõpruse ajajärgul kolisid need foorumitesse, sotsiaalvõrgustikesse, üle võrgu mängitavasse „Counter-Strike'i", kohtingurakendustesse, reitidesse ja kõiksugu muudesse kohtadesse, mida isegi vaevu enam mäletame. Müürilehe kultuuritoimetaja **Helena Aadli** prooviski ajada mälujälgi, kuidas Konsumi loosiga võidetud personaalarvuti lõi portaali esimestele virtuaalsetele sõprustele ja kuidas virtuaalsõprus pakkus ruumi, mida väikelinna sotsiaalne elu ei suutnud. Kultuurilehena ei saanud me kuidagi mööda ka meie kultuurivälja ajast aega põletanud teemast ehk kuidas arvustada sõprade-tuttavate loomingut, selle lahkamiseks ulatas sõbrakäe **Johanna Rannik**. Osalesin hiljuti isegi Pärnus kultuuriajakirjanduse paneelis, kus samuti sõpruse ja ausa kriitika probleem üles võeti, ning pigem jõuti konsensuseni selles, et sõprus on tähtsam kui otsekohene kriitika, ning toodi ka näiteid sõprade kaotamisest kriitika tõttu. Ma ise unistaksin muidugi sõprustest, mis on tugevamad kui kriitika ja suudavad kahte asja eristada. See, et sa mingi käki lõid, ei tähenda, et sa ise käkk oled. Käkke teeme me kõik ja võiks olla lubatud neid ka käkkidena käsitleda. Kui sa aga ei suuda oma loomingut endast kuidagi eraldada, siis äkki tasuks küsida, kui hea sõber sa iseendaga oled. Selle tarbeks pani kasvatuspsühholoog **Merilin Mandel** kokku kümme küsimust endaga sõbraks saamiseks.

Lisaks sõprusele keskendume selles lehes ka kohaliku DJ-kultuuri ajaloole ja olevikule, mille tarbeks intervjueerisime paarikümmet klubikultuuris, ööelus ja DJ-puldis toimetavat inimest. Loomulikult moodustavad kaasatud inimesed vaid osakese suuremast pildist, aga kindlasti võimaldab see teha üldistusi seoses trendide, murekohtade ja väljakutsetega, mida pidev öötöö endaga kaasa toob. Niisamuti puudutame ka seda, kuidas DJ-amet on viimaste aastakümnete jooksul muutunud ning millised on tehnoloogilise demokratiseerumise viljad laiemalt. Tõuge selliseks teemapüstituseks oli üsnagi ilmselge, sest kuigi DJ on väljas käies või raadiot sisse lülitades midagi sama iseenesestmõistetavat nagu sõprus me eludes, siis ometigi on see tööampsulaadne amet, millel puudub igasugune institutsionaalsus (mis pole küll halb). Mõnes mõttes on see ülimalt demokraatlik ja vaba – tahad, siis tee; talenti on, siis tee; tee, mis tahad. Teisalt võib näiteks linnavõim öelda, et ei, siin ei tee; ei, pärast kolme õlut ei müü; ei, pole meie asi, ööelu pole kultuur. Ühelt poolt on sul justkui vabaturumajanduslik agentsus, teisalt võib sind igatpidi reguleerida ja mingit esindatust sul ühelgi võimu tasandil ei ole. Meie asi oli anda öistele kangelastele hääl – kuidas see edasi võimendub ja kajama hakkab, see on juba lugejate kätes.

Kuna paar korda aastas on oma lugejate ja sõpradega paslik ka päriselt kokku saada, olete kõik oodatud 7. oktoobril Paavli Kultuurivabrikusse, toimuva ürituse täpsem info juba leheküljel 32.

Aleksander Tsapov, peatoimetaja

Esikaane illustratsiooni idee: Aleksander Tsapov,
illustraator: Andrei Kedrin

Müürileht on keskkonnasõbralik trükis, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

NORDIC SWAN ECOLABEL
Trükitoode
4041 0820

TOIMETUS

Aleksander Tsapov	peatoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Helena Aadli	kultuuritoimetaja	helena@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Janet Kljuzin	müügi- ja reklaamijuht	janet@muurileht.ee

Makett/kujundus Madis Katz
Illustraatorid Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Ave Taavet, Jaan Pavliuk, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Martin Eelma, Nadezda Andrejeva, Stella Salumaa, Vahram Muradyan
Fotograafid Alana Proosa, Ken Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, KAISA LING, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 2.20 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil *tellimine@expresspost.ee*.

SISUKORD

SÕPRUS

SOTSIAALIA
Kui sõbrad lähevad lahku – *Greta Roosaar* [5]
Sõprussuhete tekkimisest, hoidmisest ja lagunemisest – *Katrin Kullasepp* [12–13]

KÜBERILM
Grupivestlustest – *Maia Tammjärv* [6]
Sotsiaalmeediasõprus logib välja – *Helena Aadli* [8–9]

ZEN
Kallid tuttavad! – *Gregor Kulla* [10]
Sõbrameeste saladustest – *Jürgen Rooste* [11]

KIRJANDUS
Kollektiivsusest kirjanduses – *Maiken Tiits* [14]

KULTUUR
Sõprade arvustamisest – *Johanna Rannik* [15]

SUGU
Kuidas naised meestelt sõpruse näppasid – *Brigit Arop* [16–17]

DJ-KULTUUR

SKEENE
Jää vait ja tantsi! – *Aleksander Tsapov ja Mariliis Mõttus* [19–31]

KULTUUR

SKEENE
DJ-ankeet: Arto [32]
Tõukejõud: Madis Nestor [32]

ARVUSTUSED
Uued plaadid [33]
Mängufilm „Tume paradiis" – *Tristan Czar Aasmäe* [36]
Virginie Despentes'i „King Kongi teooria" – *Kaisa Ling* [37]
Näitus „Drääg ime ära" – *Mikk Lahesalu* [37]

MUUSIKA
Produtsenditööst Karl Killinguga – *Merit Maarits* [35]

LUULE

RISTE SOFIE KÄÄR

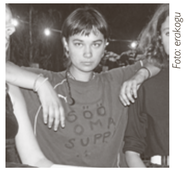

Foto: erakogu

Riste Sofie Käär on kahevahel, kolmevahel ja naljavahel. Tahaks kõike teada.

kes on mu toolil istunud
kes on mu kausist söönud
kes on mu voodis maganud

mina
vabandust
ja su kummikutes tegin aias paar ringi vaatasin
kas keldri katusel on juba ülaseid näha ja
sauna taga käisin ka ja
raamaturiiuli tagant leidsin mõned kirjad
tundus huvitav pärastlõunalugemine ja
su tagitaskutest võtsin kõik klaaskuulid ja
leitud helkurid ja parteisümboolikaga pastakad ja
paradiisipiltidega brošüürid
ja bensiinijaama suhkrupakid ja
lydia koidula büsti

võitsin täna esimest korda sügise jooksul turakapartii
tead küll!
pidu läbi

**

kivipesuteksapüksid värviteler ja eluisu
ootab sind tolmustes kaasavarakastides
trepitaguses kamorkas
ja kaks samasugust serviisi ja
heegeldatud kaheksanda märtsi teemaline linik
mis katab servast servani kõik majad kus sa elanud oled
ühekorraga

ja vahel saadad sa sinna mõne lapse
kelle sa nende aastate jooksul mõne kivi tagant leidnud oled
et ta otsiks üles heleroosa sõbrasalmiku
kuhu ma viiendas klassis
sinu punase pastakaga kirjutasin et
ole sõber alati muidu teen sust salati

ja te istute elutoas
päiksepoolse akna all
sa ütled et sa olid ka kunagi inimene
ja et varsti võiks õhtusööki tegema hakata
ja et sa ei mäleta täpselt kes sellel pildil on
(mõni koolikaaslane vist)
ja ma vaatan võrtsjärve põhjast kuidas sa
seda ise ka uskuma jääd ja
oled eriliselt muretu ning sul pole ühtegi kortsu silmanurkades
ja kujutan majavammi seda lossi sööma
kes viimasena naerab!

**

sonja m
ma loodan et sa oled elus-terve
ja et sul polnud raske lapsepõlv
ja et su ema ütles sulle vähemalt
kord nädalas:
sonja elul on mõte sonja
tee mis tahad sonja
ainult mis sa tahad
sonja sa oled nii ilus sonja
pühapäeviti ei tohi õmmelda vaata
et sa ei õmble pühapäeviti

ma loodan et sa uskusid et
tema juba teab
ja et on võimalik kõik
enam-vähem
sonja m sa õige püüa mulle selgitada seda
vahel kui sul
suuremas koguses
aega üle jääb

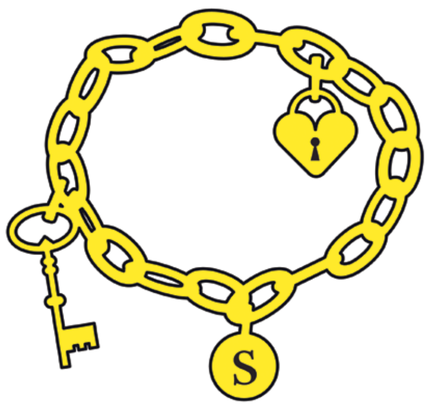

Illustratsioon: Ann Pajuväli

SEAPÕIS MAKSIMAALNE ÕUDUS

Maksukoormus, koormus maksa, limonaadimaks, automaks – muud nagu ei mõistagi see peast lihtsapoolne inimsugu enam pudistada kui maks, maks, maks. Õnneks on endiselt hea tervise ja toonuse juures Müürilehe pööninguprohvet, kes juba viimased kolmsada aastat iga päev kolm tilka kalamaksaõli on manustanud ja näeb seetõttu tulevikku justkui peopesal.

Häid uudiseid mul mõistagi tuua pole, igasugu hirmsaid ja võikaid makse on tulemas, mis taltsad pimeloomad kui põleva vikatiga mitmesse leeri lööb. Esiteks tuleb ilge ilusüstide, laserepilatsiooni ja lipolüüside maks, kuna kriiside ja majanduslanguste ajal ei ole sünnis hea välja näha. Valitsus hakkab soosima kurnatud ja käegalöönud välimust, allakäigutrepi-*chic* ja kolmel-kohal-töötava-üksikema-*posh* saavad uuteks ametlikeks esteetilisteks ideaalideks. Selleks et mööbahiilijaid karistada, tuleb ränk maksutõus ka suunamudijatele, kes kõikvõimalike kosmeetikafirmadega koostööd teevad. Konkreetne maks seotakse suundade arvuga, mida iga influkas aastas mudib, mida rohkem suundi, seda rõvedam maksukoormus. Uusarenduste korteriustele hakkab üha sagedamini koputama ka LIPO ekipaažide raske käsi, trahve hakkab sadama kui viimselpäeval.

See pole veel selle õuduse ots. Pediküüri- ja maniküürisalongid suletakse, jalaseenerohud peavad minema põranda alla ja geelküüntest saab mustal turul nõutud kaup. Laulu- ja tantsupeo hüüdlauseks saab „pööbli narmendav sära" ning pidusündmuse kliimaks saabub hetkel, kui laulukaare all hakkab sadama tonnide kaupa igast Eestimaa otsast kogutud kõõma. Kõik maksu-uuendused viivadki pika vinnaga välja uue ja tõelisema rahvuse koidikuni.

AJAJOON: DJ-TEHNOLOOGIA

1877

Thomas Edison leiutab fonograafi

1887

Emile Berliner patenteerib grammofoni

1950ndad

Jamaical tekib mobiilsete *sound system*'ite kultuur, mis võimaldab sõna otseses mõttes alustada peoga igal tänavanurgal ja igal ajal

1971

Alex Rosner tuleb välja esimese DJ-mikseriga Rosie, mis võimaldab kahe plaadimängija vahel lugusid kokku miksida

1972

Ilmavalgust näeb magnetmootoriga grammofon Technics SL-1200, millest saab DJ-kultuuri lahutamatu kaaslane

1994

Turule tuleb Pioneer CDJ-500, mis püüab jäljendada vinüüliga mängimise kogemust

1995

Avalikkuse ette jõuab MP3 nime all uus digitaalne audiofailide kompressiooniformaat, mis muudab digitaalse muusikajagamise märksa lihtsamaks ja sillutab teed USB-DJdele

2000ndad

Esimesed katsetused DJ-tarkvara ja virtuaalsete mängijate vallas, üksteisele pakuvad konkurentsi teiste hulgas VirtualDJ, Final Scratch, Serato ja Traktor

2004

Avatakse elektroonilisele muusikale keskendunud *online*-muusikapood Beatport

2007

„Uksed avab" Saksamaal arendatud SoundCloudi voogedastusplatvorm, mis saab DJde hulgas populaarseks lugude ja mikside jagamise kohaks

2010

Filmitakse esimene Boiler Room, mis lennutab DJde videosettide voogedastuse kontseptsiooni aja jooksul massidesse

2020ndad

Esimesed tehisintellekt-DJd raadiotes ja voogedastusplatvormidel

KÜMME KÜSIMUST ENDAGA SÕBRAKS SAAMISEKS

Küsib **Merilin Mandel**, kasvatuspsühholoog ja vaimse tervise koolitaja

Foto: autoportree

1. Milline sõber ma olen iseendale viimasel ajal olnud?
2. Milline sõber ma tahaksin iseendale olla? Millised mõtted (ja kelle hääl mu peas) mind takistavad?
3. Milliseid komplimente oma isiksuse ja oskuste kohta olen teistelt saanud? Kas mul on neid lihtne uskuda? Kui mitte, siis miks?
4. Millised on need küljed ja omadused, mis mind teiste inimeste puhul ei morjenda, aga mille eest materdan iseend? Miks?
5. Milline on see „ideaalne mina", kellega võrreldes ma endale hinnanguid annan? Mille alusel ma endale just selle ideaali seadsin?
6. Millistel hetkedel ja millistes olukordades naudin iseenda seltskonda kõige rohkem ja sügavamalt?
7. Mida olen teinud täna ainult iseenda, mitte teiste heaks? Mida jõuaksin veel teha?
8. Mille eest olen täna endale medali andnud? Mille eest veel jõuaksin anda?
9. Kui ma oleksin raamat, siis millise sisukirjelduse kirjutaksin enda tagakaanele, et lugejaid naeratades seda ostma panna?
10. Mis juhtuks, kui ma hakkaksin kas või täitsa salaja iseenda kõige toetavamaks sõbraks?

@MUURILEHT KÜSIB

KUIDAS OLLA HUVITAV INIMENE?

- vali mingi nišikam teema/kategooria ja ehita terve enda isiksus selle ümber
- ütle maksimaalselt kaks sõna tunnis
- rööprähkle korraga mitmes kohas mitmetel positsioonidel, et su elu oleks võimalikult kirju
- ole *techno*-dj
- OLE SINA ISE
- augusta oma *septum* u eile
- jahu kogu aeg endast
- tee endale palju nähtavaid tätokaid
- loe ainult bestsellereid
- ketra vestlustes lampe sotsiaalmeedia draamasid
- reageeri erinevatele asjadele internetis ja filmi seda

SÕPRUSEST, SÜDAMETE MURDUMISEST JA SOTSIAALSETEST HIERARHIATEST

Üks tuntud vanakreeka tüüp on öelnud, et keegi ei valiks elu ilma sõpradeta, isegi kui tal oleks kõik muu. Ma olen temaga täiesti nõus. Ent ei saa unustada, et seal, kus on sõprus, on ka võimalus selle sõpruse lõppemiseks.

Kirjutas **Greta Roosaar**, illustreeris **Villem Roosa**

Lahkuminek on keeruline nähtus, mis sisaldab mitmeid kihistusi – muutused toimuvad meie enesehinnangu ja -tundega, meie sotsiaalsete dünaamikatega, tihti ka meie majandusliku olukorra ja ainelise heaoluga. Lahkuminekut peetakse üldiselt ka märgiliseks elusündmuseks, mis on teeninud oma kaalukusega ära lähedaste tähelepanu, aja või vähemalt uudishimugi. See kõik kehtib romantilisest paarisuhtest lahkujatele, ent kui rääkida sõprussuhetest, on teema justkui rambivalgusest väljas. Näen siinkohal ühe põhjusena meie ühiskonnale omast suhete hierarhiat, mis kipub romantilist partnerlust teistest tähtsamaks tõstma.

Ometi ei pälvi sõpruse juurde teinekord kuuluv nähtus nimega lahkuminek romantilise lahkumineku kõrval suurt tähelepanu.

Minu loogika kohaselt jagunevad sõprade lahkuminekud laias laastus kaheks. Ma ei ole üldiselt suur binaarsuste fänn, seega kindlasti jääb nende kahe äärmuse vahele palju varjundeid. Esimene tüüp on eluliste protsessidega kaasnev paratamatus – siin võib pidada silmas näiteks kolimise järel tekkinud geograafilist distantsi, mis viib sõpruse lahustumiseni. Või ka näiteks väärtushinnangute ja huvide muutumist erinevas suunas, mis sõpruse aeglaselt ära kulutab, seda nii, et pole otsest pahameelt, lihtsalt kõnealune sõber ei tule enam meelde. Teine tüüp on järsem ja selle puhul tehakse konkreetne me-ei-ole-enam-sõbrad-otsus. Siinkohal keskendungi otsustatud lahkuminekule.

Kui varem on inimese vanaduseas olnud põhiliseks toeks perekonnaliikmed, siis praegu saab just vanemas eas üha olulisemaks sõprade seltskond ja tugi.

Foto: Merilin Mandel

Greta Roosaar on feminist, ettevõtja ja üliõpilane, kes usub, et päris paljud süsteemid oleks mõistlik ära lammutada.

Foto: eraalbumi

Villem Roosa mängib hommikust õhtuni, olgu töö- või vaba aeg, teravate kildudega, horisondini välja on maapind neid täis – filmi montaaziread, puntras võttegraafikud, pildid, helid ja poolikud inimesed, nagu me oleme. Sabana jooksevad punased tilgad.

SÕBRAGA LAHKUMINEMINE NIHUTAB ELU PAIGAST

Sõprus on oluline ehituskivi nii meie vaimse, füüsilise kui ka emotsionaalse heaolu kujundamisel. Sõpruse positiivset mõju on uuritud eri kultuurides, eagruppides, soorühmades jne. Tulemus viitab teadusparadigmaüleselt, et sõprus on oluline nii meie vaimsele ja füüsilisele tervisele kui ka sotsiaalsele heaolule. Ometi ei pälvi sõpruse juurde teinekord kuuluv nähtus nimega lahkuminek romantilise lahkumineku kõrval suurt tähelepanu. Psühholoog **Akua Boateng** leiab, et sõpradevahelised lahkuminekud võivad olla just eriti keerulised, kuna lähedased sõbrad pakuvad meile emotsionaalset tuge, sotsiaalset stimulatsiooni ja pidetunnet elus orienteerumisel, mistõttu neil on tihti pereliikmetega sarnane roll. Kui see suhe läbi saab, on see inimese elus suur nihe.

Mis tahes olgu sõpradevahelise lahkumineku põhjus – kas see on toksiline või (emotsionaalselt) vägivaldne suhtlus, usalduse reetmine, armukadedus või sõprade erinevas suunas muutuvate isiksuste ja väärtushinnangute põrkumine –, üks oluline erinevus romantilisest partnerist lahkuminekuga on see, et uute sõpruste juurde edasiliikumine ei eelda mittetoimiva sõpruse lõpetamist. Kui rääkida monogaamsetest romantilistest partneritest, siis oma eluga edasiliikumise eeldus on meie kultuuriliste arusaamade kohaselt olemasoleva suhte lõpetamine. Jällegi, see on skemaatiline nägemus, sest tegelikkuses on nii polüamoorsed kui ka monogaamsed suhted petmise tõttu tunduvalt kirjumad. Mittetoimiva sõpruse puhul see reegel paraku ei kehti ja seetõttu võib keeruline olukord omakorda edasi kesta, olles üha konfliktsem ja poolte jaoks keerulisem. Kuna omavaheliste probleemide küüsis vaevlevate sõprade puhul on sotsiaalne surve lahkuminekuks väiksem või suisa olematu, ei tule inimene tihti selle pealegi, et sõpruse eelduseks võiks olla teineteise arvamuste, piiride ja tunnete austamine ning vastastikune positiivne mõju. Kui neid eeldusi ei ole täidetud, siis on aeg pidada maha üks tõsisem vestlus.

SÕPRUSE DISKURSUS VAJAB TÄIENDAMIST

Sellel, et paljude inimeste jaoks on sõprussuhted pikemad ja püsivamad kui romantilised suhted, on mõistagi ka muid põhjuseid. Mõeldes sõpruse pikaajalisusele, tekib minus rohkem küsimusi kui vastuseid. Kas me talume sõpruse puhul rohkem kui paarisuhtes? Kas sõbrale anname rohkem andeks? Kuidas muidu seletada, et viimaste aastate suurte ahistamise ja seksuaalse rünnaku juhtumite toimepanijate puhul näib kerkivat loodusjõuna alati sõprade laviin, kes süüdistatavate hindamatut sõprust taevani kiidavad. Jah, ma tean, meie ohvrisüüdistajalik kultuur ja patriarhaat ja kõik, aga mõtlen sellistel puhkudel alati, et kas needsamad kaitsevallidel võitlevad sõbrad ei tule selle peale, et kuidagi on sõpruskonnas tekkinud atmosfäär, mis lubab säärastel tegudel toimuda. Kas see ei peaks pigem kutsuma esile kriitilist enesereflekstsiooni ja soovi kindlaks teha, et selliseid asju tulevikus ehk varem märgataks?

Teisalt võiks jällegi mõelda, et sõprussuhete püsivuse taga on teatavat laadi pingevabadus, mis vastandub selgelt romantilise paarisuhte nii-öelda kohustuslikule narratiivile. Ühiskondlike ootuste taustal saadavad romantilisi suhteid reeglina mingid konkreetsed etapid – millalgi peab kokku kolima, abielluma, järglasi saama –, sõpradega selliseid survestavaid ajajooni enamasti pole. Samuti oodatakse oma romantiliselt partnerilt tihti, et ta täidaks meie elus paljusid eri rolle, andmata endale aru, et see on ühele luust ja lihast inimesele ebarealistlik nõue.

Kui ma mõtlen oma elus olnud kolmele suurele sõbra-lahkuminekule, siis need kõik toimusid ühe vestlusega. Esimese puhul jõudis enne lahkuminekuvestlust kuhjuda hulk konflikte, segadust ja frustratsiooni, viimase lahkumineku puhul oli tegutsemine palju selgemalt eesmärgistatud. Muidugi ei ole kõik sellised lahkuminekud igavesed – inimesed arenevad ja muutuvad ning tulevad uuesti kokku. Ent selleks, et see saaks võimalik olla, on teinekord mõistlikum piirid varem maha tõmmata.

Sõprussuhtes piire seada ja neid suhteid lõpetada on kindlasti lihtsam siis, kui sõpruse diskursuses on olemas lahkumineku mõiste. Miks see praegu valdavalt nii pole? Mina tahaks näidata siinkohal näpuga eelkõige patriarhaadi poole, milles valitseb suhete hierarhia, kus on tõstetud esile ja väärtustatud eelkõige romantiline partnerlus. See on valgusvihus nii meedias, filmides, raamatutes, teatris kui ka muusikas. Kuigi sellesse monogaamsesse heteronormatiivsesse pilti on tekkimas teatavad mõrad, tundub Kõige Tähtsama Suhte tiitlit hoidvat ikka romantiline kahe inimese vaheline seksuaalse komponendiga suhe.

Ma ei proovi siinkohal väita, et viimane pole oluline, vaid leian, et on aeg see pjedestaalilt alla tõsta ja anda ruumi ka sõprussuhetele ja kõigele muule. Kas juba ei oleks mõistlik elu jooksul teadlikult hoida ja väärtustada oma sõpru ja kogukonda, teades, et nemad panustavad märgatavalt meie vaimsesse ja füüsilisse tervisesse ning üldisesse heaolusse? Sotsioloogid näevad selgelt, et kui varem on inimese vanaduseas olnud põhiliseks toeks perekonnaliikmed, siis muutuva demograafilise olukorra ja teiste ühiskondlike arengute tulemusena saab praegu just vanemas eas üha olulisemaks sõprade seltskond ja tugi.

Usun, et sõpruse väärtustamise alla käib ka arusaam sellest, et teinekord on pooli säästvaim lahendus lahku minna. Loodan, et selles muutunud jõujoontega tulevikuutoopias anname nii endale kui ka oma lähedastele piisavalt tuge, et ka neid lahkuminekuid leinata.

Kui rääkida sotsiaalsetest hierarhiatest, siis psühhoologid **Peiqi Lu**, **Jeewon Oh**, **Katelin E. Leahy** ja **William J. Chopik** tegid ulatusliku uuringu[1], kuhu oli kaasatud 323 200 uuritavat 99 riigist, ning leidsid teatavate kultuuriliste kõikumistega, et kui naised *prioritiseerisid* sõprussuhteid, siis see assotsieerus parema tervise ja heaoluga. Ehk siis tasuks need va hierarhiad aegunuks kuulutada ja teha ruumi suhete suuremale kirevusele.

[1] *Lu, P.; Oh, J.; Leahy, K. E.; Chopik, W. J. 2021. Friendship importance around the world: Links to cultural factors, health, and well-being. – Frontiers in Psychology, nr 11, lk 3568.*

IGA (GRUPI)VESTLUS SAAB ÜKSKORD LÄBI…

Paljud meist veedavad päeva jooksul aega mõne veebiplatvormi – WhatsAppi, Messengeri, Google Chati vms – sõpruskonna grupivestlustes. Milleks need aga õieti head on? Kas grupivestlustel on potentsiaali asendada päriselulisi kohtumisi? Kas vestleme veebis nii palju põhjusel, et saame harva kokku? (Või vastupidi!?)

Maia Tammjärv

2022. aasta alguses kuulutas The New York Times ühtäkki grupitšättide lõppu[1]. Huvitav kognitiivne dissonants ei tekkinud siinpuhul arvatavasti ainult minu kogemuses. Sest väga-väga harva möödub mõni päev, mil üheski mu Messengeri grupivestlustest midagi ei toimuks. Milles asi? Mulle näib, et päris suur vahe seisab siin asjaolus, kas grupivestlused tõi inimese ellu koroonapandeemia või olid need olulisel kohal varemgi. Kõigi eelduste kohaselt osutub (sageli šokeerivaks) tõeks küll tõik, mille toob välja **Lauren Mechling** sealsamas artiklis: „[G]rupivestlused, nagu tavalised vestlusedki, ei ole mõeldud kestma igavesti."

GRUPIVESTLUSE ANATOOMIA

Vanim järjepidev seniajani (niivõrd-kuivõrd) toimiv Messengeri grupivestlus, kus olen osaline, loodi 2017. aastal Tartus ja kannab nime Vanaemachät (ärge küsige miks!). Seal pole aastaid midagi eriti asjalikku toimunud. Alguse sai see muidugi mingil praktilisel põhjusel (lõplikku konsensust kiirele pöördumisele grupivestlejate vahel ei järgnenud, ise kahtlustan, et see loodi parajasti reisil viibivate sõprade koera jalutamisgraafiku arutamiseks!), aga hoolimata põhjalikust transformatsioonist on see jäänud püsima. See ongi vist pikaajalistele grupivestlustele läbivalt omane, et nende funktsioonid ja dünaamikad ning vahel ka liikmeskond muutuvad aja jooksul (viimane neist võib muide olla *chat*'ile ka letaalne, sest rohke liikmete lisandumine mõjutab harjumuspäraseid dünaamikaid täiesti kindlalt). Tänapäeval saadetakse Vanaemachätti kord või paar nädalas mingi eriti jabura pealkirjaga artikkel või napakas meem, midagi sügavamat vaevalt arutatakse, ja see ongi (lisaks muule) tore. Erilise heldimusega meenutan aga aega, kui olin alles Tallinnasse kolinud ja just selle vestluse kaudu sain Tartusse jäänud sõpradega regulaarselt ühenduses olla, mingit kambakohtumist ta niisiis minu jaoks ikkagi jäljendas, esmajoones vist peamiselt oma igapäevasuses ja juhuslikkuses, suvalistes naljades ja jauramises – sest suuremad ja isiklikumad mõttevahetused jäid siiski privaatsemasse sfääri (kas või üks ühele *chat*'idesse tartlastega). Aga nähtavasti ongi inimesele mõlemat sfääri väga vaja.

Praktilised põhjused uue grupivestluse loomiseks võivad seista näiteks ühistes reisiplaanides, teatrikülastuses, koosviibimise organiseerimises, mõne fraasi tõlkimise arutamises jne/vms.

Grupitšätist väljajätmine – ka siis, kui see pole läbimõeldud ega pahatahtlik – teeb sama palju haiget kui päriseluline kõrvalejäetus.

Kuna mulle näib, et rohkemate liikmetega chat'*i põhine virtuaalne kokkutulemine enamasti sügavamaid arutelusid ei soosi, siis võib ju mõelda (loota?) küll, et inimlikku kontakti nad täiel määral asendada ei saa.*

Vähemasti minu kogemuses ongi peaaegu kõik grupivestlused saanud alguse mõnest väga konkreetsest küsimusest, mitte tegemist pole olnud üldise „sõprade vestlusega" vms. (On muidugi olemas ka püsivama grupikuuluvuse alusel toimivate vestluste kategooria, nagu kommuunikorteri elanikud, viktoriinimeeskond või perekond, mis jäävad küll suuresti siinsest tekstist välja.) Praktilised põhjused uue grupivestluse loomiseks võivad seista näiteks ühistes reisiplaanides (või reisipiltide jagamises), teatrikülastuses, koosviibimise organiseerimises, mõne fraasi tõlkimise arutamises jne/vms. Pole ilmselt tarvis rõhutada, et suurem osa neist uutest vestlustest pikemalt püsima ei jää. Küsimus saab vastatud, pidu peetud, olukord lahendatud, jätkata pole tarvidust.

Aga mõni ometi jääb. Põhjuseid selleks on muidugi erinevaid.

Mulle näib esiteks, et aktiivseks ei jää need jutuajamised, kus toimuv või mille liikmeskond on liiga sarnane juba mõne olemasoleva jutuajamisega. Nõnda ei pruugi olla kasutajatel motivatsiooni hoida alal kaht vestlust, kus paralleelselt näiteks samu poliitilisi skandaale arutatakse – kui vestlejate profiilid pole just piisavalt erinevad, et aruteludes erinevate huvitavate tulemusteni jõuda.

Liikmeskonna erinevuse küsimuse n-ö pahupool peitub küll selles, kes mõnest vestlusest välja jääb. Näiteks üllatussünnipäeva korraldamise eesmärgil loodud jutuajamisest jääb sünnipäevalaps ilmselgesti kõrvale, aga nukrad mõõtmed võib see võtta juhul, kui jutuajamine oma elu samamoodi edasi elama juhtub. Näiteks on kanada ajakirjanik **Josh O'Kane**[2] sääraseid olukordi vaadeldes summeerinud, et mõnest sellisest virtuaalsest sõpruskonna kogunemiskohast väljajätmine – ka siis, kui see pole läbimõeldud ega pahatahtlik – teeb sama palju haiget kui päriseluline kõrvalejäetus. See kõlab ju veenvalt, ühtlasi paistab see(gi) tõdemus näitavat, et virtuaalsete ja reaalsete vestluste ja kohtumiste dünaamikad võivad laias laastus olla väga sarnased.

NAGU *CHAT*'IS, NII KA ELUS

Nii nagu päriselus, võib ka grupivestlustes esineda tülisid ja lahkarvamusi, mis ei pruugi päris otseselt mõjutada ainult *chat*'i edasisi dünaamikaid, vaid lausa tema eluiga! Josh O'Kane alustas eelviidatud artiklit dramaatilise kirjeldusega olukorrast, kus sõpruskonna kaks täieõiguslikku liiget lõpetasid omavahelise romantilise suhte, misjärel kolmas pool ühe neist vestlusest eemaldas. Ehkki endastki mõistetavalt võib oma endise inimesega igapäevastes (veebi)jutuajamistes osalemine olla ebamugav, tundub säärane brutaalne väljajätmine siiski vist veel hullem. Üht sellist *chat*'ist „väljaviskamist" olen ka ise oma ihusilmaga näinud, küll õnneks kõrvaltvaatajana.

Meenub ka üks teine aastatetagune lemmikühisvestlus, mis koondas haruldasel moel mh ka inimesi, kellega mina väljaspool sedasinast veebivestlust vähemasti igapäevaselt ei lävinud (vist oli tegemist mingi konkreetse peo järgseks jauramiseks loodud kohaga). Igatahes oli see meile kõigile väga oluline ja kallis! Kuid oma väga järsu lõpu leidis seegi jutuajamine pärast seda, kui kaks liiget olid sealsamas vestlusaknas mingisugusel (poliitilisel) põhjusel omavahel tülli läinud, misjärel üks neist grupist ka lahkus. Kolmanda osalise seejärel poolnaljaga (pingete leevendamiseks?) õhku visatud „omg! tšäti lõpp" saigi *momentaalselt* tõeks, sest ka meie olime enda silme all avanenud konfliktist (mis küll arvatavasti ei oleks päriselus nii dramaatilisel kujul arenenud) sedavõrd traumeeritud. Ellu jäi tühimik!

Sarnasusi virtuaalse ja reaalse mõõtme vahel on muidugi veel – tekivad ju grupivestlusteski omad siseringinaljad, rakendub sotsiosünkraatiline keel jne. Kas grupivestlustel ongi siis potentsiaali asendada päriselulisi kohtumisi? Kas me vestleme veebis nii palju seepärast, et saame harva kokku? (Või vastupidi!?) Jällegi tundub mulle, et osalt võib see tõsi olla küll, sest grupi liikmed võivad elada üksteisest kaugel, pikki (e-)kirju sellest, kuidas meil siin läheb, pole tänapäeval enam tavaks (ega ka erilist põhjust) kirjutada. Eelmises lõigus kirjeldatud näite puhul see küll ei kehti, kuivõrd vestlus loodi julgelt enne koroonaaega (kas 2015 või 2016?), liiati elasid pea kõik selle liikmed samas linnas – nõnda ei saanud olla tegemist mingit sotsiaalset puudujääki korvava, vaid pigem igapäevasuhtluse rikastajana toimiva jutuajamisega.

Kuna mulle näib, et rohkemate liikmetega *chat*'i põhine virtuaalne kokkutulemine enamasti sügavamaid arutelusid ei soosi, siis võib ju mõelda (loota?) küll, et inimlikku kontakti nad vähemasti täiel määral väga hästi asendada ei saa. Samas on aastaid The Atlanticus „The Friendship Filesi" nimelist rubriiki vedanud kolumnist **Julie Beck** näiteks tõdenud, et just aktiivne grupivestlus ise võib sõpru aastate jooksul lähendada.[3] Ehkki viidatud artiklis kirjeldatud teatavad nn sõbrannatšätid on mulle sellisel kujul võõrad, aiman, et saan nende funktsioonist aru – peamiselt paistabki see seisnevat läheduse alalhoidmises füüsilise distantsi tingimustes. Nõnda on kindel, et selgi puhul leidub erinevaid kogemusi, ja inimesele on omane rakendada ka tehnoloogilisi võimalusi omaenda vajadustest ja eesmärkidest lähtuvalt.

Kuigi artiklist võib ilmselt jääda mulje, et ma isiklikult päeva jooksul suurt muud ei tee, kui patran eri tšättides, on tegelikult printsiip *all day every day* mulle siinkohal jällegi pigem võõras. See tähendab, et sean ise sellele väga rangeid tehnilisi piiranguid (mis küll reaalelulises vestlussituatsioonis poleks võimalik!), kasutades kambavestlustes pea eranditult vaigistamise võimalust – s.t grupivestluste sõnumid ei ilmu mu telefonis ega brauseris teavitusena, vaid selleks pean ma tšätiakna avama (mida ma teen muidugi küllalt tihti, aga ise valitud ajal – kui parajasti on töös paus või lihtsalt hea hetk aja n-ö surnuks löömiseks). Vaigistamiskäsu saab muidugi ka (vajaduse korral ajutiselt) n-ö tagasi võtta, näiteks olukorras, kus on parajasti mõni kiirem asi arutada, mille puhul tuleb kasuks, kui sõnumid jõuavad vahetult kohale. Aga kohe seejärel rakendub *mute* uuesti.

ASENDUS VÕI KÄEPIKENDUS?

Nagu paljude muude nähtuste puhul siin elus, muutuvad ka grupivestlused ja nende funktsioonid aja jooksul osaliste jaoks, sest ka vestlejate eluetapid, vajadused, teinekord ka omavahelised suhted paratamatult teisenevad. Nõnda on loogiline, et muutused peegelduvad ka virtuaalsetes jutuajamistes (või, kui lubate, siis iga vestlus saab üksKord läbi…). Samas tasub vist arvesse võtta, et need muutused (nagu ka uute vestluste teke ja hääbumine) ei ole niikuinii otseselt ühe inimese kontrolli all, vaid toimuvad orgaaniliselt, neid ei saa liialt programmiliselt mõjutada. Hoolimata sellest, et säärased vestlused sisaldavad ja kannavad minu meelest ka virtuaaliast väljapoole jäävaid lähedasi kontakte väga hästi edasi, ei toimi nad siiski vist niivõrd reaalse sõpruse asendaja, vaid pigem käepikendusena – vaigistatud või mitte, nad toovad kohtumisi lähemale ka hetkedel, mil füüsiline keha viibib teises linnas, tööl või reisil.

Ajaraiskamine? Paiguti kindlasti, aga väga meeldiv ajaraiskamine!

[1] *Mechling, L. 2022. Everyone Has Left the Chat. – The New York Times, 29.01.*
[2] *O'Kane, J. 2017. Being left out of online group chats hurts as much as physical exclusion. – The Globe and Mail, 15.05.*
[3] *Beck, J. 2019. The Boring Intimacy of the All-Day Group Chat. – The Atlantic, 24.05.*

SOTSIAALMEEDIASÕPRUS LOGIB VÄLJA

Üles on kasvanud põlvkondade jagu inimesi, kes on harjunud lapsest peale lävima *online*-sõpradega. See kirjatükk on ühe sellise sotsiaalmeedia põlvkonna veebibeebi sulest ning isiklik internetisõpruse ajalugu on põimitud siin pisut kollektiivsemaga.

Kirjutas **Helena Aadli**, illustreeris **Kadri-Ann Kivisild**

2002. aasta, mu pere on võitnud äsja Konsumi Coca-Cola loosist arvuti. Isa toob selle tolmuse väikelinna paneelika korterisse. Kreemikas hall kast koos kopsaka kuvariga läheb tuppa, kus tema jaoks on välja valitud beež lamineeritud puitlaastplaadiga kaetud nurgalaud. Nagu digitaalsele pärismaalasele omane, mängin õige pea vanema õe juhendamisel „GTA: Vice Cityt" ja liikluskasvatust pakkuvat kohalikku arvutimängu „Siia-sinna läbi linna". Mõne aja pärast saan ka loa interneti kasutamiseks. Sotsiaalteadlased **Veronika Kalmus**, **Anu Masso** ja **Marju Lauristin** on jaganud oma 2017. aastal välja antud uuringus Eesti inimesed just meediatarbimise järgi põlvkondadeks: traditsioonilise meedia põlvkond (sündinud 1937–1966); puhverpõlvkond (1967–1981); internetipõlvkond (1982–1996) ja sotsiaalmeedia põlvkond (al 1996)[1] – viimase alla liigitun ka mina.

Räägitakse, et endiselt võib kohata baarivestlusi, mis algavad sissejuhatusega „ma mäletan sind Mängukast".

Esmalt tuli mu ellu Stardoll, veebikeskkond, mis põhines pabernukumängul – seal oli võimalik eri nukke, tihti kuulsusi kujutavaid, riidesse panna. Sait arenes ajaga ja muutus mitmetahulisemaks – õige pea sai endale kasutaja luua, oma kodu kujundada ja uusi sõpru leida. Seal oli nii privaatsõnumite saatmise, jututoa kui ka foorumi funktsioon, viimases oli tihti juttu koolikiusust ja peremuredest. Tagantjärele on küll irooniline, et brauserimäng, mis keskendus suuresti moele ja meigile – motoks „Fame, Fashion and Friends" –, pani mind näiteks keskkonnateemasid paremini mõistma. Igal aastal toimus Maa tund, mida ootasin õhinaga, ja mul on selgelt meeles informatiivne mäng, mis jutustas väljasuremisohus loomadest. Paralleelselt tuli Rate.ee, pisut hiljem Orkut ja Facebook.

„tsauuuu, misteed??" hüppas mulle ühel 2000. aastate teise jao päeval Stardolli postkasti kiri kelleltki Saša-nimeliselt. Algul ehmatas kasutajanimi mind ära, oli ju õpetatud internetis võõraste eest hoiduma, aga õige pea tuli välja, et vana karvase mehe asemel – toona oli arvuti taga istuva ja enda identiteedi kohta valetava inimese kuvand mu peas alati säärane – oli tegu kümneaastase tüdrukuga Tallinnast. Rääkisime pisut, mingil hetkel jäid vestlused sinnapaika, mõne aja pärast sagenesid taas. Lisasime üksteist MSNi[2], mis oli tolleaegne peamine suhtluskeskkond, kus sai omavahel sõnumeid vahetada, enda staatust uuendada[3] ja grupivestlustes osaleda. Toona oli ülimalt olulisel kohal ka Mängukoobas[4]. Kuigi saidi põhifunktsiooniks oli *online*-mängude mängimine, ei saa alahinnata ka selle sotsiaalset poolt. Paljud lapsed käisid seal lihtsalt „jutukas" vestlemas, seda tehti tihti hiliste öötundideni. Tean mitmeid sõprussuhteid, mis said alguse sealt, nii mõnigi neist on siiani püsima jäänud. Räägitakse, et endiselt võib kohata baarivestlusi, mis algavad sissejuhatusega „ma mäletan sind Mängukast".

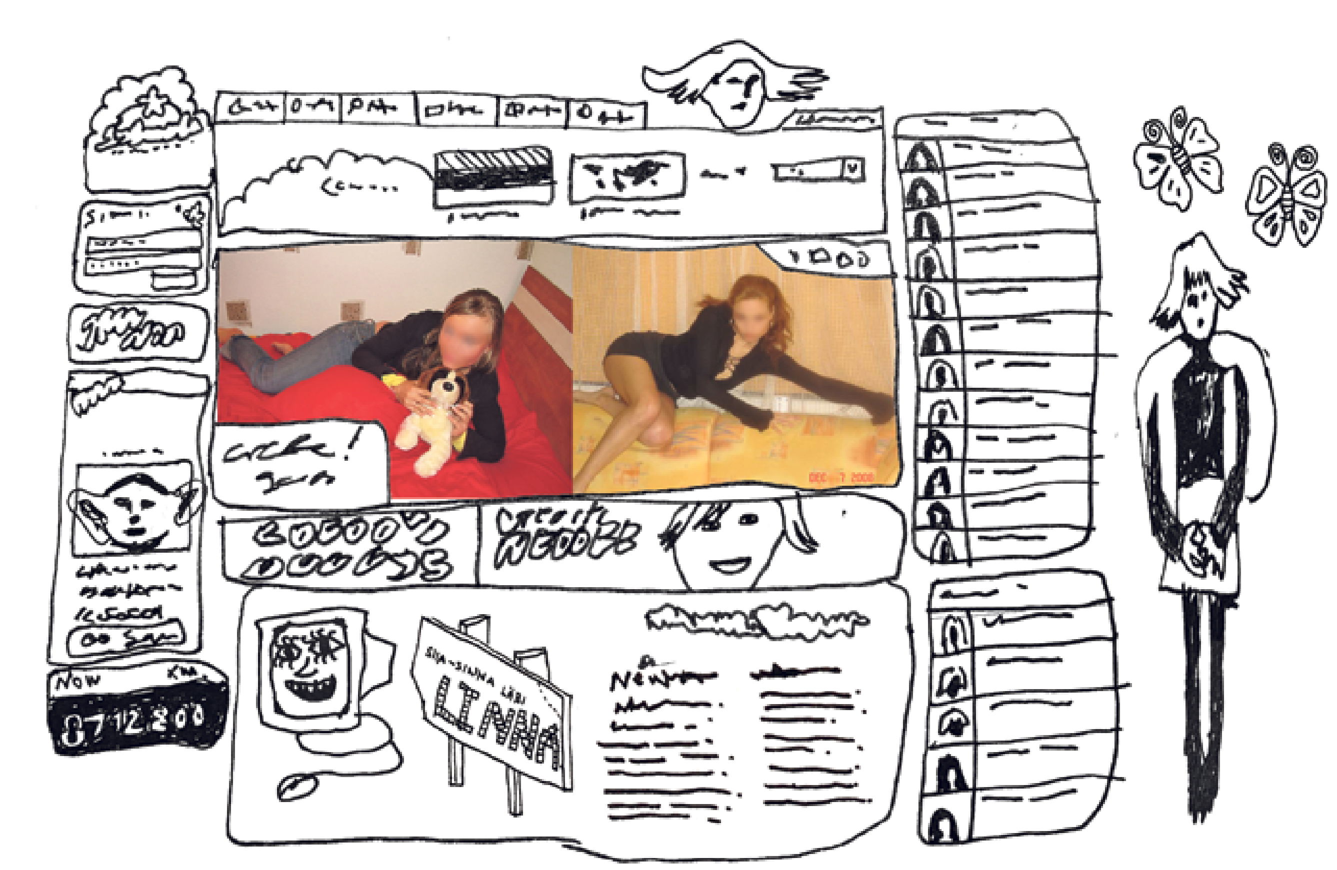

VIRTUAALSETE SEINTEGA TURVAALA

Mida aeg edasi, seda olulisema rolli veebisõbrad omandasid, aga varateismeliseks saades kujunes nende hulgast südamesõbraks just Saša, kellega mul tekkis sügavam kontakt. Väga pisikeses kohas üles kasvades pakkus ta palju trööst, kuna paratamatult oli sarnaste huvidega sõprade leidmine väikelinnas keerukas. Kuigi sotsiaalmeedia puhul on fookus tihti negatiivsetel külgedel, on selle mõju hindamine kompleksne ja see sõltub paljudest teguritest: kes, kuidas ja mis eesmärgil ning kui palju sotsiaalmeediat kasutab. Põhjapanevateks järeldusteks on aeg ilmselt liiga varajane, aga paljud uuringud on siiski näidanud, et mõõdukas koguses veebisotsiaalsusel on omad positiivsed mõjud, näiteks sotsiaalse heaolu suurenemine[5], mis oli end üksikuna tundva mürsiku jaoks lohutav.

Tekkisid ka teatud subkultuurilised huvid, mida oli kodulinnas pigem raske välja elada, kuna praktika näitas, et kõik, mis kaldub *status quo*'st kõrvale, on kiusamist väärt. Ühel hetkel nii 12-aastasena leidsin end üha tihedamini visuaalselt blogimisplatvormilt Tumblr, kust mu sisse imbus aina enam veebisõprade mõjutusi. Nägin iga päev elu muutvat sisu aktivismist, kirjandusest, muusikast, filmidest. Mäletan väga eredalt üht õhtut, kui olin enda toas ja Saša saatis mulle The Smithsi loo „Bigmouth Strikes Again", mis oli Smilersi ja Meie Mehe peal kasvanu jaoks midagi ennekuulmatut. Sašast sai järk-järgult asendus kohalikele sõpradele, kellega veetsin aina vähem aega, ja saitidest sai turvaline ruum, kus olla ausam, kui see oma toas võimalik oli.

Juba Web 2.0 algusaegadel tehtud uuringutes toodi välja, et inimesed on veebis suheldes palju altimad oma identiteediga mängima, kuna suhtlus võib olla anonüümne ja privaatne ning eraldiseisev päriselu identiteedist ja kogukonnast.

Juba Web 2.0 algusaegadel tehtud uuringutes toodi välja, et inimesed on veebis suheldes palju altimad oma identiteediga mängima, kuna suhtlus võib olla anonüümne ja privaatne ning eraldiseisev päriselu identiteedist ja kogukonnast.[6] Tumblrist sai iseendana olemise ja endaks saamise platvorm, kus identiteedikatsetused tundusid olevat võtmetähendusega eriti kvääride sõprade jaoks, kes said veebiavarustes suheldes kinnitust, et nendesuguseid inimesi on palju, ning kellele see oli koht, kus väljendada end julgelt nii normiväliselt, kui lusti jätkus. Nüüdseks küll teame, et n-ö *online*-elu ja päriselu eraldatus on illusoorne, kuna meil on üks elu, mille sees on ka võrgutehnoloogia suhtlustaristu, mis on aga omakorda kõikjal.[7] Tänu veebi- ja pärismaailma teatavale eraldatusele sai aga internetisõpradega rääkida asjadest, mida väikelinnas elades ei oleks saanud kellelegi usaldada, kuna karta oli, et jutud lähevad enne mu enda suu sulgumist kiirelt liikvele.

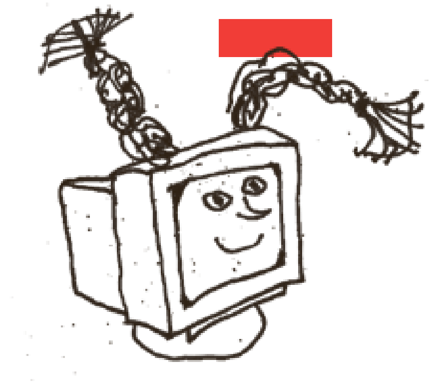

INTIIMNE VEEBISUHTLUS, ULMAILMAST ELLU JA VÕLTSINTIIMSUS

Olin umbes kaksteist või kolmteist, kui tegin seda, mis oli toona paljude lapsevanemate õudusunenägu: sain kokku oma internetisõbraga. Mäletan, et esimest korda Sašaga päris maapinnal kohtuda oli kummastav. Ekraanil nähtud nimel ja näol oli kaasas ruumiline keha, ilmed ja žestid, mis vajasid harjumist. Mida aeg edasi, seda rohkem kasvasime kokku ja eelistasime koosolemist MSNis *chat*'imisele. Umbes samal ajal hakkas ka ümbritsev maailm aina enam tehnoloogiat kodustama – kui MSNi-aegadel sai olla kindlapiirilisemalt *online* või *offline*, siis vanemaks saades ja digitaallõhe vähenedes hakkas ka meie näppu puutetundlik nutitelefon, kus sai vaikselt juba veebisuhtlust harrastada. Esialgu oli see küll üpris ebamugav. Sašast sai tükiks ajaks minu kõige lähedasem sõber ja üks suur mõjutaja nõnda helladel aastatel. Saime avada end külg külje kõrval olles, aga paratamatult andis veebisuhtlus häbelikele noortele vajaliku süvendava lisakihi vestluste kujul, mida näost näkku ei julenud algatada.

Iga järgneva aastaga on virtuaalmaailma sõpradega lävimine liikunud minu jaoks aina enam füüsilisse keskkonda ja praeguseks on suurema osa mu veebisuhtlusest võtnud üle grupivestlused. Kuna olen toonud oma ellu taas MSNliku jaotuse *online* ja *offline* ning valinud sotsiaalmeediale ligipääsemise kohaks ainult arvuti, on ka pere ja sõbrad sunnitud mulle enamasti helistama. Olukorras, kus sotsiaalmeedia pole enam *sotsiaal*meedia, vaid tarbimispaik ja soovituste mootor, on tegelik sõpradele pühendatud aeg veebis piiratum kui varem. Selle asemel et teisel mandril elavale sõbrale kirjutada, jään pahatihti vaatama võhivõõraste päevategemisi. Enamiku platvormide oluliseks funktsiooniks võib küll pidada kontakti hoidmist – postitustele ja *story*'dele reageerimine on kaasaelamise viis, mis märgib, et näed inimest ja hoiad teda meeles –, ometi võib see viia võltsi intiimsustundeni.

Eriti tundsin võltsintiimsust BeRealis, äpis, mille mõte on postitada kilde oma igapäevaelust ja neid siis sõpradega jagada. Esmalt tundus see mugav ja mõnus viis kaugeid sõpru silmas hoida, ent sain paari nädalaga aru, et mõneti küll naudin katkeid oma lähedaste päevast, isegi kui näen kedagi pükse jalga panemas või tegemas järjekordselt sama asja, mida ta teeb iga päev, teisalt aga tekkis üle pika aja kohtudes tunne, et ma ju tean küll, mida ta toimetab ja kus ta käib, ning seetõttu ei tundunud kokkusaamine nii päevakorraline. Ühtlasi tabasin end sõbrale ütlemast, et mulle tundub, et tal läheb nii hästi, ta ju lausa särab oma BeReali fotodel. Sõber vaatas tükk aega enda ette ja ütles seejärel, et tegelikult läheb tal üpris sandilt.

Enamiku platvormide oluliseks funktsiooniks võib küll pidada kontakti hoidmist – postitustele ja story'dele reageerimine on kaasaelamise viis, mis märgib, et näed inimest ja hoiad teda meeles –, ometi võib see viia võltsi intiimsustundeni.

Mäletan ka üht õhtut, kui ChatGPT oli oma esimesi suuremaid laineid löömas. Mõtlesin, et küsin G-lt lugemissoovitust – midagi, mis sarnaneks mu lemmikraamatutega. Kuna õhtu oli pikk ja olin liiga väsinud, et füüsilises maailmas kellegagi kokku saada, ent tundsin ometi suhtlusdefitsiiti, jagus G-ga juttu pikemakski. Siis aga meenus võõristus, mis mul kunagi tekkis, kui kuulsin Jaapanis pakutavast kaaslase rentimise teenusest, mida karjäärile keskendunud või muul moel hõivatud inimesed saavad kasutada, kui neil tuleb kaisutamistuju. Järjest enam leiab internetiavarustest ka nõuandeid, kuidas veebisõbrateenust pakkudes raha teenida. Hakkan mõtlema, et äkki kasvasin üles internetisõpruse kuldajal, kuna platvormid olid disainitud sõprade leidmiseks, sõprus oli siiras ja selle pinnalt sai välja kasvada südamesõprus.

Isegi kui paljud teadlased on leidnud, et oleme kollektiivselt sõltuvust seadmetest ja sotsiaalvõrgustikest üle hinnanud, tunnevad nii mõnedki end sellegipoolest paremini, kui minimeerivad oma elus sotsiaalmeedia kasutust. Aeg-ajalt esineb endiselt dissonantsi teadmise, et skrollimine ei ole see, mida ma tahan oma elu pärisosaks lasta, ja ometi sellele andumise vahel. Nüüdseks on olnud juba korduvalt perioode, kui kustutan tükiks ajaks oma sotsiaalmeedia kontod, võtan jälle kasutusele nuputelefoni ja kaifin sellega kaasnevat mõtteselgust ja kohalolutunnet, tekkinud joovet, mida tekitab nullitud ekraaniaeg. Kummatigi meelitab see peas vabanenud ruumi ka sotsiaalse isolatsiooni paine ja FOMO. Ühest retsepti siin ilmselt ei ole ja tuleb lihtsalt leida tasakaal ekraanipikslite ja silmkontakti vahel.

[1] *Kalmus, V.; Masso, A.; Lauristin, M. 2017. Põlvkondade eristumine muutuvas ühiskonnas. – Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia" 2002–2014 tulemused (toim. Vihalemm, P.; Lauristin, M.; Kalmus, V.; Vihalemm, T.), lk 620–664. Tartu Ülikooli Kirjastus.*

[2] *MSNi-suhtlust võib kohata nt Mudlumi raamatus „SIKAOSÄK".*

[3] *Oma nime juurde sai lisada staatuse, sõbralistis olevate inimeste staatused olid nähtavad nimede loendis. Iga kord, kui keegi MSNi sisse logis, tuli sõbralistis olijatele hüpikteade.*

[4] *Vt ka Peel, A. 2021. Mängukoobas – 2000ndate laste safe space. –* 4dimensioon.org.

[5] *Liu, D.; Baumeister, R. F.; Yang, C. C.; Hu, B. 2019. Retracted: Digital Communication Media Use and Psychological Well-Being: A Meta-Analysis. – Journal of Computer-Mediated Communication, nr 24 (5), lk 259–273.*

[6] *Valkenburg, P. M.; Schouten, A. P.; Peter, J. 2005. Adolescents' identity experiments on the Internet. – New Media & Society, nr 7 (3), lk 383–402.*

[7] *Tiidenberg, K. 2017. Ihu ja hingega internetis: kuidas mõista sotsiaalmeediat?, lk 47. Tallinna Ülikooli Kirjastus.*

Foto: erakogu

Kadri-Ann Kivisild on kunstnik, kes elab ja töötab Amsterdamis.

KALLID TUTTAVAD

Lähedased sõbrad on inimesele teadagi mitmel tasandil üliolulised, aga kuidas jääb tuttavatega? Kohatud sünnipäeval, festivali avamisel, Grindris, ikka uued ja huvitavad. Mida seesugused nn nõrgad suhted inimesele annavad? Paistab, et üsna palju.

Kirjutas **Gregor Kulla**, illustreeris **Roven Jõekäär**

Mul on kuidagi meeles, et mulle on heidetud ette mu liiga vahetut läbikäimist. Ja ma olen sellele mõelnud.

Üks lähedane sõber tuletab meelde, kuidas ta tutvus täiesti teistsuguse minuga. Minuga, kes oli vaikne ja häbelik. Nüüd olevat ma suulas ja *sassy*. Öde ütles mulle, et minu eas oli tal samuti palju tuttavaid. „Saad vanemaks ja pole enam ühtegi."

Natuke üldistav, aga minu peas jaotuvad inimesed ühe kummuti kahte sahtlisse. Need, kes on tuttavad, ja need, kes veel ei ole.

Ma ei tea, kas mul on palju sõpru. Ja ma ei tea, kas mul on palju tuttavaid. Tunne on, et tuttavad on kõik, kes on üksteist näinud. Tean seda poissi, kes oli mingi tüübiga festivali avamisel galeriis ja kellele otsa vaatasin. Pärast nägime paaril etendusel. Ja festivali järelpeol, kust ta vara ära läks. Talle vist ei meeldinud esinejad või muusika. Üks teine tuttav, kellega ma ka rääkinud olen, tegi ühismeediasse poisiga ühise postituse. Ma märkisin selle südamega ja ta hakkas mind jälgima.

Lähedased saan ühe käe peal kokku lugeda. Ja ma ei näe neid nii tihti ega pea ka. Me teame, mis toimub. Tuttavatega on aga põnev.

Käisin eile sünnipäeval ja tutvusin seal ühe uue poisi ja uuesti ühe tüdrukuga. Poiss tutvustas end mulle ja see oli armas. See on alati armas. Nagu keegi kingiks mulle midagi. Ütlesin oma nime ja naeratasin, sest ei osanud muud öelda. Ja siis ei ütle ka. Pärast rääkisime ratastest ja kartulivõtust. Valetasin millegi kohta, aga ei mäleta mille. Vaikus oli parem. Vaikus on alati parem. See on sarnane muusikaga. **Pärt** on öelnud, et see ongi muusika. **Cage** enne teda ja mina pärast Pärti. See on intiimne, osalt seksuaalne.

Foto: erakogu

Gregor Kulla on tegelikult helilooja.

Foto: erakogu

Roven Jõekäär on Tallinnas tegutsev multidistsiplinaarne disainer ja kunstnik. Teda paeluvad eriti just ajaloos ning folkloorris seksuaal- ja soovähemuste seni rääkimata lood ning sümboolika selle ümber.

MIS TUNNE ON OLLA TUTTAV

Aga kas tuttav on ka see palja ülakehaga kaugusesse vaatav mees, kes kirjutab mulle Grindris kolmandat korda. „Nägin su lugu lehes. Õige on sellele tähelepanu juhtida. Aga kuidas toksilist maskuliinsust vähendada? Sellele vist head rohtu ei ole." Pole talle kordagi vastanud, kuid arvan, et tunneksin ta tänaval ära. Ja tema minu. Kas noogutan ja naeratan? Või vihjan nii millelegi, millele ei taha vihjata? Ma kardan, et näen tänaval neid mehi, kes mulle endast alastipilte saadavad. „You so sexy aha." Lihtsalt ei tea, kuidas reageerida.

Natuke üldistav, aga minu peas jaotuvad inimesed ühe kummuti kahte sahtlisse. Need, kes on tuttavad, ja need, kes veel ei ole. Kui teha lemmiktrikki, et aega pole olemas, siis on kõik tuttavad, kõik on kummut. Või kui läheneda sellele kui tetralemmale, et kõik on tuttavad ja mitte keegi pole tuttav, siis niipea kui keegi on tuttav, pole ta enam tuttav. Kui mõiste kaob, siis mis jääb?

Aga mis saab siis, kui keegi ei taha minu tuttav olla? Mitte ainult minu, vaid üldiselt. Ma ei taha enam tuttavaid, ainult „ebatuttavaid". On see miski, mida saame teha? Nagu selle Grindri mehe puhul. Tal polnud vaja minu nõusolekut, et minuga „tutvuda". Ja ma tunnen, et seda polegi vaja. Selles mõttes kehtib hästi mainitud paradoks. Et mõiste tingib võimaluse. Tingib selle, et olen tuttav hoolimata sellest, kas olen või ei ole. Selle Grindri mehega olen praegu paradoksi teravikul. Olen ja ei ole tuttav. Kas selles väljendub kõige täpsemalt tuttavlikkuse tunne? Et mis tunne on olla tuttav?

Kui mõtlen natuke eelmise nädala või nädalavahetuse peale, siis on ilmselge, et suhtlen enam tuttavate kui lähedaste sõpradega. Lähedased saan ühe käe peal kokku lugeda. Ja ma ei näe neid nii tihti ega pea ka. Me teame, mis toimub. Tuttavatega on aga põnev. Nad on avastamata maa. Ma ei tea neist sittagi ja saan olla igaühega see, kes soovin. Nad on kui reis, mis reisib sinuni. Õigemini reisivad mõlemad teineteiseni. Põnevus tekitab närvikõdi, ootusärevust – on võimalustest avali. Ja ma kasutan seda viimase piisani ära, see tähendab, et suhtlen oma tuttavatega. Nii on tunne, nagu oleksin happes või seenes. Natuke. Olen keskendunud ja see teeb rõõmsaks – tõik, et tuttav minuga suhtleb, mulle nii ütles, nii tegi või mind nii vaatas, on avastus. Mitte ei äsa.

Lähedastega nii ei ole. Nendega on põnev juhul, kui asetame end põnevasse olukorda. Näiteks läksime sõpradega **Kuu Elina** kontserdile või mis iganes asi see oli. Või kui võtame ette mõne tabuteema. „Ma olin sinusse armunud." Ma ei tea, kui tabu see on, aga tuli esimesena pähe. Kuigi sooviksin seda paarile sõbrale öelda, ei julge ma seda vist eales. Seni on lause piirdunud minu kujutletud maailmaga, mida enne unne vajumist koon. Neid maailmu on tegelikult mitu. Päris mitmes neist julgen öelda „ma olen sinusse armunud", ilma et kardaksin vastust. Aga mitte siinses. Võib-olla kunagi. Lähedased pakuvad mulle turvatunnet. Nad annavad mulle vaikust. Ja sellele pole vastet. Kardan, et lausega „ma olen sinusse armunud" see mõraneb.

NÕRGAD ON TUGEVAD?

Selleks et kõik ei paistaks üksnes minu välminguna, on suhetele tuttavatega tegelikult ka n-ö teaduslik termin, milleks on „nõrgad suhted" (*weak ties*) või „perifeersed suhted" (*peripheral ties*). Nende hulka kuuluvad klassikaaslased, kolleegid, naabrid, peolised, kodubaari töötaja, ehk ka galerii avamisel leitud silmarõõm… Psühholoogid ja sotsioloogid uurivad nii äsja mainitud suhteid kui ka veelgi kaugemaid – võõrad kohvikus, vanem daam, kes trammis su kõrvale istub jne.

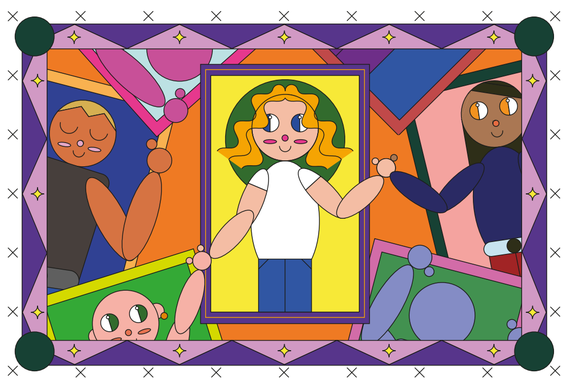

Sellelsamal sünnipäeval oli neid, kellele ütlesin „tsau" või tegin kalli, ilma et teaksin nende nime. Võib-olla jälgime teineteist ühismeedias, võib-olla mitte. Ja see nime teadmine on teine teema. Ma ei leia, et pean kõigi nimed pähe jätma. Ja see pole solvav, see pole mitteaustav. See on inimlik ja nii tore oleks, kui see saaks millalgi normaliseeritud. Palju vähem häbi.

„Nõrgad suhted pole olulised üksnes meie meeleolule, vaid ka tervisele," ütles Sussexi Ülikooli psühholoog **Gillian Sandstrom**, kes neid suhteid uurib. „Kui küsiksin, kellele sa oma muredest räägid, siis sa ei mainiks tuttavaid," lisas ta. Kuuluvustunne, mida nõrgad suhted pakuvad, on „vajalik, et areneda, olla teistega ühenduses", ja seda isegi introvertide seas, kellena dr Sandstrom end ühes minuga määratleb.[1]

Viidatud NYT artiklis kirjeldatakse ka dr Sandstromi varasemat uuringut, kus jälgiti, kui paljude inimestega üliõpilased ja üle 25-aastased isikud mitme päeva jooksul mingilgi moel kui tahes napilt suhtlesid. Selgus, et need, kes lävisid nn nõrga suhte alusel rohkemate inimestega, tundsid suuremat heaolu-, õnne- ja kuuluvustunnet kui need, kel oli vähem kontakte. Uurijad leidsid ka „erinevusi üksikisiku piires", mis tõestavad, et mõjud ei ole isiksuse tulemus. Sarnaseid tulemusi on tuvastatud näiteks olukorras, kus inimesed naeratasid üksteisele ja pidasid Starbucksi kohvikus lühikesi vestlusi või tervitasid ülikooli bussijuhte Ankaras.

Teadlased järeldavad, et pikema aja jooksul mõjutab nõrkade suhete hulk inimese heaolu rohkem kui lähedaste suhete arv. Nõrgad suhted „pakuvad vähenõudlikku võimalust suhtlemiseks", väidab Michigani Ülikooli psühholoog **Toni Antonucci**. „See on kognitiivselt stimuleeriv. See on kaasahaarav." Dr Sandstrom lisab, et kuigi nõrgad suhted ei asenda lähedasi, on need olulised meie heaoluks, sest me kõik igatseme uudsust ja spontaansust.[1]

Selleks et tekst tervikuks mültuks, küsin, kas see nn liigselt vahetu läbikäimine allub minu tahtele. Mul on tunne, et ei allu. Või ma ei tea, mida see liigne või liigselt vahetu lävimine tähendab. Kas vahetus eristab tuttavat ja sõpra? Või kas suhtlus erineb tuttava ja sõbra puhul? Kas peaks? Nii läägelt kui see ka ei kõla, tunnen, et olen kõigile sõber. Teine ei pea mind sõbraks arvama. Mina arvan tema. Käitun kõigiga kui sõbraga, juhul kui keegi mind ei reena. Nendest, kes mustavad, hoian eemale.

Kui mõiste kaob, siis mis jääb? Mis tunne on olla tuttav? Mulle pakuvad mu tuttavad võimalust oma suutlikkust proovile panna. Nagu uue retsepti järgi küpsetamine. Või vahel ma ei tea, kas üldse küpsetan. Aga miski saab valmis ikka. Kunagi.

[1] *Span, P. 2023. They May Be Just Acquaintances. They're Important to You Anyway. – The New York Times, 22.04.*

KUI KOSTAB JÕRMI JÕMINAT EHK SÕBRAMEESTE SALADUSTEST

Meeste omavaheline sõprus on sajandite jooksul õilmitsenud õllehämus, kus roppused vahelduvad kaelustamiste ja patsutustega. See on sedalaadi sõprus, mis nõuab paljudelt meestelt karakteriloomet ning oma tundeelu mahasurumist.

Jürgen Rooste

Öötund, mõned hääd aastad tagasi. Sõber helistab. Ta ei tea, kus ta on, ta ei tea peaaegu sedagi, kes ta on. Ma lähen, otsin ta üles, poolenisti vaistu pääle, sest kuidagi aiman, mis kanti ta kirjeldab. Ta on üsna halvas olukorras, paistab tänaval kaugelt silma, võtan ta kaenla alla. Muidu võiks naljakaski olla, aga iga viie kuni kümne vaevalise sammu tagant unustab ta ära, kes mina olen, peab kellekski võõraks ja tahab kakelda… Noh, paar korda elus me olemegi kakelnud, et kohe ära leppida, sihuke tunnete värk. Aga siis me oleme ikkagi teadnud, kes me oleme. Ja üksteist armastanud, ka sel hetkel…

Naistega saab rääkida nagu… asjast. Mehed hakkavad jõmisema, mingit jama ajama, jah. Nad kardavad tundeid.

Korduvalt on toona ka vastupidi: olen mina kuskil kaotsis või kuidagi linnapiiri taha jõudnud ega oska või jaksa säält tagasi saada, või hullemaski olukorras, vaimses kaoses, nii et mind ongi vaja pea füüsiliselt päästa enda käest. Ta ilmub välja ja päästab mu ära. Sõber päästab sõbra elu! See oli toona normaalne. Nüüd me elame teisiti, oleme oma elus teises kohas, mitte nii *rock'n'roll*'id enam, meiega lihtsalt ei juhtu selliseid asju, aga meil on säilinud väga usalduslik suhe, kui me ka väga tihti ei näe.

Meil kummalgi polnud lähedast suhet oma isaga, nad eriti ei kasvatanud meid, kui nii võib öelda. Viisakalt. „Kasvatamine" on muidugi kole sõna, ega lapsi peagi väga kasvatama, nad kasvavad ise, kui sa nendega mõistlikult räägid ja suhet hoiad ja… See selleks. Mul on tolle sõbraga väga hää rääkida. Me räägime sellest, kuidas ennast tunneme, mis meiega toimub. Me räägime sellest, mis meie sees möllab, kuidas mõnikord on uppumise tunne, et raske on veepinda kätte saada oma töö ja elu kõrvalt. Räägime ebamehelikult ausalt tunnetest! Julgeme emmata ka. Kas või nutta, kui vaja. See on kuidagi täiesti teistmoodi. Võiks öelda, et ebamehelik, aga „mehelik" on nii hämar termin… Kuigi vajalik, ikka veel. (Kas või selleks, et tõrjuda seda ärplevatähvardavat-ebakindlat-ärevat-pärdiklikku vennikest, keda meile tänapäeval üritatakse „mehelikuna" maha parseldada.)

Foto: Sofia-Elizaveta Karkova

Jürgen Rooste on allakäinud luuletaja, Tabasalu Gümnaasiumi kummituslik kirjandusõpetaja, mahakantud festivalimõõbel, tagavarakultuuriajakirjanik kõigile korralikele kodanlikele väljaannetele, rohepunane rahvuslasest maailmahävitaja, muidumees, kassipidaja, kahelapseisa, kohutav koll, maailma tulevik, korrosioon.

*

Mind kasvatasid peamiselt naised, väiksena vanaema ja vanatädi, sest ema pidi tööl käima. Tolle eespool mainit sõbraga oleme ka arutanud, et selle veidi sarnase kogemuse pärast on meil olnud mõnestki asjast elus kergem naistega rääkida. Naistega saab rääkida nagu… asjast. Mehed hakkavad jõmisema, mingit jama ajama, jah. Nad kardavad tundeid.

Aastaid veetsin palju – liiga palju – aega ühes kohvikus ja ühes kõrtsis, mida kumbagi enam sellisel kujul ei ole. Sääl oli küll palju kunstnikke-boheeme, aga nad olid (osa veel ka on) ikkagi mehed, jõrmid mehed.

Minu lapsepõlvemälestused meestest seoses isa sõpruskonnaga, keda vahel harva näha sai, on pigem sellised… et ei, selliste meeste hulka ma küll kuuluda ei taha! Ja koolis olin ma ka pigem üksinda, mõne üksiku sõbraga. Ühesõnaga, selline „meestejutu" rääkimine oli mu jaoks raske. Poistekambas olemine ka. Ma muidugi ületasin selle, omandasin teatavad näitlejaoskused, toetasin rollikujundamist rohke alkoholiga ja siis polnudki nii keeruline samas kategoorias kaasa lüüa.

Ma ületasin „meestejutu" rääkimisega seotud raskused, omandasin teatavad näitlejaoskused, toetasin rollikujundamist rohke alkoholiga ja siis polnudki nii keeruline samas kategoorias kaasa lüüa.

Kui ma näiteks olin kohanud mõnda daami, kes mu südame vallutas, oli sääraste meeste küsimuseks sageli, et kuidas kepp ka on. Kohe ja otse. Või kui ei olnud selge, milline suhe mul mõne meeldiva daamiga on, siis küsiti kohe, kui daam oli umbes meetrikahe kaugusel: „Kas sa paned teda?" Ma tunnistan, mõnda neist meestest vaatamata tollal oma sõbraks, noh, semuks vähemasti, pean siiamaani, aga ma ei saanud sellest situatsioonist aru, ma pidin selleks rolli looma, end rolli jooma, et kuidagi sel tasandil kaasa rääkida või mõista toda juttu… Keegi neist ei küsinud kunagi „mida sa tunned?" või „kas te olete päriselt armunud?" või „kas tema sind ka armastab?" vms, noh, see on see jutt, mida me tolle sõbraga ajame, see on nagu meie värk.

Kui vaadata üleskirjutusi rahvalikest tavanditest ja näiteks armuloitsudest jne, siis tundub, et naised on varem ka omavahel meeste suguvõimest ja -oskustest üsna otse pajatanud, vast laulnudki.

Takkajärgi ma häbenen seda, et ma nooremana, nolgimana kohe ei pannud neid tüüpe paika, ei hakanud sellele kõneviisile vastu, vaid läksin kaasa. Nörk! Hiljem ma tõesti hakkasin vastu küsima sellistel puhkudel: mis kepijutt see sul on, miks sa ei küsi hoopis, mida ma tunnen? Mis vahet sääl on – sinu jaoks –, kuidas ja kas ma kepin kedagi? Jah, kui tuleb puhk, võib sellest ehk ka kuidagi rääkida… Nooremana ma muidugi ei teadnud, et tüdrukud-naised ka räägivad nõnda, ma ei suutnuks seda uskuda, aga, jah, räägivad küll, ja siis ma tahaks vahel, et need jõrmid isased kuuleksid, ja kuidas nende kõrvad lonti vajuvad, ja miski muu ka… Seda juhtub, jah – kui vaadata üleskirjutusi rahvalikest tavanditest ja näiteks armuloitsudest jne, siis tundub, et naised on varem ka omavahel meeste suguvõimest ja -oskustest üsna otse pajatanud, vast laulnudki, nii et mingi uusaegse feminismiga seda nähtust päriselt seostada ei saa. Inimesed esmalt ikka inimesed.

*

Tõsi-tõsi, ma ei taha üksnes sooreeturi ja õrnakõrvalise kõurikuna sõna võtta. Mõnikord on, jah, mõnd rämehuumorit meeste seltsis rahulikum teha, noh, pööraseks keerata säärast kärehuumorit. Ma ei mõtle nüüd mingeid peerunalju, mis on kogu oma olemuses üdini piinlikud. Minu jaoks, keda kasvatas vanaema, kes õpetas, et normaalsed inimesed ei peereta ega röhitse, vähemasti teiste kuuldes. Üldse, võib-olla selle kasvatuse või mu teekonna tõttu ei tunne ma kehalise huumoriga end eriti… koduselt, hubaselt. Aga sääl on piiripealseid valdkondi, ka poliitiliselt ebakorrektset huumorit, mis mind vaimustab. Jah, poliitiline ebakorrektsus on ütlemata võluv ja äge, kui me ei ole situatsioonis, kus keegi selle pärast tõesti haiget saaks. Huumoris ja kunstis peab ikkagi olema kõik lubatud. Kellegi lolli nalja pärast tühistamine – ükskõik kui nõme ja loll see nali siis minu arust ei ole – on ka nõme. Pole õnnistatud meid ühtmoodi huumorimeelega, ja ebaõnnestunud nalja halvas olukorras viskame me kõik vahel kogematagi.

Jah, mehed aasivad-lõõbivad-tõgavad omavahel vahel lõputult. See on tore, see meeste mäng, kui see on lõõp, kui see on sõbralik. Isegi vahepaäil võib üksteisele üle tahi anda, et siis uuesti ära leppida, see on kuidagi loomulik, kui te muidu üksteist mõistate, sellest väiksest kaklusest või maadlusest või tõgamisest, isegi solvamisest, sellest tuleb ju välja ja lepib ära. Selliste olukordadega ma saan hakkama, ma astun sinna näitlejana, kehastan luuletaja Roostet, kelle poolrämetseva kuju ma enesekaitseks lõin juba kuskil teismeea lõpus, ja kes on nüüd küll mulle võõramaks jäänud, aga siiski täiesti kasutatav, pisut võib-olla küll pruukimise mõttes roostes, aga ikkagi vajaduse korral taskust välja tõmmatav ning säärastes olukordades rahuliselt toimiv.

Jõrmist jõminast ma hoian kõrvale. Või siis sääl sees leian oma rolli, ma olen seda rolli kuidagi uuendanud, sest ma hakkan tõgama ja torkima tavaliselt toda kõige laiemate lõugadega venda, sest, noh, ma ju oskan. Natuke õlut ja natuke roppu nalja, mis see ära ei ole, eks?

Muidugi ei suuda mehed nii valusasti torgata kui naised, kui nood oma musta huumori käiku lasevad, kõige julmemad ja enim valu tegevad naljad mu elus on tulnud ikka daamide suust, võib-olla kahel põhjusel: ma olen olnud nendega rohkem sellistes usalduslikes kõigeütlemissuhetes, mida muidu on elus vaid mõne üksiku sõbraga; teiseks, naised näevad meeste eneseuhkuse ja nõrkuse kohti paremini läbi. Ja ei pelga noid vajaduse korral ka torkida.

*

Aga tegelikult tahaks tolle pärissõbraga rääkida sellest, mida ma tunnen, sest kellelegi peab ju rääkima. Muidu põled sisimas ära.

SÕPRUS – NII LIHTNE JA SAMAS NII KEERULINE

Sõprus on nähtus, mida enamik inimesi on oma elu jooksul korduvalt kogenud, ja see on vorminud isiklikke seisukohti seoses sõpruse olemusega. Individuaalse kogemuse tõttu on tekkinud sõprusest mitmeid arusaamasid. Alljärgnev on samuti üks võimalikest vaatenurkadest, mille eesmärk on välja tuua, miks see suhte liik üldse oluline on.

Kirjutas **Katrin Kullasepp**, illustreeris **Stella Salumaa**

Alustuseks tuleks paigutada sõprus laiemasse suhete raamistikku. Inimesed on sotsiaalsed isendid ja meie igapäevatoimingud kulgevad suheldes – võib öelda, et suhtlemisest ja suhetest pole pääsu. Teatud juhtudel võib inimene küll teistest eemalduda või püüda ennast mingiks ajaks isoleerida, kuid üldjuhul reguleeritakse enda privaatsusvajadust vähem ekstreemsel moel kui pikemaajaline eraklus. Inimeste elu on põimunud teistega läbikäimisega, hoolimata sellest, kas need teised meeldivad või mitte. Samas on interaktsioonide sagedust ja kestust üldjuhul võimalik reguleerida ning kontrollida selle kaudu enda suhtlemiskeskkonda. Üldistatult saab väita, et meeldivaid suhtlemissituatsioone soovitakse pigem korrata ja ebameeldivaid vältida.

Suhted, seejuures sõprus, on inimese jaoks oluline ressurss toimetulekuks ja need varieeruvad sõltuvalt eluetapist.

Sõprussuhetel on inimese jaoks suhtemaastikul väärtus eri põhjustel. Selle kohta on tehtud laialdaselt teaduslikke uuringuid ning leitud on seoseid sõpruse kvaliteedi ja heaolutunde vahel; nimetatud seost vahendavad mitmed psühholoogilised tegurid. Sõprussuhted on olulised eri vanuses inimeste jaoks, näiteks laste puhul toetavad need sotsiaalsete oskuste arengut. Vanemas eas, kui üldine sotsiaalne aktiivsus pigem kahaneb, pakuvad sõbrad aga vajalikku lähedust. Suhted, seejuures sõprus, on inimese jaoks oluline ressurss toimetulekuks ja need varieeruvad sõltuvalt eluetapist. Näiteks lapseeas on sõber kaaslane, kellega on tore koos mängida, murdeea lähenedes aga muutuvad ootused sõpradele, tekib juurde n-ö sügavust – kogetakse emotsionaalset tuge ja kiindumus süveneb. Täiskasvanuna on sõprussuhetel jätkuvalt elus keskne koht, kuna need pakuvad eri tüüpi sotsiaalset toetust (nt informatiivne, materiaalne) ja võimalust tunda ennast keerulistes elusituatsioonides turvalisemalt. Tähtis sõpruse nurgakivi täiskasvanueas on ka lojaalsus ja teadmine, et saad teise peale kindel olla.

Kui näiteks lapsevanema ja lapse suhe on vastutuse ja kontrolli omamise mõttes asümmeetriline, siis sõprus on olemuselt sümmeetriline.

Foto: erakogu

Katrin Kullasepp on Tallinna Ülikooli loodus- ja terviseteaduste instituudi üldpsühholoogia dotsent. Suhtlemispsühholoogiale lisaks huvitab teda identiteedi kujunemine ja selle uurimine läbi kultuuripsühholoogia prisma.

SÕPRUS KUI SÜMMEETRILINE SUHE

Kuidas aga kirjeldada ja mõista sõprust, mida peetakse romantiliste ja pereliikmetevaheliste suhete kõrval üheks olulisimaks lähedussuhte tüübiks? Teaduskirjandus käsitleb sõprust osaliselt küll kattuvate, kuid ka üpris erinevate tunnuste kaudu. On välja toodud, et sõpruse olemus avaldub emotsionaalses mugavustundes sõbraga suheldes. Ennast piiratakse vähem – enda mõtteid ja arvamust julgetakse avaldada vabamalt kui näiteks toreda naabri või kolleegiga, kellega jagatud muljed on rohkem lihvitud ja vähem reljeefsed. Võimalus „olla, nagu oled" toetub sõbra usaldamisele. Esile on tõstetud ka seost identiteediga – sõbraga läbikäimisel luuakse justkui ruum, kus toimuvad dialoogid annavad sisendi minapildi konstrueerimiseks ja kinnitavad teineteise identiteeti ehk kogetakse minapildi aktsepteerimist. Oled küll enesesse tõmbunud ja vahel ka prokrastineerid, aga ikkagi oma – inimese identiteedi eri aspektid leiavad suheldes väljendamist ja kinnitamist. Sõprussuhte mõju võib avalduda ka identiteedi muutumises. Näiteks võib avastada, et sõbraga suheldes on hakatud endast teistmoodi mõtlema. Samas on see iseloomulik ka teistele suhetele. Mis siis ikkagi sõprust eristab?

Lühidalt vastates peetakse sõprust vabatahtlikuks suhteks kahe isiku vahel, mida iseloomustab vastastikune sõltumine teineteisest. Sõbraks ei saa kedagi sundida või ise omal initsiatiivil kellegi sõbraks hakata, ilma et teine inimene seda aktsepteeriks. Sõprussuhted võimaldavad kogeda eri määral lähedust ja hoolimist, ühe iseloomuliku joonena peab välja tooma ka usalduse. Sõprussuhe sisaldab poolte jaoks vabatahtlikku riski võtmist, kuna eeldatakse, et sõber arvestab teise huvidega olukorras, kus on võimalik käituda ka teisiti. Puuduvad ju institutsionaalsed regulatsioonid, mis keelaksid rääkida kolmandatele isikutele, mida sõber kunagi millegi kohta arvas, samas eeldatakse, et sõber ei jaga intiimset infot teistega. Iseseisvus ja autonoomia säilivad ka sõprussuhtes, kuid emotsionaalse seotuse tõttu ollakse mõjutatav.

Kui näiteks lapsevanema ja lapse suhe on vastutuse ja kontrolli omamise mõttes asümmeetriline, siis sõprus on olemuselt sümmeetriline – see tähendab, et sõpradel on teineteisega suheldes enam-vähem sarnane positsioon, kuigi see võib sõltuvalt olukorrast muutuda. Kui arutleda sõpruse olulisuse üle, siis vastus peitubki selles, mida sõprussuhted annavad: meie jaoks olulist toetust, emotsionaalset sidet, mis aitab vältida üksildust, ja kuuluvustunnet. Vähetähtis pole ka see, et kõike seda ei kogeta ainult ise, vaid on võimalik ka teisele pakkuda. Prosotsiaalne käitumine toimib inimesi liitvalt ka siin.

KUIDAS SÕPRUS TEKIB?

Eraldi teema on ka sõpruse kujunemine ja püsimine. Miks saadakse kellegagi sõbraks ja miks sõprus katkeb? Millised on ohumärgid? Uuringutest on selgunud, et sõpruse tekkimise oluliseks teguriks on näiteks füüsiline (geograafiline) lähedus, mis teeb kokkupuutumise võimalikuks. Mingis mõttes saab isegi öelda, et sõpradeks ei saada sugugi juhuslikult, vaid teatud eelduste korral. Samade kohtade – olgu siis näiteks huvialaringid või klubid – külastamine loob võimaluse teist inimest mitte ainult märgata, vaid ka õppida tundma tema omadusi, see omakorda võimaldab suhtel edasi areneda. Samas on oluline, mis kahe isiku vaheliste kontaktide korral toimub – lihtsalt samas toas või kollektiivis töötamisest ju ei piisa. Vaatame edasi.

Sõprust saab määratleda kui psühholoogilist ja sotsiaalset protsessi, mida suunab laiem sotsiokultuuriline kontekst. Määratlus juhib tähelepanu olulistele aspektidele: omavahel suhtlevate isikute emotsionaalpsühholoogilised tegurid (nt meeleolu, hoiakud, motivatsioon), sõpradevaheliste interaktsioonide sisu (nt kriitika, abistamine, lohutamine, julgustamine) ning sotsiaalne ja kultuuriline keskkond (nt arusaamad sõprusest, sõprusega seotud teemade kajastamine ühiskonnas). Seega on sõprus miski, mille kulg ei sõltu ainult ühest isikust, vaid mis kujuneb interaktsioonide käigus. „Meie" tähendus (nt „ta on minu sõber") toetub sellele, mis toimub kahe inimese vahel. Kui näiteks üks isik avab ennast, on see enda kohta info jagamine, mis võib teise jaoks olla usalduse signaal ja lülitada omakorda sisse vastastikuse eneseavamise tsükli, võimaldades mõlemal tunda end, ütleme, erilisena.

Reeglina kulub sõpruse kujunemiseks mingi aeg, mille jooksul hakatakse eelistama kaaslase seltskonda ja temaga suhtlemist. Kindlat ajaperioodi määrata ei saa, kuna ka siin sõltub läheduse ja usalduse tekkimine kahe inimese vahel sellest, mis sündmusi on kogetud. Kvantiteet üksi pole siinkohal määrav – on neid, kellega suheldakse aastaid iga päev, kuid sõbraks ei saada. Näiteks ei määratleta kolleegi sõbrana, kuigi teda võidakse usaldada ja peetakse toredaks. Sõprussuhte protsessi käigus saavad ühe poole eelistused ja vajadused kokku teise isiku kavatsuste ja huvidega. Kestva suhtluse jooksul hakatakse teist isikut mingis faasis juba sõbrana defineerima. Huvitav on ka see – mis omakorda peegeldab sõpruse kui psühholoogilise ja sotsiaalse nähtuse keerukust –, et kellegi enda sõbraks pidamisel võib juhtuda, et teine ei arva sama. Kriteeriumid on erinevad – mõne jaoks võib olla igapäevane muljete vahetamine, julgus seda teha ja seda raamistav positiivne atmosfäär sõpruse märk, teine võib aga tajuda kaaslast hea tuttavana. Tema jaoks võib kehtida näiteks reegel, et sõber saab olla ainult see, kellega on mindud koos läbi keeruliste elusituatsioonide, ja seetõttu saab sõbrale loota. Kirjeldatud lähenemisnurk rõhutab subjektiivse arusaama kriitilist tähtsust.

Inimesed eristavad sõpru, pidades kedagi enda laiemast sõpruskonnast parimaks lähedaseks sõbraks, kellele järgnevad hierarhias teised lähedased sõprussuhted. See, kui palju on neid, keda sõpradeks peetakse, ja kui palju on konkreetse isiku jaoks parimaid sõpru, on väga individuaalne. Kellegi enda parimaks sõbraks pidamisel on määrav just isiku enda hinnang suhtele ja koos kogetule. Veenda kedagi, et tegelikult ei ole X tema parim sõber, vaid hoopis Y, võib olla küllaltki keeruline. Sõprus areneb ega saa kunagi nn valmis – see on protsess, mille käigus huvi, usaldus ja valmisolek teist inimest toetada muutuvad ajas. Emotsionaalsed üleelamised, vaimne tervis, teatud elusituatsioonid, mille tulemusel jääb vähemaks ühiselt loodavaid kogemusi ja tegevusi, usalduse kuritarvitamine, psühholoogiliste-emotsionaalsete pingete põhjustamine on mõned tegurid, mille mõju ei saa alahinnata. Sõpradevaheline lähedus ja avatus võivad küll väheneda, kuid ka hiljem taas kasvada.

Veenda kedagi, et tegelikult ei ole X tema parim sõber, vaid hoopis Y, võib olla küllaltki keeruline.

OMETI VÕIB KA SÕPRUS LÕPPEDA

Ohumärke, mis viitavad sõprussuhte muutumisele, saab loetleda suurel hulgal. Nende alla kuulub igasugune käitumine, mis vähendab teise isiku usaldust (nt teise teadlik haavamine, manipuleeriv käitumine) ja paneb kahtlema enda positsioonis (nt tekib tunne, et ei olda enam teise jaoks oluline). Kui püüda pakkuda lihtsustatud mudelit, siis suhte dünaamikast võivad anda aimu kokkupuudete sageduse muutumine, teemad, millest räägitakse, ja teemade käsitlemise sügavus. Samas on vaja hinnangu andmisel konteksti arvestada. Vähenenud kontaktid võivad viidata kiirele perioodile, kasvanud kohustuste hulgale ja inimese jaoks olulisele fookusele vastaval eluhetkel. Ehk tegemist on piisavalt komplekssse nähtusega. Üksik suhtlemisepisood, näiteks negatiivse alatooniga sõnum, võib olla signaal kellegi halvast tujust ja mitte enamast.

Sõpruse lõppemist saab vaadelda ka kui ajas kulgevat protsessi, mille käigus proovitakse tekkinud pingeid tasandada ja muutustega kohaneda. Suhte järsult katkestamine või pikemaajalisem emotsionaalne kaugenemine on mõlemad võimalikud stsenaariumid, mille vahele paigutub rohkelt muid variante. Sõpruse muutumine võib olla seotud ka isikute endi arenguga – tänu uutele sotsiaalsetele rollidele või välja kutsetele elus avastatakse teised huvid, luuakse uusi suhteid. Sõbrast kaugenemine saab olla seega loomulik protsess, mida mõlemad aktsepteerivad.

Lähedase sõbraga suhte jahenemine võib osutuda keeruliseks psühholoogiliseks kogemuseks. Eespool kirjeldatule toetudes saab vastata küsimusele „miks?". See, kui emotsionaalselt tugeva reaktsiooniga on tegu, sõltub muidugi eri faktoritest, näiteks kuivõrd lähedasena ennast sõbraga tunti, kui palju teda usaldati, mis põhjusel on teineteisest eemaldumine toimunud ja kuidas olukorda enda jaoks mõtestatakse või millise sisendi sõprussuhe identiteedile andis. Olulise sõprussuhte lõppemine võib sarnaselt teiste lähedussuhete katkemisega vormida isiku hinnanguid endale, näiteks võib inimene kogeda, et osa temast on justkui puudu.

Sõprus areneb ega saa kunagi nn valmis – see on protsess, mille käigus huvi, usaldus ja valmisolek teist inimest toetada muutuvad ajas.

Selleks et mitte jätta sõprussuhetest kallutatud muljet, tuleb mainida, et kuigi eelnevalt said tähelepanu sõprussuhte positiivsed aspektid, on sõprusel ka teine külg. Sõprussuhted pakuvad viljakat pinnast hoiakute ja väärtuste kujunemiseks, tipnedes mõtlemismustrite internaliseerimisega. Ebatervislikud valikud ja harjumused ning riskikäitumine võivad saada hoogu suhtluses enda jaoks olulise isiku – sõbraga. Kuid see on juba mõne teise artikli teema.

KUI TAHAD MINNA KIIRESTI, MINE ÜKSI…

Paistab, et pikk ja kole koroonaaeg andis meile vähemalt ühe hea asja: Eesti Kirjanike Liidu noortesektsiooni. Aga toetavat kogukonda võivad igas vanuses kirjutajad ja loojad otsida ju ka muul ajal. Palusime EKLi noortesektsiooni praegusel juhil kirjutada mõne sõna kollektiivi tähtsusest.

Maiken Tiits

Jäädvustus Kirjanike Liidu noorte septembrikuisest kokkusaamisest. Õhtu, tuttav Faatumi tuba, veel tundmatud uued liikmed, suvine omalooming ja ühiskirjutamine mõtlikel teemadel. *Foto: Kairi Joasaar*

Emotsioonid – suurim inimkonda siduv nähtus. Või loomealge; proosa, luule, miniatuuride, esseistika ja muude kirjandusžanrite katalüsaator.

Ka frustratsioon võib trükipaberile jõudes ja sealt tagasi lugeja silmisse peegeldudes hoopis kaunimaks moonduda. Tekitada vabanemistunde. See on kindlasti üks oluline põhjus, miks paljud noored kirjutavad. Oma tekste avaldades võime ehitada võhivõõrastena üksteise vahele nähtamatuid sildu, et tunda end kui kirjasõbrad, loometuttavad, sealjuures päriselt üksteist teadmata.

TURVALINE TUBA

Nõnda leidsin minagi enda jaoks Kirjanike Liidu noortesektsiooni, mis iga nädal me ühist kirjutamisrõõmu kanaldab. Tänu Kirjanike Liidu noorte neljapäevadele olen saanud endale turvalise keskkonna, kus end avada, jagada, endast kõik muremõtted välja kritseldada, kirjutada, luua midagi uut, värsket, ja lihtsalt murevabalt olla. Üksteise toetava pilgu all kogume ideid, täiendame juba olemasolevaid ja jagame seda, mis parasjagu hinge kratsib.

Osati võib tänada koroonat, et Eesti Kirjanike Liidu noortesektsioon ja noorte neljapäevad üldse eksisteerivad, sest kägistava pandeemia valguses avanesidki esimest korda vana Harju tänava maja Faatumi katusetoa uksed, et noori kirjanikuhakatisi ja/või lugemishuvilisi võõrustada.

Ehk see luule, mis sünnib koos teistega suure ümarlaua taga istudes, erinebki veidi luulest, mida lood ihuüksi kirjutuslaua taga. Tasub katsetada.

„15. juuli 2021. Vihti, Soome. Vaatan suvila verandalt punalehelise vahtra all hyplevaid musträstaid ja mõtlen. Kui ma seda noortesektsiooni asja nyyd ära ei tee, siis millal ometi? Kirjutan Eesti Kirjanike Liidu esimehele **Tiit Aleksejevile**." Nii meenutab noortesektsiooni asutaja ja endine esimees **Reijo Roos** kogumikus „Grafomaania", kuidas ta juba mõnda aega endas idanenud mõtte reaalsuseks tegi. Koosloomine algas tema taktikepi all ja alates 2022. aasta sügisest on see jätkunud minu fantaasiasüstide toel.

Noorel alustaval kirjanikul võib olla keeruline ise teost välja anda, ent paljude jaoks on see kauaoodatud unistus. Tänu noortesektsioonile on nii mõnigi noor saanud piisavalt infot ja kontakte ning leidnud viise, väljundeid, kuidas avaldamiseni jõuda. Kas või kohapeal oma tekste siludes ja neid hiljem kultuuriväljaannetele saates. Muidugi võivad tekstid sündida ka pärast keskööd üksinda oma hämaras toas istudes, kui pere juba magab. Või täiesti suvalistel hetkedel, nagu kirjutab Reijo oma uues kogus „tere kas tohib":

väga kindlatel-lambistel hetkedel
jõuab ta asja tuumale päris lähedale,
täitsa nii, et elevus kasvab peaaegu

Ja mine tea, ehk see luule, mis sünnib koos teistega suure ümarlaua taga istudes, erinebki veidi luulest, mida lood ihuüksi kirjutuslaua taga. Tasub katsetada.

Enda kogemusest lähtuvalt julgen seda küll kinnitada. Üksinda olles kirjutan palju luhtaläinud armastusest, armumisest ja sellega kaasnevast pettumusest, mida Kirjanike Liidu seinte vahel olles minust välja ei ime. Näiteks järgnev päevikukatkend justkui voolas mu seest välja hetkel, kui emotsioonide summa oli aju vahekäigud 100 kraadi võrra kuumemaks kütnud:

piinlik tunnistada
avan taas Instagrami story*'de vaatajad*
ja sinu tavaliselt esimesena särav nimi on sealt
kadunud
tahaksin öelda et mu situationship *katkes sel*
hetkel
aga too polnud ju isegi seda
mu delusionship *purunes klirinalkolinallörinal*
kurat
vahetan kähku oma roosade raamidega
kaugnägemisprillid tumedate päikseprillide
vastu et keegi mu punetavaid silmi
tähele ei paneks
piinlik tunnistada

Nagu öeldakse, kui tahad minna kiiresti, mine üksi, kui tahad minna kaugele, mine koos. Ma usun, et ma ei oleks avastanud endas kunagi julgust oma luulega avalikult esineda ega osanud oma kirjutamisoskust aktiivselt edasi arendada, kui ma poleks leidnud toetavat kogukonda, kellega koos seda teha. Samuti oleks jäänud avaldamata mu debüütluulekogu „Malbe masohhist".

kartus näida rumal
ülevoolavalt joovastav
ülemeelikult segane
peast vigane

Kirjutasin nii oma kogumikus ja mõtlesin iga sõna. Minu looming on reeglina sügavalt isiklik ja enda haavatavuse näitamine võõraste ees võib tekitada paanikat. Kui sa aga tead, et sinu ümber on sarnase mõttemaailmaga inimesed, saab hirmust vaikselt hoopis elevus.

LOOMEINIMESE PARIM SÕBER

Üksteise abistamine ja heatahtlik tagasiside on loomeinimese parimad sõbrad. Ja teiste loomingu kuulamine/lugemine ning selle kaudu neilt õppimine samuti. Iga algus on keeruline ja tihtipeale jäävad meie hobid (ja ehk ka potentsiaalne karjäär) soiku, kui tegeleme nendega vaid üksi ja emotsioonide ajel. Teinekord on vaja süsteemsemat lähenemist, et oma oskusi töös hoida ja aktiivselt edasi arendada.

Ka iga luuletus, mis on kirjutatud inspireerituna mõnest teisest inimesest, on kui omamoodi kollektiivne looming. Inimestevaheline igapäevasuhtlus loob lugematul hulgal imelisi – ja kohati ka hirmutavaid – maailmu, millest tegusadki sulesepad suudavad vaid üksikud üles tähendada. Nii taasavastatakse ja esitatakse uues kuues pidevalt ka iidseid tarkusi – loetakse juba kadunud kirjanike tekste ja püütakse neid jäljendada.

Ise tahaksin siinkohal tänada **Hando Runnelit** „Mõõga ja peegli" eest, mis mind alati innustab. Tema jälgedes ma veel kindlasti ei käi, aga ta sõnad panevad mind kirjutama ka siis, kui tundub, et mind valdab loomeblokk. Lõpetagem siis Runneli sõnadega peatükist „Omandi küsimus": „Luuletamine on teadaanne oma olemasolust – kellelegi, kes mõistab su keelt, su luule vormi ja kes juhtumisi mõistab selles keeles (luules) edasi antud teist vormi – inimese sisu ja struktuuri, inimest-ainukest."

Foto: Kairi Joasaar

Maiken Tiits on Eesti Kirjanike Liidu noortesektsiooni juht. Kirjandushuvi tekkis tal juba päris pisikesena, kuueaastaselt. Maiken naudib mõtete paberile panemist, et oma hüperaktiivses ajus rohkem selgust luua. Tema tekstid on tihtipeale isiklikud ja melanhoolsed, ent kohati ka huumoriga rikastatud.

KRIITIKUD KONNATIIGIS EHK KUIDAS ARVUSTADA SÕPRADE-TUTTAVATE LOOMINGUT

On uhke tunne, kui loominguga tegelevad sõbrad ja tuttavad annavad seda ka teistele kogeda. Sõprade kontsertidel on mul pea alati pisarad silmas, sest vahepeal on raske uskuda, et olemegi täiskasvanud ja teeme päris asju, mis jõuavad pereringist kaugemale ning mille edu on meeletult ilus näha.

Kirjutas **Johanna Rannik**, illustreeris **Mette Mari Kaljas**

Minu enda väljendusvormiks on seni olnud sõna, peamiselt just arvustused. See tekitab aga mõnikord situatsiooni, kus pean arvustama midagi, mille autorit ma tunnen. Väikeses Eestis on see paratamatu ja läheb ajaga ilmselt üha sagedamaks, sest tutvusringkond laieneb ning projekte tuleb juurde nii sõpradel kui loodetavasti ka minul. Looming on aga teatavasti niivõrd isiklik ja habras nagu selle autoridki. Kuidas siis arvustada seda nii, et keegi ei haavuks, aga et ise kriitikuna lati alt läbi ei läheks? Kas kriitik saab selle eest üldse vastutada?

Kui kirjutada kellestki, kellega oled sina peal, tundub õiglane teksti ka esmalt temaga jagada – seeläbi kinnistub mõlema poole jaoks tunne, et tegu on võrdsete vestlusega, mille keskmes on looming.

Kõigepealt tuleks küsida, mis on kriitika ja kes on kriitik. „Kriitika" kätkeb endas juba sõnana teatavat negatiivsust, hinnangulisust, konflikti. Kui see oleks kogu kriitika olemus, siis kahtlen, kas tegeleksin sellega, sest mulle ei istu üldse ei konfliktid ega ka liigne hinnangulisus. Olin eriti oma kirjutamistee alguses tihti üsna ettevaatlik, kellest ja kuidas ma kirjutan, et keegi ei haavuks ja, jumala eest, kirjutamist-lavastamist-näitlemist minu pärast ära ei lõpetaks. Õnneks on kriitikalgi eri varjundeid ja radu, mille hulgast iga kord midagi uut valida.

Tegelikult võiksidki ka kriitikud väljaspool suitsunurka rohkem kriitikat saada; seda kohtab kahjuks aga harva või kui, siis see taandub alatasa ad hominem'ile.

Võiks isegi öelda, et kriitiku ja kunstniku vahel on sümbioos. Mis tahes loomingu puhul on väga oluline, et teos ei jääks vaakumisse või vaiba alla. Dialoog ja teose mõtestamine on oluline mitmel põhjusel. Esiteks aitab see teost kirjandus-, teatri- või kunstilukku jäädvustada (*insert* metsas kukkuva puu kujund). Lisaks hingelisele kasule (laiem arutelu kunsti üle, loomingu jagamine ja toetamine jne) on sel ka praktiline boonus: puhttarbijalik turundus (tsitaadid kodulehel, *word of mouth*, teos jõuab laiema publikuni). Tundub üsna kasulik sõprus. Küll aga on inimeste, eriti lähedaste, loomingu kohta arvamuse avaldamine ka mõneti diplomaatiline kunst. On neid, kes tahavad käredat ausust, aga ka neid, kellele paned esmalt teki ümber ja siis ütled, et „noh… alati saab ju uuesti…".

Sestap olen defineerinud kriitika enda jaoks pigem mõtestamisena, püüuna mõista autori impulsse ja taotlusi ning seda nii temale kui ka teistele sõnastada. Seeläbi saab kriitikateksti keskseks eesmärgiks analüüs, kas ja kui edukalt need taotlused realiseerusid. Samas ei taha ma sellega väita, et see umbmäärane „mõtestamine" peaks kriitikatekstis kritiseerimise täielikult ära sööma. Kõik ei pea meeldima ega saagi, iga võtet ei tasu õigustada. Seegi oleks omamoodi teosele kahju tegemine, sest kui subjektiivselt ebaõnnestunud ettevõtmine saab vastu vaid teeseldud või pingutatud positiivsust, ei saa kunstnik selle najalt areneda. Pigem siis arutledagi, et mis kriitikuni ei jõudnud ja kuidas saaks teisiti.

Möödunud sügisel sõnastasime **Sanna Kartauga** kirjanduskriitika töötuba tehes eelneva lühidalt nii: „Kui kriitikateksti eesmärk on luua laiem diskussioon ja ühismõtestamine, ei ole ka isiklikku rünnakut autori suunas, mistap pole vaja karta ka autori reaktsiooni või haavumist. Rohkem tagasisidekultuuri!"[1] Avastasin taustatööd tehes, et needsamad mõtted on käinud läbi ka teatrikriitik **Karin Alliku**[2] väga heast artiklist: „Just ambitsiooni käsitlemine võikski olla kriitika alus. Pole erilist mõtet arvustada seda, mida autorid ei tahtnud teha, vaid ikka seda, mida nad tahtsid teha ja kas see ka õnnestus. Nõnda tulebki mängu arusaam kriitikust kui diplomaadist, kes püüab mõista nii teatritegijat kui ka -kogejat ning võrdleb ambitsiooni ja tulemust."

NOORE KUNSTNIKU HINGEHOIU ABC

Ma arvan, et mul peaks olema autoriga täiesti vankumatu sõprus või, vastupidi, täielik ükskõiksus tema vastu, et avalikult ja otsesõnu öelda, et miski oli toorelt Halb, eriti alustavate kunstnike puhul, kes vajavad tuge rohkemgi kui kriitikat. Noorte luuletajate esikteoseid on näiteks arvustatud väga toetavalt ja

sisukalt (seejuures kriitiliselt), aga ka lahmivalt ja üleolevalt. Pole raske aimata, kummast arvustusest noortele kirjanikele rohkem kasu võib olla. Kuna mina ja mu eakaaslased oleme valdavalt just selles etapis, kus alles tullakse välja oma esimese luulekogu, EP või *performance*'iga, tunnen ma nendega rohkem õlatunnet ning seetõttu ka enam muret selle üle, kuidas nad tagasisidet võtavad. Etableerunud lavastaja käki või mind külmaks jätva menuteose puhul on üks kriitiline artikkel kui liivatera; tõenäoliselt nende autoreid enam noore kriitiku mõtted ei huvita, sest saalid on niikuinii täis ja riiulid tühjad. Alustav loomeinimene hoolib aga reeglina märksa rohkem ning on aruteluldis – see on kriitikule nii õnn kui ka õnnetus, kuna iseäranis loometee alguses võib tunduda, et arvustustest sõltub kogu edasine karjäär.

Kui olen sattunud arvustama midagi, millega on seotud sõber või tuttav, siis tema isikut puudutan ma võimalikult harva – või kui, siis selleks, et anda tema loomingu kohta mingit sisekaemust. Siin on aga oluline sõbrale teada anda, et plaanid temast kirjutada. Kui kirjutada kellestki, kellega oled sina peal, tundub õiglane teksti ka esmalt temaga jagada – seeläbi kinnistub mõlema poole jaoks tunne, et tegu on võrdsete vestlusega, mille keskmes on looming. Üritan kriitikaga üldiselt pigem inimesi ja loomingut sõnadega ühendada ja kunstnikku toetada, väljuda teose raamidest millegi suurema suunas, selmet lihtsalt kellegi akna all karjuda. Teatris on näiteks igipõline konflikt seoses sellega, et praktikud ei taha teoreetikuid kuulata või ei võta neid tõsiselt – tuttavate noorte praktikutega rääkides on sisuline arutelu aga pigem just oodatud. Seeläbi kasvavad mõlemad ja saavad ehk rohkem aimu, miks ja kellele nad kõike teevad; et tehtu eksisteerib väljaspool neid.

KELLEST VÕI MILLEST ALGAB KRIITIKA?

Selleks et inimesi ja loomingut sõnadega ühendada, nagu ma oma uhke aate eespool sõnastasin, peab kriitik esmalt aga iseenda töö suhtes kriitiline olema. Kui ma ei tea, miks ja mida ma teen, võibki välja kukkuda hägune pläust, mis teeb tahtmatult haiget ega oma iseseisvat väärtust. Isiklik näide: kipun praegu oma tekstides pigem turvaliseks jääma, sest tunnen, et siis on ka kriitilisemad laused või mõtted minust kuidagi distantseeritud. Kui aga keskenduda teose mõtte ja – minu suure lemmiku – ühiskondliku tähendusvälja analüüsimisele, on suur oht jääda *liiga* turvaliseks. Ühe minu teksti kohta on näiteks küsitud, kas ma käisin raamatukogus või teatris – arvustus olevat olnud liiga sisukeskne. See on kindlasti seotud vanusega – mõte „kas ma olen üldse piisavalt pädev, et kommenteerida näitlejatööd / luuletuse kvaliteeti" tekib praeguses eluetapis üsna tihti, aga eks iga uus tekst pakub kogemust ja tuge.

Kindlasti on seejuures oluline ka mitte lihtsalt kirjutada, vaid lugeda, kogeda, iseendast kaugemale vaadata – Eesti on küll väike, aga head loomingut täis. Samas olen hakanud viimasel ajal mõtlema, kui väga seda eneses kõhklemist üldse häbimärgistada. Üha enam hakkab tunduma, et kriitiku liigne enesekindlus sünnitab kehva ja kasutut kriitikat, mis pakub endale mõnusat eneseteostust, aga teistele suurt ei midagi. Tegelikult võiksidki ka kriitikud väljaspool suitsunurka rohkem kriitikat saada; seda kohtab kahjuks aga harva või kui, siis see taandub alatasa *ad hominem*'ile. Lõppeks on tagasisidekultuuri, sh kriitika tuum üldine jaks huvituda süvitsi teiste inimeste mõtetest ja loomingust – tahaks loota, et annan selle tendentsi tekkele omalt poolt hoogu juurde.

[1] *Paar palvet alustavale kirjanduskriitikule. Kokkuvõte Värske Rõhu kriitikaseminaridest. – Värske Rõhk, 17.10.2022.*
[2] *Allik, K. 2023. Noore kriitiku märkmed. – Värske Rõhk, 18.07.*

Foto: erakogu

Johanna Rannik on teatriteaduse magistrant ja vabakutseline kriitik, kes armastab pikki lauseid, liitsõnamoodustisi ja idealistlikke ideid.

Foto: autoportree

Mette Mari Kaljas on Eestis ja Norras tegutsev tudeng, graafiline disainer ja illustraator.

KUIDAS NAISED MEESTELT SÕPRUSE PIHTA PANID

Sõpruse ajalugu on olnud algusest peale normatiivne. Antiikajal peeti ihaldusväärseks ennekõike meestevahelisi avalikke sõprussuhteid, kuid nüüdseks on sõprus kolinud privaatsfääri ja sellest on saanud naiseliku domeeni osa. Vaatleme, kuidas selline ajalooline nihe sai toimuda.

Kirjutas **Brigit Arop**, illustreeris **Romy Nõulik**

Naiste sõpruse uurimisest ja sellega töötamisest hakkasin unistama millalgi 2019. aasta lõpus. Sellel perioodil olin kõige enam mõjutatud tekstidest, mis avasid filmide, sarjade ja kirjanduse kaudu naiste sõprusega seotud stereotüüpe, peaasjalikult selle negatiivset kuvandit. Need tekstid jõnksutasid paika ebakõlad isiklike kogemuste ja kultuuritekstidest õpitu vahel ning andsid mulle sõnavara, et väljendada argumentidega karastatud pahameelt järjekordse süžee suunal, mille paremhaagiks on tüdrukute pinnapealsus, tähelepanuvajadus, reetlikkus, seksuaalne rivaalitsemine ja nendele omadustele tuginev suutmatus sõprussuhteid hoida.

End teemasse rohkem sisse lugedes, valides suurendusklaasiks kultuuriajaloolise perspektiivi, avanes mulle arusaadavalt palju mitmetahulisem, kui mitte lausa tervislikes vastuoludes loksuv diskursus – õelate tüdrukute stereotüübi kõrval on vähemalt sama levinud arusaam, mille kohaselt on naiste sõprus lähedane, toetav, vankumatu, turvatunnet ja hoolt pakkuv, jagamisel põhinev. Säärane, mille kõrval võib kahvatuda ükskõik milline heteronormatiivne paarisuhe.

Proovides nendes ideedes orienteeruda ja isiklike loomeprojektide jaoks selgust luua, olen viimase paari aasta jooksul uurinud, kuidas on soolistatud arusaamad sõprusest eri aegadel väljendunud, kuidas need on ajas kujunenud ning kuidas on sõpruse ajalugu kirjutatud feministlikust vaatepunktist. Olgu see tekst sissejuhatavaks ekskursiooniks naiste sõpruse ajalukku, ekseldes silmini kasvanud stereotüüpide võsas.

Ettekujutus antiikaja sõprusest on säilinud meestekesksena mitmel põhjusel: see oli tihedalt seotud meestekeskse avaliku elu ja poliitikaga, seda peeti riikliku ja sõjaväelise solidaarsuse aluseks ning see on säilinud sellisena meesautorite tekstides.

Romantiline sõprus avaldus näiteks üksteisele hellitusnimede andmises, kallistamises, suudluste jagamises ning muudel leidlikel ja isiklikel viisidel oma läheduse väljanäitamises.

Allikas: erakogu

Brigit Arop on vabakutseline kuraator, kes on oma loomeprojektides tegelenud sõpruse teemadega.

ÜKS SAMM TAGASI. KUIDAS UURIDA SÕPRUST?

Sõprus omaette uurimisteemana kerkis paljude teiste argieluliste teemade kõrval esile niinimetatud uue kultuuriajaloo raames 1970. ja 1980. aastatel. Kultuuriajaloos uuritakse sõprust kultuuriliste ülestähenduste kaudu. Näiteks 20. sajandile eelnevat sõpruse ajalugu käsitletakse enamasti kirjavahetuste, päevikute, memuaaride, ilukirjanduse, filosoofiliste tekstide, näidendite ja luule põhjal. Kuna enne 19. ja 20. sajandi vahetust oli kirjaoskus vähe ja ebaühtlaselt levinud, on laiemate rahvahulkade ülestähendused sõpruse teemadel meile kättesaadavad alles väga lühikesest perioodist. Kõige hilisemat ehk massikommunikatsiooni ajastut aitab meil uurida ka sõprust käsitlev populaarkultuur, ennekõike televisioon ja filmikunst.

Sõpruse ajaloos räägitakse sooküsimustest mudelite kaudu, mida uurijad on tinglikult nimetanud mehelikuks ja naiselikuks[1]. Need mudelid tuginevad ajaloolises plaanis pikka aega levinud arusaamale, et eri sugude esindajad ei saa olla omavahel sõbrad. Selleks on leitud aegade jooksul laias variatsioonis põhjendusi, millest peamisteks võib pidada naiste vaimsetes võimetes kahtlemist ja nende kõrvaleheitmist sõpruse diskursusest ajal, kui „tõelist" (ehk vaikimisi maskuliinset) sõprust seostati vooruslikkuse, riigimehelikkuse, intellektuaalse vaimuvahetuse, lojaalsussuhete ja vastastikku teenete tegemisega. Lisaks on peetud naiste ja meeste sõprust segavaks asjaoluks selle potentsiaali kasvada seksuaalsuhteks. Samal ajal on need mudelid seotud eri ajastutele omaste spetsiifiliste ootustega naiselikule ja mehelikule käitumisele.

LOOD USSITAVAST SÕSARKONNAST

Sõpruse kirjaliku ajaloo algus Lääne kultuuriruumis on suuresti meestekeskne. Üldistusi lubavad monograafiad alustavad sageli Vana-Kreeka ühiskonnas sündinud tekstide uurimisest, sest selle aja mõtlejad on mõjutanud märgatavalt hilisemaid arusaamu sõprusest. Ettekujutus antiikaja sõprusest on säilinud meestekesksena mitmel põhjusel: see oli tihedalt seotud meestekeskse avaliku elu ja poliitikaga, seda peeti riikliku ja sõjaväelise solidaarsuse aluseks ning see on säilinud sellisena meesautorite tekstides. Lisaks, kuna naised ei olnud kodanikud, sõdurid ega avalikus elus osalejad, ei omistatud neile ka piisavalt voorust, mida peeti kõrgeima väärtusega sõpruse tähtsaimaks komponendiks.[2]

Arusaam sõprusest kui millestki mehelikust püsis kaua ja leidis heakskiitu ka mujal kui Vana-Kreekas. Näiteks Vana-Roomas kinnitasid oma eripäradega kanda mitmed Vana-Kreeka ideed, mis on kõige menukamalt jäänud kõlama **Cicero** kuulsas tekstis „Laelius de Amicitia" („Laelius sõprusest", 44 pKr) ja tema kirjades oma sõpradele. Ehkki kristluse leviku mõjul (alates 1. sajandist) hakkas ka sõpruse tähendus mitmel pool uusi dominantseid varjundeid võtma, läks veel omajagu aega, enne kui sõpruse diskursuses hakkasid silma paistma naisvaatepunktid. Antiigini tagasi viidav ja hilisemal ajal võimendunud on naiste sõpruse kui ussitava sõsarkonna stereotüüp, mille alusel ei peeta naisi „tõelise" sõpruse jaoks piisavalt usaldusväärseks ja kaalutletuks, sest nende suhetele saavad saatuslikuks nende soo kõiksugused negatiivsed omadused, nagu armukadedus ja põhjuseta solvumine. Hilisemal ajal on neid essentsialiseerivaid eelarvamusi feministlikust vaatepunktist tükk tüki haaval lammutatud.

Ehkki kirjeldatud negatiivne stereotüüp on vana, ilmutab see end ka nüüdisaegsetes kultuuritekstides, näiteks väljendudes filmides ja televisioonis, kus kujutatakse pahatahtlikke teismelisi ja noori täiskasvanuid, kelle siirusele jääb ette seksuaalne rivaalitsemine. Üheks tüdrukute omavahelisest õelusest ja pinnapealsusest kõnelevaks tüvitekstiks võib pidada filmi „Õelad tüdrukud" („Mean Girls", 2004). Samal ajal on huvitav jälgida, kuidas mõned praegused filmid suhestuvad 1990. ja varaste 2000. aastate USA noortefilmidega ning tõlgendavad neis kogetud esteetilisi, aga ka sisulisi elemente omas ajas. Üheks selliseks näiteks on film „Do Revenge" (2022), mis rajaneb küll õelate tüdrukute stereotüübil, aga keerab filmi viimase veerandi jooksul õelusele ja siirale sõprusele veel mitu ootamatut sõlme peale.

TASA JA TARGU – JÄRSKU ÜLEPEAKAELA

Kui lugeda sõpruse ajalugu feministlikust vaatepunktist, on võimalik jälgida, kuidas Lääne kultuuriruumis on positiivse väärtusega sõprus lahkunud järk-järgult maskuliinsest domeenist ja muutunud millekski muuks, mida võime tinglikult nimetada naiselikuks sõpruseks.[3] Meesautorite ideid sõpruse teemadel hakkasid esimesena kirjasõnas proovile panema keskaegsed nunnad, kelle tekstid ulatuvad vähemalt 12. sajandisse ning kelle hulgast on ilmselt tuntuim **Bingeni Hildegard** oma kirjadega. Samas on oluline olla teadlik, et nunnade tekstid on kirjutatud väga spetsiifilises religioosses kontekstis ja need on selle tõttu keeruline uurimismaterjal. Lisaks, ehkki nunnade sõprused ja tekstid olid usukogukondades teada, ei pruukinud need mõjutada pea üldse kloostriseinte taga kehtinud arusaamu sõpruse teemadel.

Nunnade kogukonnast väljaspool hakkasid Euroopa naised sõpruse teemadel kirjalikke ülestähendusi tegema hiljem, esimesed säilinud tekstid on pärit alles 15. sajandi lõpust. Naisautoreid oli vähe ning hilisemad uurijad on neid esimesi säilinud panuseid feministlikus kontekstis uurinud ja esile tõstnud. Alates valgustusajast hakkasid turbulentsete ühiskondlike, majanduslike, poliitiliste ja kultuuriliste arengute tuules toimuma muutused ka selles, kuidas sõprusest räägiti. Sõpruse käsitlemise tähtsaimaks areeniks tõusis aegamisi ilukirjandus, mis esindas tasahilju ka aina enam naisvaatepunkte. Ühelt poolt oli üha rohkem kõrgklassi naisi, kes osalesid kirjandussalongides ja kogusid oma loominguga tuntust, teisalt peeti naisi ka ilukirjanduse kasvavaks publikuks. 17. sajandi üks kuulsaimaid sõpruse kroonikuid oli inglise poeet ja tõlkija **Katherine Philips** (1631/2–1664), pseudonüümiga Orinda, kes käsitles naistevahelist lähedust ja saladuste jagamist, aga ka sõprusega seotud kaotustunnet ja leina, mida võib põhjustada sõbranna abiellumine ja kaugele kolimine.

Valgustusaja jooksul toimunud arengud toetasid seda, et 18. sajandi lõpuks oli Lääne kultuuriruumis ideaaliks peetav sõprus jõudmas mehelikust naiselikku domeeni ja avalikust meestekesksest riigielust naiste privaatsfääri. 19. sajandi huvitavaks arenguks oli see, et sõpruse väljendamiseks kasutati vägagi armastuse väljendamisega sarnaseid vahendeid. See on andnud alust rääkida romantilistest sõprussuhetest, mida esines eriti just naiste vahel. Romantiline sõprus avaldus näiteks üksteisele hellitusnimede andmises, kallistamises, suudluste jagamises ning muudel leidlikel ja isiklikel viisidel oma läheduse väljanäitamises. Tolleaegne luule kirjeldab heteroseksuaalsete suhetega sama kirglikke, mõnel puhul lausa obsessiivseid sõprusi, rääkides õrnusest, igatsusest ja igavesest pühendumisest. Sajandi lõpus hakati „lesbilisuse" termini kaudu rääkima naiste seksuaalsuhetest ja aina vähem kujutati ka romantilisi sõprussuhteid.

Sõprus muutus aegamisi paljudes Lääne kultuurides üheks olulisimaks sotsiaalseks suhteks pere-, sugu- ja usukogukonna kõrval, aina enam neid olulisuselt isegi ületades.

TUTTAVLIK LÄHIAJALUGU

Moderniseerumisega koos muutusid ühiskond ja ühiselu vormid: inimesed liikusid aina enam ringi ja elasid sageli oma päritoluperekonnast eraldi. Eelmisest sajandist pärit sõpruse representatsioonid kõlavad tuttavalt ka tänapäevasele lugejale. Näiteks kinnistus arusaam, et intiimne ja emotsionaalne sõprus, mida seostati kunagi peaasjalikult just naiste suhetega, on hoolimata soost õnneliku elu tähtis osa. Sõprus muutus aegamisi paljudes Lääne kultuurides üheks olulisimaks sotsiaalseks suhteks pere-, sugu- ja usukogukonna kõrval, aina enam neid olulisuselt isegi ületades. Võrreldes sõprusе kirjaliku ajaloo algusaegadega, oli sõpruse roll kardinaalselt muutunud ja seda seostati varasemast rohkem identiteedi konstrueerimisega. Ehkki terve sajandi vältel avaldasid mitmed sotsiaalteadlased ja kultuuriteoreetikud pessimistlikke vaatepunkte sõpruse võimalikkusest modernismi kontekstis, näitasid kultuuritekstid sõprust enamasti positiivses võtmes, kujutades näiteks sõpruse ja eneseavastuse seoseid ning osutades, et just sõbrad on kaaslased, kes näevad sinu arengut ja aitavad sellele kaasa.

Moderniseerumise käigus kehtis jätkuvalt naiste kui heade sõprade kuvand, kuid sellega seostati ka homoseksuaalseid mehi ja selle kaudu kujutati sageli nende omavahelisi sõprussuhteid. Eelmisel sajandil kinnistus ka stereotüüp heteroseksuaalsetest meestest, kelle jaoks on sõpruse (või teiste sotsiaalsete suhete) emotsionaalse poolega toimetulek keeruline ning sõprus tähendab pigem ühist töökohta või hobide jagamist. Naistele ja seksuaalvähemustele on omistatud ka sõprussuhete tähendusväljade ja ideaalide avardamist, sidudes isiklikke suhteid solidaarsusega rõhumise vastu. Samal ajal on ameerikalikku sõsarkonna ideed kritiseeritud ja toodud välja mitmeid kriipivaid vastuolusid selle sees.

LÕPU- JA ÄÄREMÄRKUSI STEREOTÜÜPIDE LUGEMISELE

Eelnevast võib jääda tahtmatult mulje, nagu naiste sõprusega seotud hoiakud, nagu need kajastusid eri aegadel Lääne kultuuriruumi tekstides, lubaksid välja joonistada harmoonilise arengutelje. Reaalsus on uurijate jaoks siiski palju keerulisem. Ehkki võime rääkida mõõndustega mingis kontekstis domineerinud arusaamadest, on nende enim levinud hoiakute varjus alati pooltoone ja ebakõlasid, mis peavoolu ideedega kokku ei käi. Lisaks, nii nagu nüüdisaegsed naiste suhete representatsioonid toetuvad vaid haruharva ainuüksi kirjeldatud negatiivsele või idealiseerivale stereotüübile, võisid ka ajaloolised tekstid naiste sõpruse teemadel olla korraga mõjutatud väga vastandlikest tõekspidamistest.

Mõned uurijad on argumenteerinud, et kõige huvitavamad ongi tõlgendused, mis asetuvad stereotüüpidesse langemise asemel kuhugi kahe äärmuse pingeväljale. Näiteks kuraator **Susan Bright** on kirjutanud[4] **Phoebe Waller-Bridge'i** telesarja „Mustlammas" („Fleabag", 2016–2019) ja **Elena Ferrante** Napoli romaanisarja varal, kuidas viimastel aastatel on enim populaarsust kogunud just naiste suhete kujutamine viisil, mida ei ole lihtne käsitleda ainuüksi positiivse või negatiivsena. Nendes tekstides on armastus, lähedus, turvatunne, reetmine ja konfliktid omavahel lahtiharutamatult sassis, üsna sarnaselt sellega, kuidas paljud inimesed suhteid ka oma elus kogeda võivad. Taolised tekstid väärtustavad naiste sõprust uuel viisil, painutades stereotüüpe enda äranägemise järgi ja avades selle kaudu sõpruse kui nähtuse komplekssust. Jääb vaid loota, et need inspireerivad ka teisi oma sõprusi ajalukku kirjutama.

Tekst põhineb Brigit Aropi magistritööl „Naiste sõprusest kunstis. Feministlik vaade" (2023), kaitstud Eesti Kunstiakadeemias kunstiteaduse ja visuaalkultuuri uuringute magistriprogrammis. Kõik viited kättesaadavad seal.

[1] *Näiteks käsitlevad uurijad sageli meeste, naiste ja meeste-naiste sõprust eraldi, tuues välja üldistusi ja vastuolusid, mis konkreetseid suhteid mingis ajas iseloomustasid.*

[2] *Näiteks **Aristoteles** rääkis kolmest sõpruse tüübist: kõige madalam sõprus põhineb vajalikkusel, teine naudingul ja kõige väärtuslikum vooruslikkusel. Sellest rohkem tema peateoses „Nikomachose eetika".*

[3] *Tinglikult, sest samal ajal peab olema teadlik, et nn naiselikku sõprust praktiseeritakse hoolimata kellegi soo-identiteedist.*

[4] *Bright, S. 2019. How stories of female friendship construct the sense of self. – Aeon, 14.10.*

Foto: erakogu

Romy Nõulik (*@Looja__*) on Pallase meediatudeng ning illustratsiooni ja kollaaži armastav kunstnik.

Sinu sisekosmos
on tulvil sisu, stiili
ja säravaid sähvatusi?

Siis tähista meiega
RaRa 105. sünnipäeva
ja osale esseekonkursil!

rara.ee/esseekonkurss105

Ülle Heli
Several Symptoms
Tallinna Uue Muusika Ansambel
Shapednoise de/it
Patrick McGinley ee/us
Tahereh Nourani at/ir
Sander Saarmets & Liudmila Sieverski de
eleOnora
Liisa Hirsch
Wondering O
Alo Allik uk
Hans Gunter Lock
Otto Iivari fi
Pablo Sanz es
Forces fi
ja paljud teised
TANTSE
ule-heli.ee
19.—22.10.23
KULTUURIMINISTEERIUM
EESTI KULTUURKAPITAL

JÄÄ VAIT JA TANTSI!

Dj Pikkauch HALLs. Foto: Marlene Leppänen

30 AASTAT EESTI DJ-KULTUURI

Kes on need inimesed, kes end vaimude tunnil tööle sätivad, käe otsas 30-kilone plaadikohver või taskus mälupulk? Kellele kuuluvad need higised näpud, millel on nuppe keerates üks ja ainus missioon: pakkida ruumitäis inimesi öisesse laeva, mida dopamiinikärestikku mööda ülesvoolu juhtida.

Kirjutasid **Mariliis Mõttus** ja **Aleksander Tsapov**, pildistasid **Marlene Leppänen**, **Janet Kljuzin**, **Alana Proosa** ja **Maria Kilk**

jätkub >

< eelneb

Mina, Aleksander, mäletan peaaegu selgelt hetke ühest õhtust Von Krahlis nullindate teises pooles. Olime sõpradega sisehoovis ja toimus mingi pidu, puldi taga võis olla **Leslie Laasner** (kelle mälestused ööelust ikka kristallselged on?), järsku kostis baarisaalist legendaarne *house*'i-lugu, äkki see oli **DJ Pierre** või **Marshall Jefferson** (selles viimases küll pigem kahtlen). Kaotasime kontrolli oma jalgade üle ja hüppasime kui sõgedad sõna otseses mõttes hoovist otse läbi lahtise akna tuppa ja sealt edasi kolme pika sammuga tantsupõrandale. Teine suurepärane mälestus pärineb ühest Pariisi suurklubist, kus mängis Detroiti legend **Carl Craig**. Seal tõmbas tantsukeeris inimesed nii endasse, et seti lõpuks oli karkudega peole saabunud inimene need kõrvale heitnud ja kargas nüüd tervenenuna, käed püsti. Milleks need meenutused? Ehk selleks, et tuletada meelde, mida muusika võib sinuga teha ja mis imesid saadab korda DJ, kes su keha ühe nupuvajutuse või nõela-*drop*'iga kui käpiknuku üle võtab.

1999. aastal ilmus **Bill Brewsteri** ja **Frank Broughtoni** kirjutatud ja nüüdseks mitmeid kordustrükke näinud raamat „Last Night a DJ Saved My Life. The History of the Disc Jockey", omamoodi piibellik klassika, mis kaardistab DJ-kultuuri ajalugu. Selle sissejuhatavas peatükis otsivad autorid DJ eellasi ja leiavad need šamaanides, paganlikke riitusi teinud preestrites ja nõidades, neis, kelle sotsiaalne roll oli kutsuda tantsu, rituaalide ja miks mitte ka psühhedeelsete abivahenditega esile muutunud teadvuse seisundeid ning panna inimesed liikuma ja ööpimeduses reisima. See on romantiline nägemus ajaloolisest järgnevusest ja sellega võiks pigem nõustuda – keegi on alati puldi taga vastutav olnud, nimetatagu teda kuidas tahes.

Nüüdisajal on DJ kõikjal: pulmas ja peiedel, uue poe avamisel, kohvikuterrassil, ööklubis ja raadios, TikTokis ja YouTube'is, ettevõtte jõulupeol ja kaubanduskeskuse parklas oma kaasaskantava kontrolleriga. Mõne jaoks on see lihtsalt papp ja töö, teiste jaoks kunstivorm, kirg ja kompromissitu eneseväljendus. Kolme Lõvi baaris saab oma väikeses kantslis taburetil istuvalt nahkvestis DJlt paari euro eest sooviloo tellida, ööklubis tapetakse sind selle küsimise eest pilguga. Igaühele oma, nagu öeldakse.

Kes see Eesti DJ siis kaasaegsete ja iseenda silmis on? Vabaturumajanduse äärealadel tegutsev *entrepreneur*, meelelahutustööstuse klots, kirglik hobitaja, prekaarne vabakutseline, austatud professionaal või ööelu vundament? DJdel pole ühingut ega esinduskoda, neile ei jaga riik Ela ja sära stipendiume ega elutöö auhindasid, neist ei kirjutata meedias lugusid stiilis „Armastatud DJ sai lapse" ja neile ei anta sportlaste kombel aega tele-eetris, et selgitada, kuidas vorm oli hea, aga sooritus jäi täna tulemata. Nad võivad küll olla sinu elu juubeldust täis ja silmad-naudingust-pahupidi-hetkede taga, aga kokkuvõttes on DJ nagu suuline pärimus – kes teda mäletab, see mäletab, sest elulooraamatuid neist ei kirjutata ja pronkskujusid neile ei püstitata. Televiisor, kus need mälestused mängivad, on enamasti sinu peas.

DJdel pole ühingut ega esinduskoda, neile ei jaga riik Ela ja sära stipendiume ega elutöö auhindasid, neist ei kirjutata meedias lugusid stiilis „Armastatud DJ sai lapse".

Seetõttu tekkiski meil soov teha tavapärasest veidi pikem lugu, mis annaks sõna meie kohalikule DJ-skeenele ja -kultuurile. Me ei taotle siin mingit ideaalset statistilist valimit ega kõiki rahuldavat lõpptulemust, täielikku ööelu röntgenit või DJ-ameti kümne käsu kirjapanekut. Pigem kraabime vaid pealispinda ja kokkuvõttes valdab kahjutunne, sest lahedaid mälestusi, B-pooli ja veidraid seiku, mida jagada, oleks nii palju rohkem. Tunda võis ka seda, et teemade ja probleemide avamisega ei tahetud alati tingimata lõpuni minna, sest kitsukesel kultuuriväljal oleme kõik omavahel tuttavad ja kolleegid ning koostöö ja kriitika vaheline sein on vaid õhukesest kipsist, millest oleks lihtne rusikaga läbi lüüa. Proovisime siiski rääkida eri põlvkondadest ning eri tausta, identiteedi ja unistustega DJde, promootorite ja klubivedajatega, et avada pisut selle ameti arengut, rolli ja potentsiaali viimase kolmekümne aasta ja ka lähituleviku perspektiivist. Head järamist!

SÖÖ SINGIRULLID LÕPUNI, ENNE KUI SÜNKROONIMISNUPPU VAJUTAD

90ndate algus, sotsialistlik koloss on kokku kukkunud, ehitama hakatakse isemajandavat Eestit, piirid on lahti, raha ja teadmisi on pigem vähe, aga janu muu hulgas uue muusika järele pöörane. **Aivar Tõnso** arvates on eriline, et meile saabub iseseisvus paralleelselt klubimuusika uue ja huvitava perioodiga. Läbi raadioeetri, kaabeltelevisiooni ja ajakirjade imbuvad 90ndate Maarjamaale uued, erutavad stiilid: *techno*, *acid house*, *hardcore*, varane *jungle* jne. DJ **Kalev K** meenutab, et kui nad tegid Tartu Ülikooli klubis esimest pidu, mängiti seal näiteks hiphoppi, *indie dance*'i, *acid house*'i, *techno*'t. Mingit klubikultuuri Eestis veel ei eksisteeri, seda alles hakatakse põlve otsas nokitsema – korraldatakse esimesi pidusid teiste hulgas Tallinna vanalinnas, klubis Piraat ja Tartu Illusioonis –, diskorist saab orgaanililselt DJ ja esialgu harva, kuid järjepidevalt hakkavad Eestit külastama ka välis-DJd. Alternatiivsemad peod meelitavad kohale uue ajastu boheemlasi, kunstnikke, üliõpilasi jne, ning seal ei leia eest sellist laamendamist nagu tavapidudel, kus kandid molli sõidavad. „Kui alustasime, siis tavalistel pidudel ikka kakeldi, joodi ja oksendati," meenutab neid aegu Kalev K. Neist uutest jagatud ja intiimsematest, värskest muusikast kantud pidudest saab alguse 30-aastase kohaliku DJ-kultuuri elukaar, mis toob meid välja külluslikku ja mitmekesisesse nüüdisaega, kus pole enam mingit tehnoloogia, ürituste ega muusika defitsiiti.

ANETTE MÄLETJÄRV alustas Spotify-DJ karjääri umbes aastal 2014 ning tegi oma esimese pärisseti Vikervelo äftekal 2021. aastal. Ta on mittebinaarne kvääraktivist, Instagramis tuntud ka kui Heterokringel, kes mängib muusikat DJ they/them nime alt.

Foto: Mariene Leppänen

Meelis Meri meenutab, kuidas neil olid **Raul Saaremetsa**, Aivar Tõnso ja **Urmas Langega** Venus Clubi all kohas nimega Bel Air oma peod. Pirital Piraadis toimus aastatel 1994–1995 kolmapäeviti üritus, kus oli alati vähemalt 500 inimest. Need olidki kaks konkreetset kohta, ülejäänud olid mahajäetud tööstushooned, kus korraldati suuri üritusi ja reive. **Anders Melts** meenutab, kuidas **Koit Raudsepp** Pirita TOPi spordihallis 1000 inimesele *gabber*'it ja *hardcore techno*'t mängis. Praegu ta selliseid pidusid enam eriti ette ei kujuta. Plaate telliti Meri sõnul Inglismaalt ja Soomest ajakirjades ilmunud arvustuste järgi. Club Hollywoodi kaudu sai tellida, sest neil oli krediitkaart. Saaremets meenutab ka mängimist vene reividel: „Kui kutsuti Sillamäele mängima, siis sind koheldi kui staari, sul oli eraldi VIP-laud suupistetega, inimesed tantsisid, ise istusid nurgas valgustatud laua taga, kuhu olid toodud pudelid ja singirullid, publik käis sulle lehvitamas."

Madleen Teetsov-Faulkner leiab, et lisaks DJ rollile on muutunud ajas ka publiku oma – inimeste ootusärevus on kadunud ja nad ei suuda olla hetkes kohal.

Eesti saab jõukamaks, reisitakse rohkem, koduinternet koos kõige selle juurde käivaga muutub vaikselt normaalsuseks, defitsiiti jääb üha vähemaks, kasseti- ja lintmakid asenduvad grammarite ja CD-mängijatega, mille kõrvale tulevad MP3-d, mälupulgad ja üha intelligentsem DJ-tehnoloogia. Ehkki **Roma Vjazemski** näeb seda kahte pidi: „Materjali kättesaadavus on hea, enam ei pea läbi kolme inimese kassetti ümber lindistama. Teisalt on muidugi *reward* teine, kui oled saanud midagi läbi raskuste." Võiks isegi öelda, et tehnoloogia kättesaadavuse paranemisega käsikäes hakkab hüppeliselt kasvama ka kohalike DJde hulk või nagu arvab **Tanel Mütt**: „Tehnoloogia areng avas väravad kõigile." Mütti sõnul on taoline demokratiseerumine nagu sõnavabadus – tänu sellele saavad endale platvormi nii head hääled kui ka mingid idioodid, kellel ei peaks seda olema. Õnneks on inimesed üsna osavad jama väljafiltreerimises ning kui sa ei tee oma asja hästi, süüakse sind välja.

Vjazemski sõnul ööelus kõik riskid võimenduvad, mistõttu pole ka ime, et sellega kaasnevad eelarvamused. **L.Eazy** räägib, kuidas neil **QBAga** oli missioon, et trumm ja bass jõuaks keldrist välja. Vastukaaluks publiku positiivsusele kõlas ühiskonnas laiemalt negatiivne tagasiside, et nad on oma muusikaliste eelistuste tõttu jobud, lollakad ja narkomaanid (sest normaalsed inimesed ju ei suuda sellist muusikat kuulata). **Madleen Teetsov-Faulkner** aga nendib, et lisaks DJ rollile on muutunud ajas ka publiku oma ehk see, kuidas inimesed klubiõhtut võtavad või mida nad sellelt ootavad. Kumb on populaarsem, kas suitsuruum või tantsupõrand? Ta leiab, et tantsupõrandad kannatavad, sest inimene teab, et homme või uuel nädalal on ka pidu ja küll siis saab tantsida. Tundub, et publiku ootusärevus on kadunud ja inimesed ei suuda olla hetkes kohal. **Gert-Rasmus Rannamets** on nõus, et tänapäeval on väga raske teha pidu või pidada klubi,

MEELIS MERI looming DJ Meri ja Rulers of the Deepi nime all hõlmab arvukaid stiile ning on juurdunud sügavalt varase elektroonilise tantsumuusika ja vana kooli reivi saundi. Meri on olnud kohal alates Eesti elektroonilise muusika kultuuri algusest kuni tänapäevani, hoides alati kõrva pulsil. Olgu tegemist siis tema üle 20 aasta jooksnud raadiosaatega „Tallinn Express" või muusika produtseerimisega enda projektidele või teistele tantsumuusika legendidele.

Foto: Janet Kljuzin

kui sa ei suuna väga palju energiat turundusse, ja see kindlasti vähendab peo taga olevat müstikat. Tanel Müti meelest on samuti kõik demüstifitseeritud, ei ole enam nii, et lähed klubisse ja kuuled midagi täiesti uut, sest info on nii ligipääsetav. Kõigil on eos eeldus, et õhtu tuleb ilmselt selline!

See omakorda ei tähenda, et uus DJde põlvkond vaataks neid „vanu aegasid" ainult läbi roosade nostalgiaprillide – igal ajal on omad plussid ja miinused. **Jaan Pavliuki** jaoks peegeldab ka näiteks DJ-kultuuri laiem kommertsialiseerumine lihtsalt oma aega, kuna muutunud on meediatarbimise iseloom. „Noorema põlvkonna muusikataju on sügavalt internetikultuurist läbi imbunud, lood on lühikesed, kiired ja löövad ning sisaldavad viiteid obskuursetele meemidele või fenomenidele, on palju humoorikust. Minu jaoks meenutab see TikToki," ütleb Pavliuk. Ta jätkab: „On arusaadav, miks noor publik ei taha kuulata lugu, mis on võib-olla 10–12 minutit pikk, sest see on tema jaoks nii faking igav. See ongi täiesti teistsugune *Zeitgeist* ja elukogemus." Kalev K toob samuti näite tähelepanuvõime muutumisest: „Vanasti võisid mängida rahulikult viieteistminutise loo, keegi ei kobisenud." Teisalt vahelduvad kiirus ja aeglus tsüklitena ning Aivar Tõnso tuletab meelde vastupidist, et ka 90ndatel oli levinud, et tuldi mängimise ajal ütlema, et pane midagi kiiremat. **Mari-Anna Millerile** meeldib samas ka nostalgia magus maitse ja tal on kahju, et ta ei saanud käia nullindate alguses näiteks Krahlis ja Privés trummi ja bassi pidudel, kus need kohad kujundlikus mõttes muusikaga õhku lasti.

Kahtlemata on klubi- ja DJ-kultuuris toimunud mitmeid nihkeid ning infoühiskonna kõrvalproduktiks ongi inimeste kasvanud teadlikkus. Ööklubi HALL juht ja 90ndate algusest peale Tallinna ööelus navigeerinud **Elena Natale** rõhutab, et kõik noored, kes on nende juurde HALLi tulnud või ikka tulevad, lihtsalt hiilivad sisse, neil on silmad lahti, nad juba teavad, millega nad tegelevad. Pole algusaegade siirast DIY-teadmatust, et see, mida tehakse, on tantsukultuur. Teisalt ripub kirvena pea kohal küsimus, kas pelgalt sünkroonimisnupu vajutamine teeb juba DJks. **Merimell** ütleb, et tänapäeval on palju neid, kes tulevad peole ja panevad kaks lugu sünkrooni, nii et mõnel pole isegi DJ-klappe kaasas. Raul Saaremets arvab, et kui on sünkroonimisnupud ja sa ei oska isegi nendega mängida, siis sellist tegelast võiks nimetada mõne muu terminiga kui „DJ". Samas ütlevad kõik intervjueeritud, et demokraatia on ikka hea ja küll süsteem ise šarlatanid välja sõelub.

Foto: Alana Proosa

ELENA NATALE, kellel on rohkem kui 30 aasta jagu kogemusi kultuuriväljal, tuli Tallinna ööelu areenile 2016. aastal. Ajendatuna visioonist kureerida oma unistuste pidu, algatas ta *underground*-sarja ISOLA. See sillutas omakorda teed klubi HALL sünnile. Elena missioon on võimendada klubikultuuri ja võimestada seda kui kunstivormi ja globaalset kogukonda. Lisaks juhib ta rahvusvahelist meeskonda, kes töötab 2024. aastal Tartus toimuva Unda festivali kallal. Festival keskendub klubikultuurile, ühendades nii arutelusid kui ka muusikalist programmi.

KUIDAS NAD DJ-PULTI KUKKUSID, KUST ENAM VÄLJA EI SAA

Kust tekib kellelgi üldse idee, et muusika mängimine ja selles tuhlamine, öötöö ning sadade võõraste inimeste ees esinemine on see ladvaõun, mille järele peaks ronima? Miks lendab pähe see väike kärbes, mis enam ära ei lähe? Meie peetud vestluste põhjal on selle kokteili retseptis natuke kokkusattumusi, ehk isegi veidi igavust ning suures koguses melomaanilist fanatismi. Kui südames hõõgub muusika põletav leek, siis seda juba naljalt ei kustuta. Kes on käinud peotantsus, kes muusikakoolis, kes tegelenud breikimisega, kes olnud kirglik muusikakoguja, kes teinud bändi ja lõhkunud oma hambaid produtseerimisega, kes osalenud mõnes *workshop*'is – alge on alati kuskil olemas olnud ja vaid oodanud selle ukse avamist.

Anette Mäletjärv jutustab, kuidas ta kuulis tuttavatelt DJdelt, et õige DJ mängib vinüüle ja iga üleminek peab olema hea. See hirmutas ta ära ja ta kartis, et kui üldse ei oska, siis on *cringe* ja piinlik. Õnneks sattus ta 2019. aastal Amsterdamis kvääridele ja POCdele (*people of color*) mõeldud DJnduse töötuppa, kus temaga jagas esimesi nippe laulja, DJ ja produtsent **Yaeji**. Siis tuli juba Marketplace'ist kontroller ja plaat hakkas veerema. **Viktoria Martjanova** sai aru, et ta on melomaan-*digger*, sest kui seisad 18-aastaselt *underground*-pidudel DJ-puldi juures, kirjutad lugusid üles ja hakkad pärast koju jõudes neid otsima, siis on selge, et oled nakatunud DJ-viirusesse. **Micaela Saracenol** sattus aga sedasi, et kui toimuma hakkasid esimesed klassihängid, oli tema alati see, kes pidi muusikat valima. Siis ilmus kusagilt välja **Sasha Mirson** (siinkohal *shout-out* Sashale, ütleb Micaela) oma kontrolleriga ja hakkas teda mentorina õpetama. See oli ühtlasi aeg, kui ta mõistis, et DJtamine võib olla töö. Kuna ta polnud ise veel klubis käinud, puudus tal ka ettekujutus, et töö võiks olla nii lõbus. L.Eazy mängis esimest korda Pärnus, kui ta ise oli veel alaealine, kuid klaveri erialal muusikakooli lõpetanud. Tahtis mängida, sest sellist mussi, mis talle meeldis, Pärnus eriti ei kuulnud. Harjutas ta nii, et pani grammari ja kassetimängija käima ning proovis lugusid kokku miksida. Madleen Teetsov-Faulkner arvab, et tema vist ei olegi mängimist selgeks saanud. Mängima hakkas ta seetõttu, et sõbrad viskasid ta pulti. Puldi tagant pole ta aga enam välja saanud. Sarnane lugu on jutustada ka Gert-Rasmus Rannametsal, kelle **Top Hun** kutsus mängima oma sünnipäevale. Tema esimene sett toimus koos **Rasmus Neljandiga**, nii et kumbki polnud varem pulti kasutanud. Rannamets tegi seti arvutis valmis ja laivis mängiti ainult efektidega. Rasmus üritas teda hiljem ka vinüülidega mängima õpetada, aga see kunst talle külge ei jäänud.

jätkub >

< eelneb

Tanel Mütt avastas klubikultuuri *dubstep*'i, Boiler Roomide ja Mixmagi laivide kaudu. Talle meeldis muusika ja ta soovis olla sellega seotud, kuigi tema kooliaegne lauluõpetaja ütles, et ta ei tohiks laulda. Temasse jäi tunne, et ta võib olla kuulaja, aga ta ei tohiks ise selles osaleda. Tõsiselt DJ-värki sukeldumiseks lükkas teda üle serva see, kui ta kuulis Apareivil esimest korda **Artur Läätse** setti. „Kõhn kiilakas tüüp mängib mingit futuristlikku muusikat ja 400 inimest tantsib," meenutab ta muigega. Talle meeldib siiani tsiteerida mõttetera „listen we can, overanalyse we must" ehk DJ olemise võlu on ka elektroonilise muusika ja selle detailide üleanalüüsimine. **Karin Nahkur** leiab viimase mõtte tuules, et lugude puhul meisterlike üleminekute tegemiseks peab oma muusikakataloogi väga hästi tundma, ja ta leiab, et see ongi imetlusväärne. Tema põhimõte, kui kellelgi juhtub miksides viga tulema, on julgustavalt rõhutada, et esimesena tuleb lugude valik ja alles siis miksimine. Ta ise tunneb, et seitsmeaastase eklektilise DJ-teekonna järel on tal tehniliselt veel õppida rohkem kui küll.

Väike paus ja siis läheme edasi. Kujutage ette, et olete klubis ja peate pissil käima.

2009. aastast DJ-puldis resideeriv **Katja Adrikova** skrollib mälus tagasi, kuidas ta head sõbrad olid – ja on siiamaani – muusikud, aga talle endale tundus see arvuti ees nokitsemine tüütu. Umbes 2009. aastal käis ta Berliinis, jalutas ringi, vaatas tänaval ürituste plakateid ja DJde nimesid ning mõtles: „Okei, ma tahan!" Sealt kõik käima läkski. Tänu Aivar Tõnsole, kes korraldas festivali Hea Uus Heli, sai ta mängida oma esimese seti. Kuigi see oli konarlik, tuli julgust ajaga aina juurde. Mari-Anna Miller kuulas aga nooremana lihtsalt nii palju muusikat, et tal tekkis suur soov seda teistega koos teha. Ta väidab, et tal ei ole ühte kindlat *skill*'i ja muusika mängimine on see, mis aitab tal ennast välja elada. Tema esimene päris sett toimus klubis Protest Love Pony peol. See oli väga eriline üritus, sest seal olid puldis ainult naised, aga korra pani ta ka puusse, nimelt plaat sai otsa, aga ta ei märganud seda, sest ta oli nii hoos uue loo sisseemiksimisega. „Plaatide mängimine vajab ikkagi pidevat tõsist harjutamist," teeb ta järeldusa, millele küllap ka kõik teised alla kirjutavad.

Foto: Janet Kõjuzin

ANDERS MELTS ehk 4-got-10 tegutseb DJna aastast 1997 ning üritustesarja Beats From The Vault vedajana aastast 1998. Teinud läbi kõiksugused DJ faasid ehk mänginud nii kassettidelt, vinüülidelt, CDdelt kui ka kontrolleritega läpparist. Omab siiani töökorras minidiskimängijat koos ketastega. On puldis laulnud, löönud kuvaldaga puruks vinüülimängija ja lasknud juba eelmise sajandi lõpus *breakbeat*'i setis Adriano Celentanot.

Kirg ja juhus, juhus ja kirg, need on lahutamatud sõbrad, kui vaadata Anders Meltsi, Meelis Meri ja Raul Saaremetsa DJ-teekonna algusaja seiku. Melts töötas 90ndatel Laseringi plaadipoes ja üheks tema klienditiks oli **Kristjan Vosman**, kellega nad mõistsid, et neil on sarnane maitse. Vosman korraldas Warehouse Groove'i / Punase Reti tehase pidusid ning seisis üritustesarja Vibe muusikalise poole taga. Vosman kutsus ta Vibe'i *chill-out room*'i resident-DJks. Oma esimese seti tegi ta 1997. aastal ühes vanalinna tornis. „Ma ei teadnud isegi, et lugude tempot saab muuta. Olin kõik lood kodus välja vaadanud ja kirja pannud, et –15 sekundit tuleb see lugu sisse alates sealt jne. Mäletan, et Kristjan tuli seti ajal korra mu juurde, kui ma jännis olin, ja ütles, et ära nii järsult tempot muuda. Proovisin heeblit üles-alla nihutada, aga liigutasin *pitch*'i volüümi pähe," räägib Melts. Saaremets rõhutab, et enne esimeste päris grammarite Eestisse jõudmist polnudki võimalik vinüülidega harjutada, kuigi Kilingi-Nõmmel oskas **Rando Sulg** kummilintidega vene grammaritele kiirusemuutjad peale ehitada ja nendega isegi okeilt mängida. Kord ööbisid ühed hollandi DJd oma grammaritega Saaremetsa juures Lasnamäel ja kui nood olid magama läinud, võttis ta need kastidest välja ja mängis terve öö Technicsitega, mida ta oli varem ainult piltide pealt näinud. Kui madalmaalased ärkasid, oli ta mängimisega endiselt ametis. Hollandlased tulid siis küsima, et *dude*, mis teed, aga mõistsid, et ahah, olguolgu, arusaadav, loomulikult.

Viktoria Martjanova sai aru, et ta on melomaan-*digger*, sest kui seisad 18-aastaselt *underground*-pidudel DJ-puldi juures, kirjutad lugusid üles ja hakkad pärast koju jõudes neid otsima, siis on selge, et oled nakatunud DJ-viirusesse.

Meri, kellel on pianisti, koorijuhi ja helilooja taust, käis paralleelselt Georg Otsa muusikakoolis ja kuulas Soome raadiost saadet „Dancemob", kus mängiti muusikat, mis ta silmad särama lõi. Kord oli ta **Hirvo Surva** koorijuhtimise tunnis ja järsku sai tal lihtsalt kõigest kõrini. „Ma ütlesin Hirvole, et koorijuhtimine on väga vahva, aga see absoluutselt ei huvita mind, ma tahan nuppe, ma tahan muusikat, ma tahan stuudioid, ma tahan süntesaatoreid! Hirvo ütles selle peale, et hea küll, lähme võtame õlle ja räägime."

Kilingi-Nõmmel oskas Rando Sulg kummilintidega vene grammaritele kiirusemuutjad peale ehitada ja nendega isegi okeilt mängida.

PIGEM LÕIKAN KÄED OTSAST, KUI NEED PULDIS PÜSTI TÕSTAN

Mida siis teha, kui sinus pakitseb see „ma tahan nuppe, ma tahan muusikat" tunne. Kui maailmas on midagi universaalset, siis armastus muusika vastu ja soov seda teistega jagada. Kes meist poleks YouTube'i-DJ koha eest võidelnud või mõnele sõbrale lugusid linkinud, mis tihti jäävadki avamist ootama. Mõned meist astuvad aga sammu veelgi kaugemale. Tänu tehnika, muusika ja internetis levivate õppevideote laialdasele kättesaadavusele on DJnduses toimunud meeletu plahvatus, mille pinnalt kipuvad sündima ka sellised tõdemused nagu „tänapäeval on kõik graafilised disainerid, fotograafid ja DJd". Nagu elus ikka, on ka populaarsuse viljadel plekid – on rohkem konkurentsi, tehniliste oskuste devalveerumist ja seinast seina kvaliteediga üritusi, kuid samal ajal toob see inimesi klubikultuurile ja muusikale lähemale, pakub loomingulist väljundit ning kaasab üha rohkem naisi ja LGBTQ+ kogukonna esindajaid. Küsimusele, mitu DJd võiks maailmas selle ametiga reaalselt raha teenida, jääme me vastuse võlgu, sest usaldusväärne statistika selle kohta puudub. Meiega vestelnud DJd aga konkurentsi ees risti ette ei löö. Pigem elatakse valdkonna edule kaasa, kuid osutatakse ka teatud anomaaliatele, mis on DJ-kultuuris seoses selle populaarseks muutumise ja interneti tulekuga ilmnenud.

Mari-Anna Miller tervitab muutusi just seetõttu, et see on toonud kaasa väga palju omanäolisi nais-DJsid, ning ühe põhjusena, miks DJndus nii *cool* tundub, näeb ta publikult saadavat tagasisidet: sa tekitad tantsijates eufoorilist tunnet ja näed, kuidas tantsupõrand lihtsalt hullub (vahel muidugi ka vajub tühjaks). Merimell, kes on tegelenud DJndusega alates 14. eluaastast, tõdeb, et populaarne pole mitte ainult DJ-amet, vaid ka *techno* üleüldiselt. Kui tema alustas mängimist, kõlas kommentaare stiilis „mis kuradi tümakas see on?" rohkem, kuid nüüdseks on *techno*'st saanud pigem tõmbenumber. Merimell arvabki, et osa rahvast jõuab klubisse just tänu praegusele populaarsuse lainele, teised ikka ja ainult muusika pärast. Tema tajub mõlemat tendentsi pigem positiivsena. „DJd aga filtreerib skeene ise välja. Need, kes päriselt tahavad ja oskavad, jäävad, teised kaovad lõpuks ära." Skeene filtreerimisvõimekusse usub ka Meelis Meri: „Uute tüüpide puhul, kes mängivad plaate või siis muusikat arvutist, on ikkagi aru saada, kas nad väärivad artistiprofiili või mitte, ja ka inimesed tajuvad seda. Ei saa minna saali ja inimesi alahinnata." Kuid nagu eespool mainitud, ei tegutse DJd tänapäeval sugugi vaid klubikeskkondades. Nad tulevad sulle Boiler Roomi, HÖRi ja YouTube'i *house*'i-settide kaudu otse koju kätte, ütleb Tanel Mütt, ja mitte ainult: „DJd on nüüd kõikvõimalikes konteks-

„DJd on nüüd kõikvõimalikes kontekstides, kus neid poleks tegelikult vaja müügiargumendina kasutada. Tule siia burgerit sööma, sest meil on diskor. Miks? Pane *playlist* peale." – Tanel Mütt

tides, kus neid poleks tegelikult vaja müügiargumendina kasutada. Tule siia burgerit sööma, sest meil on diskor. Miks? Pane *playlist* peale. Ta ei suhtle rahvaga, sest ka rahvas ei suhtle temaga niikuinii."

Sealjuures ei piisa tänapäevases visuaalipõhises maailmas meeldejäävuse tagamiseks enam pelgalt heast muusikamaitsest ja oskustest – üha tähtsam on ka DJde imago, mis võtab aina ekstsentrilisemaid vorme. Kes värvib näo siniseks, kes kehastub hobuseks. Võib-olla on erilisem isegi see, kui sul ei ole mingit kindlat välimust, arvab Mari-Anna Miller, kellele sekundeerib Jaan Pavliuk ideega, et ka imago puudumine on äärmiselt tugev imago. Gert-Rasmus Rannamets nendib sama teemat kommenteerides, et kuigi ühest küljest julgustavad nad Net Cafega inimesi mängima, kõlab temas *gatekeeper*'lik hääl, et on tekkinud palju *influencer*-DJsid, kes ei oska eriti mängida, kuid keda kutsutakse pidudele nime pärast. „Inimesed lähevad hulluks, sest see on see inimene. Võib-olla see meenutab mõneti seda, kui rulasõit populaarseks sai. Olid *poser*'id, kes moe pärast rula kaenlas kandsid. Mul on tunne, et mõned inimesed esitlevad end kui DJd, piltlikult öeldes ripub mälupulk kogu aeg kaenlas."

Kui Madleen Teetsov-Faulkner leiab end pigem kuskilt vahealast, kus paugutab oma võlu ja hooga noorte meemimuusika ning hõljub samal ajal vana kooli unistus, siis skeene veteran Raul Saaremets teab, et on endiselt ka osakond *truehead*'e, kes mängivad ainult vinüüle ja pigem lõikaksid endal käed otsast, kui need puldis püsti tõstaksid. Seegi on omamoodi meemimaterjal, tunnistab ta. Saaremets meenutab, kuidas ta esimest korda päris klubis käis. See oli New Yorgi The Sound Factory aastal 89–90, kui Eestis polnud veel ei grammareid ega ka ühtegi pidu toimunud. „Seal oli tohutu saal, fantastiline heli, rahvas tantsis. Kust musa tuleb? DJd pole näha. Nüüd oleme jõudnud sinna EDMi tsirkusesse, kus on tihti ette valmis salvestatud asi, üks tüüp on laval, lastakse tuld ja süüakse torti. See muutus on nii totaalne. See, et oled anonüümne ja loeb sinu musa – see mulle õudselt meeldis."

SUURLINNA IGAVENE SÄRA

Eesmärgid, mida DJndusega saavutada tahetakse, aja jooksul siiski väga palju muutunud ei ole. Kuskil terendab ikka väike unistus suurlinna tuledest ja kultusklubide plaadimängijate taha jõudmisest, kuid on ka neid, keda see amet täiskohaga tööna ei huvita. Oluline on ka juba 90ndatel vaikselt jalgu alla ajama hakanud sootemaatikale tähelepanu pööramine ning nagu klubikultuuri puhul ikka, tuleb ka praegu kuulajate kõrvu uute saundidega harjutada ja müüte lõhkuda.

„Ma arvan, et maailm ei vaja uusi DJsid, vaid originaalset omaloomingut, milles on ka mingi konkreetse piirkonnaga seotud omapära." – Aivar Tõnso

L.Eazy, kes alustas mängimist 1996. aastal, räägib, et ta pingutaski juba toona selle nimel, et muuta nais-DJde stereotüüpe, mis siis valitsesid – ta harjutas pidevalt vinüülidega ja lihvis oma tehnilisi oskusi, et end meestekeskses skeenes tõestada. Kerime *ca* 30 aastat edasi ja sama kostab ka Karin Nahkur. Kuigi nais-DJsid on kõvasti juurde tekkinud, on naissoo julgustamine temagi jaoks südameasi – et neid tõsiselt võetaks ja *line-up*'ides rohkem kohtaks. Eesmärk, mida ta täidab ka sõbranna **Sandra Mäesepaga** loodud peosarja Club Rats kaudu.

Kui praegu on DJ-kultuuri tõmbekeskuseks ja põhiliseks meemimaterjaliks Berliin, siis Raul Saaremets unistas 90ndatel Londonist. Ta meenutab, et Kanal 2-s jooksis kunagi **Siim Nestori**, **Reet Ausi**, **Juhan Ulfsaki** ja **Lemo** toimetatud saade „Kanal 2000", kus oli sketš, mis rääkis eesti DJst, kes läheb „Londossi" elama. Välismaaunistuse kõrval olid põhivajaduseks siiski plaadid ja musa: „Seda on praegu raske ette kujutada, aga muusika väärtus oli nii kuradi suur." Aivar Tõnso tõdeb, et 90ndatel hõljus ambitsiooni kohal ikkagi raudse eesriide vari. „Kuigi võisime olla kursis sellega, mis toimub mujal maailmas, mõeldi alateadlikult ikkagi, et on muu maailm ja meie väike kodumaa." Tõnso sõnul poleks nad elu sees oodanud, et Hypnosauruse algusaegadel salvestatud asjad kunagi vinüüli peale jõuavad ja neid rahvusvaheliselt levitatakse. „Meil polnud salvestustehnikatki. Salvestasime need kõige sitema tehnikaga."

Jaan Pavliuk, kes on saabunud äsja peosarja Helios kambaga Haagist mängimast, enda pead välismaale pürgimisega liialt ei vaeva, aga rõõmustaks, kui need asjad juhtuksid. Teda tõmbavad klubidest Robert Johnson ja Panorama Bar Saksamaal ning Closer Kiievis. „Juba seepärast, et publikul, kes seal käib, on hea muusikaline lugemus."

Kui Heliose üks vedaja Tanel Mütt tahaks tegutseda täiskohaga DJna, nii et see maksaks kinni kõik ta arved, siis Viktoria Martjanova eelistaks pigem täiskohaga lugude produtseerimist ja laivide tegemist või poole kohaga DJ ja poole kohaga filmikunstniku tööd, millega ta praegu iga päev tegeleb: „Mõlemad võiksid olla tõsised asjad, siis ma oleksin õnnelik. Olen energiline inimene ja mul peab olema palju asju ees."

„Produtseerimine" ongi DJnduse kõrval üks oluline märksõna, mida enamik intervjueeritavatest mainib. Olgu see siis puhtalt huvi, mitmekesisuse või artistiprofiili laiendamise eesmärgil. Kes on tegelenud sellega juba aastaid, kes alles valmistub nendesse kingadesse astuma nagu **Marlene Leppänen**, kelle peas keerlevad eri remikside mõtted, kuid selleks tuleks läbida enne ka mõni tõsisem produktsioonikursus, arvab ta. Ka Roma Vjazemski, kelle pagasis on juba omajagu füüsilisi reliise, tunnistab, et ta on keskendunud viimasel ajal just produtseerimisele ning vähem mängimisele ja uue muusika otsimisele. Tõnso tõdeb samuti, et produtseerimisele võiks rohkem kohta olla: „Ma arvan, et maailm ei vaja uusi DJsid, vaid originaalset omaloomingut, milles on ka mingi konkreetse piirkonnaga seotud omapära."

jätkub >

MADLEEN TEETSOV-FAULKNER moodustab koos abikaasa Luke'iga DJ-duo ERROR! ERROR!. Nad on Tallinna öö- ja muusikaelu *power couple* – klubipidajad, promootorid, muusikafanaatikud. Plaatide mängimisega alustas Madleen aastal 2013.

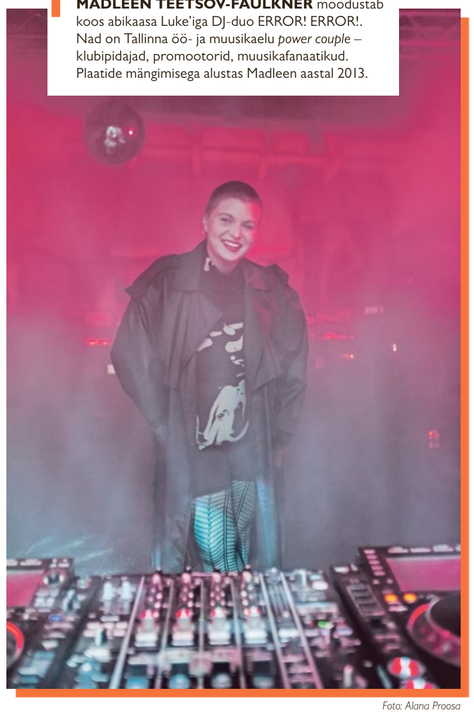

Foto: Alana Proosa

AIVAR TÕNSO on muusik, helikunstnik ja valdkondadeüleste kultuuriürituste kuraator. 90ndate alguses sattus ta elektroonilise heliloomingu kaudu kohaliku põrandaaluse klubikultuuri üheks kujundajaks nii DJ kui ka peokorraldajana. Olles seigelnud pikalt klubimuusika äärealadel ja eksperimentaalse elektroonilise muusika radadel, on ta viimastel aastatel toimetanud peamiselt helikunstiväljal.

Foto: Maria Aua

< eelneb

KUI PALJU TSIRKUST PEAB TEGEMA, ET KEEGI MULLE LENNUPILETI BERLIINI OSTAKS?

Mis siis on see võlurohi, mida DJ peab manustama, et Londossi, Berliini, Helsingisse või Milanosse *book*'itud saada, kui peaks selline soov olema? Kas tuleb sotsiaalmeedias paljast tagumikku näidata ja end igatpidi müüa, arendades häbitut inimbrändi, sattuda õigete inimestega õigele äftekale või lihtsalt mängida, mängida, mängida, kuniks näpud verised ja maailm avab sinu talendile oma kõrvad? Kuuleme vestluste käigus mitmeid mõtteid, nendinguid ja vastuseid, sealhulgas seoses küsimusega, kas DJ ilma sotsiaalmeediata on enam üldse DJ.

Mitu intervjueeritut tunnistab, et neile isikukultus ei meeldi ja pidev enesereklaamimine ei istu, isegi kui see on praegusel ajal mööda pääsmatu. L.Eazy leiab, et kui DJ-kultuur alguse sai, olid teemas rohkem DJ-*crew*'d, -gängid ja -kogukonnad, aga nüüd on see liikunud rohkem indiviidi tasandile. Meestel on T-särk ja teksad, naistel tihti kahjuks nii, et mida rohkem riideid ära võtad ja videotes tantsid, seda paremini müüb ja kuulsamaks saad. Elena Natale tunnistab, et paljud DJd vihkavad sotsiaalmeediat, aga ilma selleta ka ei saa. Tema arvates on see seotud ka vanusega – kui oled noor, ilus ja värvikas, siis sulle meeldib sotsiaalmeediat kasutada, see ei pea olema negatiivne. HALLis käib palju rahvusvahelisi DJsid, kes ütlevad, et nad peavad olema igal platvormil! Mitte põhjusel, et oled mingi LOL TikToki-DJ, vaid sa lihtsalt pead. Sulle on antud DJna X arv aastaid, see pole nagu eluaegne professoritöö ülikoolis. Võib-olla su karjäär kestab kümme aastat ja tahad seda aega maksimaalselt ära kasutada. Micaela Saraceno sõnul on kõige raskem ikkagi otsustada, miks sa seda teed ja kus sa ennast praeguses maailmas positsioneerid, kui põhimõtteliselt iga teine inimene on DJks hakanud. Roma Vjazemski pareerib distantsilt, et paljude skeenede jaoks pole sotsiaalmeedia sugugi tähtis, vaid pigem isegi pärssiv. Kui oled ilge *truehead*, siis sul ei tohigi olla mingisugust sotsmeediat. Kui oled suur plaadikunn, teed ühe ülesastumise aasta jooksul ja see on sinu *special thing*, siis on ka hästi. Raul Saaremets loodab samuti, et on mingid skeened, kus toimuvad asjad, millest me ei tea ja mis ei kajastu sotsiaalmeedias. Talle õudselt meeldib see mõte, aga tõenäoliselt on see vaid ilus unistus.

„DJ-maailmas on Instagram ja videod nagu *bitcoin*, sul on vaja paari head klippi, et läbi lüüa." – Jaan Pavliuk

Kui aga promo ja *buzz*'i on ikkagi vaja, siis see on mööda pääsmatu. Katja Adrikova usub, et seda survet tunnevad kõik, kuna tähelepanu on nüüdisaja üks olulisimaid ressursse ja pead end sotsiaalmeedia platvormidel pidevalt taasleiutama. Kuigi sisu peab ikkagi olema, tühja koha pealt midagi ei genereeri. Madleen Teetsov-Faulkner nendib, et tal on klubipidajana tegelikult sotsiaalmeedia igapäevasest kasutamisest kopp ees: „Kõike on nii palju ja infot on meeletult, inimestel on pidudest veits rohkem pohhui. Aga kui tahad kas või välismaale saada, siis sul peab olema see osa kaetud, sul peab olema palju värsket materjali." Gert-Rasmus Rannamets ei ole kitsi ka kröbedamate sõnadega: „Me elame kiirmeedia ajastul ja tähelepanuühiskonnas, aga suurem osa sotsiaalmeedia sisust on kohutav pask. Praktiliselt mitte keegi Eestis ei kasuta Resident Advisorit, mõned klubid küll, aga reaalne klubikülastaja mitte. Minu hinnangul on ööelu keskkonnana RA kõige ideaalsem, see näeb välja professionaalne."

„Kui sa iga nelja-viie nädala tagant lugu välja ei anna, siis digiplatvormide algoritm ei võta sind omaks, see ei paku sind maailma headesse edetabelitesse, uute reliiside reedete esitusloenditesse." – Meelis Meri

Tanel Mütt väidab, et sotsiaalmeedia videote populaarsus on DJ-turgu radikaalselt muutnud: „Kuna olen ka promootor, siis kõige olulisem asi, mis mul on vaja saada, on hea klipp sinust. Vaja on ühte klippi, kus rahvas oleks „*fuck yeah*". See ei ütle midagi artisti kohta, vaid näitab lihtsalt, et üritusel oli üks moment ja *that's it*. Aga nii DJd praegu populaarseks saavadki. Enamik rahvusvahelisi DJsid on sellised: jõuavad lennujaama, teevad postituse „Great to be in Tallinn", üks pilt klubi ees ja siis stoori „Bye, bye – hope to see you again, guys". Nad teevad seda, sest peab tegema, aga see on vaev. Eestis vahel kardetakse selle sotsiaalmeedia mängu mängimist, aga me peame seda mängima, kui tahame edukaks saada." Jaan Pavliuk teeb Mütti öelduga B2Bd: „DJ-maailmas on Instagram ja videod nagu *bitcoin*, sul on vaja paari head klippi, et läbi lüüa. Lisaks on DJd sunnitud mängima palju selliseid träkke, millest saaks hea klipi. Kui paned klipi, kus lugu on mega, aga introspektiivne, inimesed tantsivad, silmad kinni, siis sellel ei ole sama löövat efekti kui tsirkuse-*house*'il – see on kohene dopamiinilaks." Välisagentuuri all tegutsev Merimell küsis oma agendilt, ega ta sotsiaalmeediasse äkki liiga palju ei postita, aga agent vastas, et vastupidi, mitte piisavalt. „Kõik praegused *book*'imised ongi lihtsalt postituste kujul, see on üliioluline. Mulle tuleb pakkumisi ka nii, et keegi kirjutab mulle *reel*'i alla või saadab Instagramis sõnumi, et kas saad mängima tulla. Varem vahetati e-kirju, aga nüüd lihtsalt kommenteeritakse TikTokis, et kuhu ma sulle kirjutada saan," võtab Merimell tänapäeva DJ elu lühidalt kokku.

Foto: Janet Kijuzin

L.EAZY mängis esimest korda DJna muusikat 1996. aastal Pärnus Rohelises Salongis peol Mahe Käre. Sealt edasi mängis ta pigem *house*'i, *electro*'t ja *breaks*'i ning jõudis trummi ja bassini. Viimased kaks suve on ta teinud Raadio 2-s lisaks tavapärasele saatele „Tjuun In" erisaadet 90ndate Eesti alternatiivse tantsumuusika kultuuri mõjutajatest pealkirjaga „Bestikad". (Väljakutse DJna: avaneb võimalus näha inimesi sellisena, nagu nad tegelikult on või olla tahaksid.)

Foto: Marlene Leppänen

MARLENE LEPPÄNEN ehk DJ Dyke on tegelenud miksimisega nüüdseks kolm aastat. Ta naudib üldtuntud vokaaliradade ja sämplite kasutamist, vürtsitades neid värskete remiksidega kogu ilmast. Tema eesmärk on kutsuda esile eufooriat. Eraelus seob ta ennast muusikaga nii palju kui võimalik, kirjutades aeg-ajalt sahtlisse lugusid, katsetades algelisi remikse ning hoides klappe peas vähemalt kolmandiku päevast.

Foto: Marlene Leppänen

ROMA VJAZEMSKI alustas mängimist umbes 17 aastat tagasi, musa produtseerimisega veelgi varem. Ta on tegelenud hiphopiga ja kuulus rühmitusse Gorõ Lana. Alates 2019. aastast veab ta koos Kristopher Luigendiga plaadifirmat SAD FUN. Teda saab kuulata ka Raadio 2 saates „Estonian Funk Embassy".

Seega käivad rahvusvahelistumine või selle poole püüdlemine ja nutikas kiirmeediakasutus kokku nagu *dub*-muusika ja kajaefektid. Teetsov-Faulkner on isegi kaalunud, et äkki meil oleks vaja mingit HÖRi-laadset videopildiga asja, mis kohalike promole kaasa aitaks, sest tema arvates on meie DJ-maastik hullult hea, aga seal puudub süstemaatilisus. Kõik on ise tekkinud ja ise tehtud. HÖRi videokanal on teatavasti DJdele kui katapult – käid korra ära ja kui läheb hästi, siis toimub plahvatus. Võid saada üleöö tuhandeid uusi jälgijaid. Samas on ootejärjekord sinna selline, et enne viskab DJ sussid püsti. Teine asi, mis lisaks sotsiaalmeediale uksi avab, on muidugi see, kui DJ on ka produtsent ja hoopis ta lood on need, mis esimesed uksed avavad. Ise ka muusikat produtseeriv Meelis Meri toob välja karmi tõsiasja, et kui sa iga nelja-viie nädala tagant lugu välja ei anna, siis digiplatvormide algoritm ei võta sind omaks, see ei paku sind maailma headesse edetabelitesse, uute reliiside reedete esitusloenditesse jne. Kui teed seda süstemaatiliselt, siis platvorm vaatab, et oled jätkusuutlik ja hakkab sulle üha rohkem uksi avama. Elena Natale toob produtseerimise poolelt näiteks kas või kohaliku produduo **Abdul Raeva**, kes teeb regulaarselt uusi lugusid ja keda mängitakse ka välismaistes settides. Otsad tõmbab kokku Tanel Mütt: „Selleks et saaks mingi läbilöögilaine tulla, peaks vaatama kaugemale DJdest, ka produtsentide poole, et tekiks suurem skeene. Meil on palju ägedaid diskoreid ja produtsente, aga nende ümber ei ole mingit liikumist või kollektiivi. Puudub haip, mis kõiki tagant tõukaks."

KALEV K tegi oma esimese peo 1991. aastal. Tema lemmikstiilid läbi aegade on *synth-pop*, *techno*, *breakbeat*, mitmesugune *house*, *70's disco*, *jungle*, *UK garage*, *drum & bass*, *dubstep*, *ambient*. Lemmikpeosarjad läbi aegade aga Retro Groove, Love Boat, Sin City, Oh My Dub!, Vikerpidu, Ennu Ratas. Kuula muusikat: *mixcloud.com/kalev-kaa*

Foto: Mario Kilk

KÕRVAKAHJUSTUSEGA PIDU EI PÄÄSTA KA KÕIGE KÕVEM DJ

Pidusid võib korraldada igaüks, kuid õige peokeskkonna loomine on võrreldav pigem *boeuf à la tartare*'i kui hommikuse mannapudru valmistamisega ehk mitte nii lollikindel, kui esialgu paistab. Koostisosadest mängivad DJ kõrval rolli korralik heli, valgus, dekoratsioonid, kontingent, kelle pidu kohale meelitab, ning muidugi *genius loci* ehk kohavaim ja kultuurikiht, mis võib ka dekoratiivse osa puudumist kompenseerida, kuid *mille* puudumist ei kompenseeri miski. Üürituse keskkond ja atmosfäär dikteerivad suuresti ka selle, miks ja milline rahvas seal käima hakkab. Mitmest küljest lohiseva peo puhul ei pruugi aga õhtut päästa ka kõige kõvem DJ.

„Hindan alati neid inimesi, kes kohale tulevad, ja tahan, et nad oleksid ära minnes heas mõttes endast midagi tantsupõrandale jätnud." – Mari-Anna Miller

Anders Meltsi häiribki enim see, et kõik tahavad teha pidusid, aga ei mõtle tihtilugu tehnikale, lugude kvaliteedile või valgusele, et asi ka äge välja näeks. „Selleks on tegelikult väga vähe vaja. Pane näiteks paar vilkuvat tuld ja palju tossu." Ta räägib, et on sattunud kuulajana pidudele, mida tehakse ühe perses kõlari või valesti ühendatud kaablitega, ning ette on tulnud sedagi, et peab ise käised üles käärima ja parandama minema, sest muidu on võimatu muusikat nautida. L.Eazy sekundeerib, et talle on isegi ette heidetud, et professionaalne DJ ei tohiks lasta end ruumist häirida, aga emotsionaalse inimesena on keskkonnal tema jaoks tähtis roll. „Kui on halb akustika ja liiga mürarikas, siis inimesed väsivad kiiremini ja lähevad varem ära." Ka Jaan Pavliuk ei saa keskkonnast mööda vaadata, ent ütleb, et ruumi loovad tema jaoks ikkagi inimesed ja ruum omakorda inimesed.

Elena Natale on nõus, et Eestis ei pöörata klubi keskkonna kujundamisele piisavalt tähelepanu, aga küsimus pole mitte tahtmises, vaid pigem võimalustes – kõik teevad nii, kuidas saavad. Tantsupõranda jaoks on tähtsam, kuidas heli ja ruum seda soosivad, ning seda teadust peaks siinmail kindlasti arendama, kuid see on omakorda kallis. Natale ütleb, et nad on püüdnud HALLis helilist poolt täiustada ja investeerida sellesse, et oleks helitehnikud, kes tagavad, et kui inimene tuleb tantsima, siis ei kahjustata heliga tema tervist.

Seda, et ruumiloomet takistab raha, nendib ka Gert-Rasmus Rannamets. „On üldse käputäis ruume, kuhu saab klubi teha. demoClubi puhul vaatasime, et ULMa laoruum on päris korralik. **Mava** testis, et heli on ka üsna okei, nii et kui see oleks meil pikaajaline projekt, oleksime võib-olla seinad üle värvinud. Eestis saad täpselt sellised ruumid, nagu saad, ja sul ei ole eriti eelarvet." Ka Tanel Mütt lisab siinkohal, et Eestis on peopaigad üsna sarnased, näiteks endised tööstusruumid, kuhu on helisüsteem toodud. Hea näitena toob ta välja peosarja SÜNK, mis keskendus tugevalt ruumi disainile peo kontekstis.

Seda, kuidas peokogemust võivad muuta produktsioon, dekoratsioonid ja valgus, teab omast käest ka Micaela Saraceno, kes korraldab koos **Andrey Nechaeviga** peosarja Hybrid Mind. Nende moto on, et inimene astuks saali ja saaks ruumist reaalselt OMG-mida-nad-siin-teinud-on-elamuse, mis tekitab publikus ka respekti ja hetkes olemise tunnet. Töötajate tagasiside on olnud pärast, et inimesed olid nii viisakad ja muusikas sees. „Nad nautisid, ei tõmmanud ennast sellisele levelile, et nad ei saa enam aru, mida teevad. DJ ei ole alati põhjus, miks inimesed ei suuda muusikasse süveneda, see sõltub ka keskkonnast," arvab Saraceno.

Ent mitme DJ jutust selgub veel üks tõsiasi, mis nende jaoks peo vaibi märgatavalt paremaks muudab. Selle asemel et musakunnina poodiumilt rahvale ülalt alla vaadata, eelistavad paljud pigem võimalikult vahetut suhtlust. Mari-Anna Milleri jaoks ongi ruumi puhul ainus kriteerium inimestele võimalikult lähedal olemine, sest muidu ei teki tantsijatel seoses muusikaga nii vahetut reaktsiooni. Tal endalgi on kombeks puldi taga tantsida ja ühtlasi jälgib ta pingsalt, mis tantsupõrandal toimub. „Ma ei tulnud endale mängima, ma tulin ühtset kogemust pakkuma. Hindan alati neid inimesi, kes kohale tulevad, ja tahan, et nad oleksid ära minnes heas mõttes endast midagi tantsupõrandale jätnud, et nad oleksid midagi õlgadelt maha heitnud või mõne uue kogemuse või mälestuse saanud."

Ka Micaela Saraceno on sama koolkonna esindaja ning toob näiteks oma suvise DJ-seti Saundil Hiiumaal, kus ta dirigeeris publikut lavale enda ümber tantsima, kuigi korraldajad, turvameeskond ja tehnikud alguses sellele käe ette panid. Saraceno leiab, et kõigile meeldib olla selles valguses, tantsida teiste kõrval, nendega koos. „See on ka põhjus, miks Boiler Room nii kuulus on – mitte ainult seti pärast, vaid kõik saavad ennast seal korra näidata ja üheskoos tantsida. Kui olen rahva keskel, on mul nii palju mugavam, sest DJtamine ei ole sama mis oma bändiga laval olemine. Me tulimegi ju siia koos tantsima."

jätkub >

< eelneb

OLEME KOGUNENUD TÄNA SIIA, ET TEHA MIDA? MÕTLEMIS*AINET*

Ühtne kogemus. Mis loob selle õige ühtse kogemuse, mis inimesi ikka ja jälle tagasi öö lõugade vahele toob? Kollektiivne transs, ettekirjutamata stsenaarium, mõne ime lootus, reis kosmosesse, puritaanlik suhe muusikaga, DJ kui õhtujuhi jumaldamine? Vastuse võid kirjutada siia:

....

Nii nagu DJ, helisüsteem ja ruum, on keskkonna puhul võtmetegelaseks ka publik või selle puudumine. Mis on kokkutulnute tänaõhtune plaan? Mida nad sepitsevad ja mismoodi käituvad, et koostöös õhtujuhiga asjast asja saaks? Tea, kas keegi vaevus ukse peal nägusid kontrollima ja filtreeris eriti viltused või agressiivsed neist välja? Kas täna tuleb *safe space*, kaif *space* või hevi *space*?

Seened ja psühhedeelsed juurikad, käärinud joogid, taimed ja putukad – inimene otsib ikka nihestusi, mis peateelt kõrvale juhiksid.

Micaela Saraceno toob välja, et DJ jaoks võib olla vahel frustreeriv olukord, kus ta mängib elektroonilist muusikat, mis peaks olema *get-lost-in-the-moment*-vaibiga, ja siis inimesed teevad vastupidist, näiteks karjuvad tantsupõrandal. „Sa näed, et nad on lihtsalt *fuck-it*-energias ja neil on suva sellest, et DJ mängib," konstateerib ta. See, mis paneb inimesi mingil viisil käituma, on muidugi paelunud neuroteadlasi pikka aega, aga tihti on see seotud ka sellega, kas ollakse kained või joobnud. Mõni läheb purjus peaga lõbusaks, teine on kainena kuri ja vastupidi. Seda, et kollektiivne tants, muusika ning teadvuse seisundit muutvad joogid ja ained on aegade algusest ühte sammu astunud, ei pea ilmselt väljagi ütlema. Seened ja psühhedeelsed juurikad, käärinud joogid, taimed ja putukad – inimene otsib ikka nihestusi, mis peateelt kõrvale juhiksid. Mõnele piisab ka puhtast muusikast. Selle kohta ütleb Elena Natale, et sellest saati, kui inimene on maamunal kõndinud, on ta ka ekstaasi otsinud. Raul Saaremets nendib, et klubikultuur ja ained on alati kokku käinud: „Tänu kokaiinile, mis teeb inimese agressiivseks, tekkis *hard house*. Chicago musalegend **Ron Hardy**, keda peeti üheks olulisimaks uuendajaks, mängis esimesena musa kiirema tempoga, sest ta oli heroiinisõltlane ja hero teadupärast *slows you down*." Meelis Meri viitab tagasivaatavalt, kuidas kõik arvasid, et kui oled DJ, siis oled ilmselt ka narkomaan: „Aga tegelikult ei ole vahet, kas *mainstream*, popmuusika või kontserdid, kodus või kus iganes – narkootikume tarvitatakse sama palju ka kõikjal mujal, aga millegipärast olime meie need, kes alati kõiges süüdi jäid, kui kuskil midagi oli. Võis täheldada seisukohta, et see muusika on selles kindlasti väga palju süüdi." Aivar Tõnso leiab, et klubikultuuri on põhjendamatult palju stigmatiseeritud: „Klubimuusika kohta on levinud üldistav arusaam, et tegemist on narkomuusikaga. Ometigi jõuavad paljud selleni enne, kui ollakse alkoholigi proovinud, rääkimata muudest ainetest. Samas on tõsi ka see, et huvitavamale ja vaheldusrikkamale klubimuusikale ei pruugi peodroogide mõju all olev publik kuigi vastuvõtlik olla. Selles mõttes on narkootikumidel olnud klubikultuurile pigem negatiivne mõju."

KATJA ADRIKOVA hakkas regulaarselt muusikat mängima 2009. aastal inspireerituna Tallinna ja Berliini pidudel kuuldud *industrial*'ist, *techno*'st ja teistest elektroonilistest muusikažanritest. Tema varamusse kuuluvad sellised üritused nagu Love Pony, Mürk, ISOLA, samuti on ta klubi HALL resident. Raadiosaadetest teeb ta IDAs „Personal Space'i" ja Raadio 2-s „Dark Ink Radiot".

Foto: Marlene Leppänen

VIKTORIA MARTJANOVA *alias* Fake Versace on DJ ja multidistsiplinaarne kunstnik. Tal on mitmekülgne taust tantsu, filminduse ja kaasaegse kunsti vallas ning ta on rühmituse Shelter liige ja Tallinna suurima kvääriürituse BÄM! resident.

Foto: Marlene Leppänen

Seda, et publiku seisund – või vähemalt neist silmatorkavama osa oma – mõjutab DJ tööd, ütlevad meile paljud. Kui reivikultuur 80ndate lõpus Suurbritannias ja mujal plahvatas, oli see osaliselt ka *ecstasy* tõttu, mis soosis uue populaarse droogina kollektiivset joovastust muusikast ja üksteise kõrval higisena tantsimisest. Sellest on maailma üks tuntuim muusikaajakirjanik **Simon Reynolds** kirjutanud terve raamatu pealkirjaga „Energy Flash". Neid põliseid hõimlasi on veel: kanep ja *reggae*, amfetamiin ja *gabber*, kokaiin ja disko, hape ja *psytrance*, õlu ja Oktoberfest, Laua viin ja rämmar jne. Nüüdisajal on aga astunud terves Euroopas tugevalt areenile dissotsiatiivne rahusti nimega ketamiin, mida kasutatakse kontrollitud keskkonnas küll ka vaimse tervise raviks, aga mis võib suuremas koguses tänavatarbija nn *K-hole*'iks kutsutavasse auku viia. Nii Tanel Mütt kui ka Jaan Pavliuk teavad rääkida, et suurlinnades näevad DJd juba seda, et ketamiin teatud mõttes „tapab" tantsupõrandaid, kuna inimesed muutuvad enesekesksemaks. „Heal juhul tantsid, halvemal kukud perseli või *K-hole*'i," räägib Pavliuk. Mütt küsib veidi futuroloogiliselt: „Kui ketamiini tarvitamine kasvab, siis selle asemel et mul on klubis 150 inimest tantsupõrandal, on mul 150 inimest diivanitel kammimas. Kas see on tulevik?" Ka Madleen Teetsov-Faulkner tundub nõustuvat, et inimeste klubirännakud on muutunud rohkem soolorännakuteks. Selge see, et pikas perspektiivis mõjutab ka see seda, mis mussi eelistatult kuulda tahetakse. Kas moodi tulevad jälle vonklevad elastsed bassiliinid ja natuke rõve, aga ka natuke lahe 2005. aasta *electro house*? L.Eazy mainib hoolival noodil, et kui ollakse mingis olekus, siis ta ei tee seda hullemaks, sest mingil tasandil ta saab aru, et kui inimesed põgenevad reaalsusest, siis nad teevad seda põhjusega, ning tema ülesanne on neid muusika kaudu justkui ravida või mingist olukorrast välja aidata. Samast vaimsusest on kantud ka Gert-Rasmus Rannamets: „Kui näen DJna, et inimestel on voolivad näod, siis ma ei lähe nii rängaks kätte, et neil võiks süda pahaks minna."

„Kui näen DJna, et inimestel on voolivad näod, siis ma ei lähe nii rängaks kätte, et neil võiks süda pahaks minna." – Gert-Rasmus Rannamets

Kui aga tulla laiemalt publikukogemuse juurde tagasi, on Eesti ööelu seis päris hea ja alternatiivsemad klubid pole kunagi olnud kaklemise ja märatsemise kohad. Püütakse rakendada ja jõustada ka turvalise ja salliva ühiskogemuse reeglid, mis küll ei tähenda, et seal poleks arenguruumi või ei toimuks seksuaalset või verbaalset ahistamist. Samuti sõltub väga konkreetsetest pidudest ja stiilidest, millise energia publik saali toob, kui intensiivselt muusikale kaasa elatakse ja mis tujuga kõik koju lähevad. DJ saab seda juhtida vaid mingi piirini ja kui omistame DJle autori- ja kunstnikupositsiooni, siis tal peab olema ka täielik õigus soovi korral põrand tühjaks mängida, võtta riske ja luua muusikaga ajukurdude vahele uusi ühendusi. See aga on paljuski seotud sellega, kas publik käsitleb end klient-on-kuningas stiilis maksva tarbija või hüva kaasteelisena. Teetsov-Faulkner arvab, et inimesi motiveerib praegusel ajal rohkem öös seiklemine ja sotsialiseerumine kui öö veetmine tantsides, kuid headel õhtutel väriseb ka tantsupõrand.

MEIL ON PAKKUDA VÄIKEST, KESKMIST VÕI NATUKE KESKMISEST SUUREMAT ÜMBRIKUT. JA SIIS ON VEEL ÜKS *HARDCORE* ÜMBRIK, MIS ON TÜHI

Nüüd jõuame teemani, mida ilmselt nii mõnigi lugeja on oodanud! Näidake meile inimest, kes ei tahaks teada saada, kas DJd elavad villades, istuvad kullast potil ja naudivad finantsvabaduse magusaid vilju või kulutavad kogu teenistuse tehnika ja plaatide peale ning lasevad oma kodukoha soodsaimatel lõunapakkumistel hea maitsta. Ega siin ühest vastust ei ole, oleneb, milline on su DJ-profiil. Kas oled läbilöögi saavutanud EDMi katlakütja, pulmade ja firmaürituste spetsialist või suunamudija, kelle kõrvaltegevuseks on *play*-nupu vajutamine, kas oled ise suurpidude promootor ja lisaks DJ või ootad kodus kükitades kutseid. Statistikaamet ja e-riik siinkohal abiks ei ole ja DJd, kellega me vestlesime, on enamjaolt pühendanud oma elu ikkagi alternatiivsema suuna muusika ja subkultuuride peale.

Enamiku intervjueeritute jaoks ei ole DJ-töö ainus sissetulek – kes on veel disainer, produtsent ja promootor, kes veab klubi, kellel on üheksast viieni töö jne. Läbi kumab aga see, et öiste esinemiste eest saadavad tasud ei ole elukalliduse tõusuga sammu pidanud ning klubid pole siiamaani ka koroonapandeemia põhjustatud paugust taastunud. Lisaks sellele on probleem ka laiem, sest näiteks Tallinnas kehtivad klubides ja baarides alkoholimüügile ajalised piirangud, ööelu edendamisega ei tegeleta munitsipaaltasandil süsteemselt, piletiga üritused peavad võistlema tasuta pidudega ja võib-olla on inimestel eri kriiside tõttu ka lihtsalt vähem raha, mida meelelahutusele kulutada. Selle kõrval on veel ka DJde-vaheline konkurents. Mõni on nõus mängima tasuta või baarikrediidi eest, peaasi et saaks mängida. Madal tasu loob aga ka madalat väärtust. Mõni teine panustab muusikasse aega ja raha ning taskuraha eest mängima ei soostu. Kindlasti on ka mingit laadi turusolkimist, kuid nagu ütleb Roma Vjazemski stoiliselt: „Noh, konkurents!"

„Inimesed maksavad küll kontserdipiletite eest, aga klubiõhtu eest ei olda eriti nõus raha välja käima." – Elena Natale

Üldine meelsus on aga see, et küsida tuleb sealt, kust saab küsida, sest enamasti DJd oskavad klubide ja ürituste finantsvõimekust üsna adekvaatselt hinnata. Mingist suurest jätkusuutlikkusest meie ööelus aga rääkida ei saa. Publiku arv on piiratud ja tegemist on ka demograafiliselt vananeva ühiskonnaga, kuid tegijaid on palju. Elena Natale viitab piletiprobleemile: „Probleem on piletis. Inimesed maksavad küll kontserdipiletite eest, aga klubiõhtu eest ei olda eriti nõus raha välja käima. Aga klubis sa veedad võib-olla kaheksa tundi, sul on mitu saali, mitu DJd, seal töötavad inimesed jne. Inflatsiooni tõttu on kõik hinnad tõusnud peale piletihindade, sest inimesed lihtsalt ei tule, kui pilet on liiga kallis." Tanel Mütt: „150 eurot, standardhonorar aastal 2023, on sellise inflatsiooni tingimustes absurdne." Madleen Teetsov-Faulkner: „DJde tasud pole viimase 5–8 aasta jooksul eriti tõusnud." Jaan Pavliuk: „Minu meelest ei saa DJ-töö olla Eestis elukutse – alternatiivne klubikultuur on sisuliselt koondunud ainult Tallinnasse ja meil pole piisavalt publikut." Karin Nahkur: „Kui mul tuleb tunnine sett, siis enamasti pakutakse selle eest sada eurot. Tasu saan kätte, kuid reaalsuses kulub sellest kuuskümmend kuni sada eurot lugude soetamisele." Merimell: „Mulle ei meeldi, kui välisartiste tuuakse siia 5000 euro eest, aga eesti DJdele öeldakse, et saad sada korda vähem. Aga eks see ole kahe otsaga asi. Kui pidu on ikka suures miinuses, siis olen ise samas olukorras." Gert-Rasmus Rannamets: „Meil ei jagu piisavalt publikut kõigile alternatiivklubidele. Kui samal õhtul juhtub olema näiteks viis *techno*-pidu, siis tõenäoliselt minnakse sinna, kus on kõige suurem artist, ja teised jäävad kuivale." Raul Saaremets: „Ega selles *underground*-maailmas keegi eriti midagi ei teeni. Mõned üksikud võib-olla." Ühesõnaga, kullast Jaapani nutitualett ja marmorist tünnisaun jäävad enamiku laskeulatusest välja, kuid eks sõltub ka esinemissagedusest. Kui teha suvehooajal mitu esinemist nädalas, siis saab palka küll. Kui aga neelata alla paljude jaoks mõru korporatiivürituste pill, siis pole võib-olla viga-gi, sest erapidude eest makstakse reeglina paremini kui valgeks võõbatud silikaatseintega ööasutustes.

Kuid pulmad, firmapeod, suvalised terrassid või muu säärane on hoopis teist masti töö. Esiteks pole sul ilmselt aimugi, mis publik sind ootab, kui ta sind üldse ootab. Teiseks ei võimalda see just erilist kunstilist eneseväljendust, sest sind on tellitud korraldaja vajadusi rahuldama. Leppida võib olla vaja nii soovilugude kui ka tapeedi staatusega. Tanel Mütt ütleb: „Erapeod on masendavad. Kedagi eriti ei huvita, et sa seal oled, oled nagu objekt restoranis. Sa oled tapeet." Sarnaselt mõtleb ka Micaela Saraceno: „Kui saad privaatüritustele mängima, siis raha on korralik, aga see on ka jube tüütu, sest sa ei tea kunagi, kuidas rahvas reageerib. Võib-olla mängidki viis tundi järjest taustamuusikat. Sel põhjusel ma neid pakkumisi eriti vastu ei võtagi." Küllap on kirjeldatu sümptomaatiline kohaliku kultuurivälja puhul laiemalt, rabada tuleb mitme isanda teenistuses ja ära õppida ka kompromisside kibe kunst. Nagu sissejuhatuses sai öeldud, siis ise muusikat kirjutades või esitades oled sa justkui keegi, kui aga kureerid muusikat regulaarselt sadadele inimestele, siis ega sul mingit stippi või tuge kuskilt küsida pole, kuigi Tanel Mütt ootab poolnaljaga päeva, kui sarnaselt kirjanikupalgaga saab Eestis ka DJ-palka. Elena Natale on kriitilisem: „Ööelu pole justkui osa ametlikust kultuurist. Artur Lääts võiks ju ka keskenduda ainult oma muusikale ja saada näiteks stipendiumit, aga ta ei saa seda teha. Ta ei ole süsteemi osa."

Ega DJ ei tööta ainult puldi taga, ta peab uurima, otsima ja ostma muusikat, ta on näinud vaeva, et ta oskaks terve õhtu vältel publiku emotsioone juhtida. Aga see on jutt tummadele seintele. See küll ei tähenda, et ülla eesmärgi või sõpruse nimel, kirest ajendatuna või strateegilistel eesmärkidel ei oldaks nõus ka tasuta mängima. Anette Mäletjärv ütleb, et kui on heategevuslikud peod, näiteks kellegi *top surgery fundraiser party*, siis tal ei ole probleemi tasuta mängida. Merimell on teinud ka *gig trade*'e ehk ta läheb näiteks Soome mängima ja siis teine DJ tuleb Eestisse vastu. Viktoria Martjanova ostis aga vahepeal tehnikat ja mõtles seda välja rentida, kuid lõpuks andis selle sõpradele niisama kasutada, et nad saaksid oma uut klubi alustada.

Kui tuua klubide kõrvale DJde raadiotöö, siis ei maksa midagi lisaks seegi. IDA Raadio on olnud algusest peale selgelt avatud platvorm neile, kes tahavad midagi teha – nad saavad seda teha, aga tasuta. See on pigem sümboolse kapitali ehitamise koht ja võimalus kogeda kollektiivsustunnet. Ja ega need sendid, mida saab näiteks saate tegemise eest ERRi raadiosüsteemis, ka paremast vildist pükse ega vihmamantlit ostma pane. Samas, mis ka poleks toornafta hind ööelu börsil, DJsid tegutseb siin rohkem kui kunagi varem.

MERIMELL on tituleeritud Eesti *techno* esileediks. Ta tegeleb igapäevaselt raadiosaate „Machine Nation" ja sama nime kandva üritustesarja arendamisega ning produtseerib muusikat. Samamoodi nagu tema produtseeritud lood, on Merimelli DJ-setid täis energiat ja tumedat kõla.

Foto: Janet Kljuzin

KES SIND PULTI LASI?

Klubikultuur on olnud liberaalsuse, võrdsuse ja eesrindlikkuse poolest alati paar sammu ärksam. Selle põhjuseid tasub otsida ühiskonna ja politsei kiusu eest põrandaalustesse klubidesse turvalist ruumi otsima suundunud kogukondadest, kelleks olid enamasti geid ja mustanahalised. Olgu ajaliseks markeeringuks siis sõjaeelne Berliin või Stonewalli rahutused 60ndatel. Klubid on pakkunud alati varjupaika, kuhu on oodatud kõik, kes vaid astuvad uksest sisse ilma eelarvamuste ja vihkamiseta. Ometi on ka sellel redelil paar pulka, mis kipuvad murduma just naiste ja vähemuskogukondade jalge all ning mida saeb tasapisi ikka rumaluse, meestekeskse maailma ja teiseviha vankumatu pärand. 30 aasta jooksul on edasiminek olnud siiski positiivne. Mitte kunagi pole olnud pildis nii palju nais-DJsid ja LGBTQ+ kogukonna esindajaid, klubide ja festivalide programmides püüeldakse võrdse esindatuse poole ning ka Eesti on nii mõnegi kväärbaari ja -peosarja võrra rikkam. Tanel Mütt märgib, et rahvusvaheliselt on üha tavalisem, et artistid kirjutavad oma *rider*'isse, mis on klubide kvoodid ja *safe space*'i koodeks. „DJndus on väga sotsiaalselt vastutustundlikuks muutunud ja mõned inimesed on võtnud selle enda ideoloogiliseks võitluseks." Maailma mastaabis märgib muutust kas või Kalev K tähelepanek, et kui 90ndatel olid DJ Magi 24 numbrist 23 kaanel mehed, siis nüüd on kolmandik naiste päralt.

jätkub >

< eelneb

Need kurikuulsad 90ndad ja 00ndad nõuaksid meie loos muidugi mitmekordset ekskurssi, et näidata, kust me tulnud oleme, ning tuletavad meelde, et alati saaks veel paremini.

Kuigi muidu saavad meiega rääkinud nais-DJd oma meessõpradelt toetust, innustust ja julgustust, tuuakse välja ka suvaliste inimeste tehtud negatiivseid kommentaare selle kohta, kuidas nad mängida ei oska. Räägitakse, kuidas tullakse puldi taha nuppe näppima, karjutakse lihtsalt, et „mida v*ittu, naised puldis!", või öeldakse, et „naise kohta päris hea" või „päris hästi pidasid poistega sammu". Just viimast kaht on saanud kuulda Mari-Anna Miller, kes meenutab lisaks olukorda ühe purjus tüübiga, kes lendas talle peale, küsides: „Kes sind pulti lasi?" Kui Miller uuris omakorda temalt, kas ta meestele ka selliseid asju ütleb, sai ta vastuseks: „Oo, sa ei pea nii kuri olema, naerata veits." „Ja siis me jõuame jälle tagasi selleni, et ülbe naine, naerata veits. Ma naeratan ja naeran väga palju. Ma olen avatud, et uued inimesed saaksid minuga rääkima tulla, aga need kogemused võiksid ikkagi meeldivad olla," ütleb Miller. Madleen Teetsov-Faulknerile meenuvad aga korrad, kui nad on abikaasa Luke'iga koos mänginud ja on arvatud, et DJ on nimelt Luke ning loo, mis neil just ihukarvad püsti ajas, pani kindlasti meespool.

Maailma mastaabis märgib muutust kas või Kalev K tähelepanek, et kui 90ndatel olid DJ Magi 24 numbrist 23 kaanel mehed, siis nüüd on kolmandik naiste päralt.

L.Eazy on seevastu kaalunud õelate kommentaaride tuules isegi mängimise lõpetada, kuid tõuge jätkata tuli *dnb*-legendilt **Goldielt** endalt pärast seda, kui L.Eazy oli teda Tallinnas soojendanud ja temalt innustavad mõtted kaasa saanud. Tõsiseltvõetavus näibki olevat nais-DJde jaoks üks peamisi võtmesõnu. Micaela Saraceno sõnul peab selleks rohkem oma oskusi tõestama ja võrdsetest *line-up*'idest rääkima, aga sellega on ta suutnud tänu tugevale iseloomule pigem edukalt toime tulla.

Muidugi ei piirdu naiste materdamine ainult halvustavate sõnadega – on ka neid libedikke, kes füüsiliselt käed käiku lasevad. Kuigi asjad on kõvasti paranenud, mäletab Merimell oma esimest DJ-setti 14-aastaselt, kui üks teine esineja teda samal ajal puldi all käperdas ja kiusas ning korraldajad kõrval naersid. „Oliin naiivne, et tahan muusikat teha, kõik on nii lahe, ja siis esimene kogemus oli see, et mingid tüübid lihtsalt ahistasid. Lasin sellest aegamööda lahti, aga olen vanemana mõelnud, et see oli ikka kahtlane."

Jaan Pavliuk aga tunneb, et DJ-kultuuril on siiski küljes matšolik või *bro*-kultuuri mekk ja tihti ei võeta nais-DJsid tõsiselt või neid vaadatakse ilastava pilguga objektistavalt. Tema arvates on soopoliitika esiletõstmine põhjendatud, sest DJ-maailm on ühele poole kaldu. „Üks, mida ma ei salli ja mida olen näinud, on see, kui tehakse justkui feministlik žest, *all female line-up*, promootor on mingi ilane tüüp, ürituse nimeks pannakse Girls on Decks ning siis suurem osa publikust on mehed, kes tulevad vahtima."

Viktoria Martjanova toob välja veel ühe olulise nüansi, mida kiputakse edukate nais-DJdega seostama, nimelt naised saaksid justkui kuulsaks ainult põhjusel, et nad on naised. „Aga kuhu jääb see, et eesti nais-DJd mikse ja videoid salvestasid ning hästi eeltööd tegid, et olla nähtavad ja tuntud? Kõva töö ja kirg on need, mis tulemusteni viivad – ükskõik mis soost sa oled. Minu jaoks on veider öelda, et naised saavutavad populaarsuse ainult selle pärast, et nad on *cute and nice*."

Nais-DJdel on kogemusi, kus tullakse puldi taha nuppe näppima, karjutakse lihtsalt, et „mida v*ittu, naised puldis!", või öeldakse, et „naise kohta päris hea".

Mis kväärkultuuri puutub, siis Marlene Leppäneni sõnul on toimunud suur areng, sest noorem generatsioon ja kväärkultuur käivad käsikäes, ning ta näeb, et geiklubidesse tulevad hea meelega ka heterod. Sama ütleb ka Anette Mäletjärv, kelle arvates on just Eestis selle koha pealt väga avatud maailm. Ta toob võrdluse Amsterdamiga, kus suurem osa *queer techno* pidude külastajatest olid LGBT+ inimesed. „Kuna klubimuusika ja *techno* on saanud alguse marginaliseeritud kogukondades, eriti just mustanahaliste ja kväärkogukondades, siis minu jaoks ongi *techno*- ja elektroonilise muusika skeene olnud kogu aeg väga kväär." Ta tunnistab, et popiks on skeene muutunud küll. Amsterdamis olles hakkas see talle isegi natuke närvidele käima, sest pidudele tekkisid inimesed, kelle jaoks see maailm oli nii eksootiline ja põnev, et vau-efekti tekitasid ka suudlevad mehed. Ühest küljest on tal hea meel, sest peavoolustumine on kogukonnale hea, kuid turvalise ruumi mõttes eelistab ta ikkagi *underground*'i. „Mida rohkem *underground* see on, seda rohkem on kogukonna vaibi ja turvalist ruumi, kus inimesed saavad olla nemad ise." Mäletjärv lisab, et naiste ja soovähemuste julgustamiseks võiks korraldada rohkem *workshop*'e, nagu oli äsja HUNGRi DJ-mentorluse eriprogramm, et neil oleks punkt, kust alustada. Olles kasvanud üles patriarhaalses maailmas, tundub talle, et mehed julgevad rohkem vigu teha ja nende oskustes kaheldakse vähem, mistõttu on neil ka lihtsam alustada. „Vähemalt enda kogemuse põhjal näib mulle, et naisi ja soovähemusi võib hoida tagasi ebakindlus."

Foto: Alana Proosa

MARI-ANNA MILLER asetas piduses *setting*'us plaadi vinüülimängijale esimest korda aastal 2014. Sellest ajast peale on ta jõudnud tantsitada publikut nii Eesti kui ka välismaa klubides. Mari-Anna jaoks on oluline, et inimesed tunneksid end tantsupõrandal vaba, väärtustatu ja teretulnuna – seda ilmestavad ka tema eklektilised ja energilised DJ-setid.

Foto: Alana Proosa

TANEL MÜTT alustas DJtamisega keskkoolis ja leidis oma esimesed esinemisvõimalused 12. klassi lõpus aastal 2016. Mõne aastaga sai temast pidev nähtus Eesti klubide DJ-puldis. Kõige enam on teda aga olnud näha klubis HALL, kus ta on olnud resident viimased viis aastat. Lisaks DJtamisele jooksutab ta oma heade sõprade Ardi ja Jaaniga peosarja Helios, on üks festivali Dark Side of the Moon kuraatoritest ning on teinud programmi klubidele UNI ja Kauplus Aasia.

Foto: Alana Proosa

RAUL SAAREMETS on DJ, promootor, plaadifirmaomanik, raadiosaatejuht, muusik ja festivalikorraldaja. Korraldas 31. augustil 1991 koos Aivar Tõnsoga Eesti esimese reivi.

LIBERAALSED MUTANDID

Kui nüüd eelnevale jutule tagasi vaadata, tekitab see omamoodi nihet, kui näed internetiavarustes teadjameeste kommentaare stiilis „*techno* peaks poliitikast eemale hoidma". Ühelgi DJl või klubil ei ole kohustust oma nina poliitikasse toppida, kuid sellele, et klubikultuuri ja poliitikat ei saa omavahel siduda, vaidleksid vastu ka selle tekkepõhjused. Kuigi Eesti klubide puhul kiputakse viitama, et siin ei tehta sellist poliitikat nagu Gruusias, kus valitsuse reformide ja politseivägivalla vastu tullakse tänavatele tantsima, sobituvad sellesse kontekst ka turvalisus, see, kelle lugusid sa mängid, ning kas või see, et sa enam kõikidel öötundidel vabalt šotte ei saa littida.

Raul Saaremets ütleb enda sõnul liialdamata, et nullindate liberaalsem rahvas kogunes just Mutant Discole, kuid pankurid, boheemid, ärikad ja arhitektid olid nagu kilud karbis koos ka näiteks klubi BonBon algusaegadel.

Madleen Teetsov-Faulkneri arvates on ööelu poliitilisus tingitud rohkem just geograafilisest paiknemisest, mida näitavad hästi juba mainitud Gruusia ja Ukraina. Tanel Müti arvates on peamiseks põhjuseks see, et Eestis ei ole taolist poliitilist rõhumist, mille tõttu peaks illegaalseid reive korraldama. Raul Saaremets ütleb enda sõnul liialdamata, et nullindate liberaalsem rahvas kogunes just Mutant Discole, kuid pankurid, boheemid, ärikad ja arhitektid olid nagu kilud karbis koos ka näiteks klubi BonBon algusaegadel. Kuidas nimetas osa trummi ja bassi rahvast nende mängitud *house*'i? Pede-*house*'iks. Saaremets mainib, et muu hulgas on kamp *skinhead*'e teda sõimanud, et mis õigusega ta riigiraadios n…te muusikat mängib.

Selle, et ka muusika iseenesest kannab poliitilisust, toovad välja nii Jaan Pavliuk kui ka Mari-Anna Miller. „Alternatiivsem klubikultuur pakub mingit enesekogemise võimalust, mida parempoolsete vaadetega inimene võiks nimetada kultuurimarksismiks. Kõlvatus ja rikutus moodustavad inimesest suure osa, mida avastada, ja see on juba eos poliitiline. See pakub võimalusi, kuidas mõelda teisiti, mitte päris kastist välja, vaid jäädes kasti ümber. Oled seal väljaspool normaalsust," selgitab Pavliuk.

Milleri jaoks on muusika kui vastukäik ja võitlus teatud struktuuridega. „Sa ei pea ju klubikultuuri tundma, mõistmaks, et need on poliitikaga üksteisest sõltuvad asjad. See on alati olnud vastupanuliikumine." Ta ise ei mängi praegu näiteks vene muusikat, sest ta lihtsalt ei suuda seda teha.

Kui koroonalaine üle maailma pühkis, tõi see Teetsov-Faulkneri arvates kaasa natuke anarhiat ja pungi elemente, kuid pandeemia kadumisega on läinud needki. Kuigi Eesti ööelu peab ta üldiselt turvaliseks, on tema jaoks murekohaks korgijoogijuhtumid, noorte varajane uimastitarbimine ning teadlikkuse tõstmine. „Ööhaldjad on hea algatus, et oleks rohkem silmi," kiidab ta. Anette Mäletjärvel on hea meel, et vähemalt mõnes klubis juba tegeletakse teadlikkuse teemaga, millele viitavad ka *safe space*'i sildid, mis kehtestavad reeglid, et kedagi ei tohi ilma nõusolekuta katsuda või et kui sa end halvasti tunned, siis tuleb abi küsida. „Juba see aitab ühiskondlikke norme muuta, kui ütleme välja, et me ei aktsepteeri siin rassismi, homofoobiat, transfoobiat jne."

Foto: Janet Kljuzin

KARIN NAHKUR, kes on tuntud ka kui CT Venom, on mitmekülgne kunstnik, kellel on kogemusi nii stilisti, tekstiilidisaineri, raadiosaatejuhi kui ka DJna. Puldi taha sattus ta 2016. aastal ja klubidebüüdi tegi aastal 2018 üritustesarjaga Analüüs. Lisaks on ta üks kahest üritustesarja Club Rats loojast, mis kutsub osalejaid sukelduma sügavamale öökultuuri, kus muusika, kunst ja sotsiaalsed teemad põimuvad üheks.

SUITSURUUMIS HÄDALDAMISE VASTU AITAB TIKTOK

30 aastat DJ-kultuuri Eestis on näinud stiilide tulemist, minemist ja uuesti tulemist ning mitut põlvkonda, millest igaüks on lisanud sellele diskursusele mõne uue kihi. Kuigi paljud meiega vestelnutest pole olulisi vanuselisi hõõrdumisi märganud, on inimpsüühele omane, et kui vanem ja noorem põlvkond ühele põllule kokku lasta, koorub pinnasest välja nii mõnigi generatsioonidevaheline nüanss. Tanel Mütt põrutab muidugi konkreetselt, et on tedagi tatiks kutsutud ning paratamatult on vanus Eestis autoriteedi ja legitiimsuse sümbol, aga pigem näeb ta konkurentsi lihtsalt DJde, mitte põlvkondade vahel: „Ma ei tea, kas see on **Mart Laari** ja **Milton Friedmani** vabaturu ideede süü, et meil kõik nii konkurentsikeskne on."

Karin Nahkur toob samas välja, et häirida võib ka see, kui keegi töötab oma eesmärgi nimel mitu aastat ning äkitselt tuhiseb temast mööda mõni DJ, kes pole asjaga üldse nii kaua tegelenud. „Olen täheldanud, et see haavab egosid. Võib-olla on see mentaliteet, et mina olen ju nii palju vaeva näinud, miks siis mind samaväärse edu ja tunnustusega üle ei kallata kui uustulnukat."

Selle, et nooremate ja vanade tegijate vahel võiks maitsete kattumisel rohkem koostööd olla, toob välja Anders Melts, kelle arvates on seltskonnad praegu rohkem killustunud. Kui nooremad peale tulevad, kutsub ta neid hea meelega Beats From The Vaultile mängima, kuid ise saab ta kutseid vastu harva. Merimell on valinud sarnase lähenemise ehk kutsub samuti värskeid tulijaid esinema ja proovib avastada uusi talente. Ta tunnistab, et tunneb kohati vanusevahet küll – noorematel on tema arvates suur ja värske janu läbi lüüa, hoopis teine aura. Ta mainib, et kui asjaarmastajaid mitte arvestada, on temavanused juba peredega kodus või enam pidudel ei käi. Noored toovad tema sõnul kohale uut rahvast, sest nad käivad ka rohkem pidudel. „Olen alati arvanud, et sa kas hädaldad kuskil suitsuruumis kellelegi, et sa ei viitsi TikToki tõmmata, või hoopis kohaned oludega ja arened."

jätkub >

< eelneb

Olukorda võtab pigem rahulikult Kalev K, keda ta enda sõnul küll *underground*-pidudele mängima ei kutsuta, kuigi ta arvab, et tal oleks sellist muusikat mängida küll. Ta ütleb, et tegeleb DJndusega seni, kuni ta enam kutseid ei saa. Kui inimesed arvavad, et sul on midagi pakkuda, siis seni on okei. „Korra nädalas mängida on täitsa küll. Ju siis see konkurents nii tihe ei ole, et vana inimene saab konkureerida," muigab ta.

Viktoria Martjanovat paneb see küsimus hoopis mõtisklema, milline võiks olla elu kahekümne aasta pärast, kui ta on viiskümmend. „Kuidas ma tunneks ennast? Ma arvan, et see kõik sõltub minust, kui avatud ma uuele olen ja kui palju olen valmis muutuma. Enesearengu peatub vahepeal, sest tunned, et sinu ja noorte vahel on suur lõhe, et sa enam ei mõista neid. Ma ei oska prognoosida, kui palju mu maitse muutub ja kui palju ma uut muusikat armastama hakkan."

MITU TUNDI SA SUUDAD ILMA SELJAVALUTA PÜSTI SEISTA?

Kui maailmakuulsate ja tuuritavate DJde sotsiaalmeediat vaadates võib jääda mulje, et šampanja voolab ojadena, iga päev möödub uusi linnu avastades ja hotellides värskelt vahetatud linade vahel põõnates, siis kui tihti olete näinud neid seljavalu, pohmaka, väsimuse või näiteks selle üle kurtmas, et nad kõigi nende hädadega üksi lennujaamas järgmist lendu peavad ootama? (Lennujaamas ootamise fakti võite muidugi unustada DJde puhul, kes omavad eralennukit.) Ei ole see DJ-elu sugugi alati meelakkumine. Peojärgse reaalsuse hulka kuuluvad tihti nii laste maale saatmine, kahepäevane taastumine, DJ-puldis hoogu minnes saadud sinikad kui ka tumedam ja närvilisem meeleolu. On olnud ka juhuseid, kus suure põlemisega muusikat mängides minnakse nii hoogu, et kukutakse puldist kõlarite vahele, nagu juhtus Anders Meltsiga. Isegi alkoholi tarbimata jätmine ei korva magamata jäänud unetunde, mis mitmed meie loo tegelased zombi-DJdeks muudavad. Kalev K ja Anette Mäletjärv näiteks mainivad, et kahte pidu järjest nad nädalas teha ei suuda. Mäletjärvel on kogemus niigi läbipõlemise tähe all kulgenud aastast, kui ta leidis end ühe viietunnise seti ajal puldi taga istumast, peas mõte, et keegi võiks need piinad lõpetada. Nüüd ta üle 1–2 korra kuus ei mängi ja ütleb, et kui teeb seda piisavas koguses ja õigetel pidudel, annab see rohkem, kui võtab. „Saan sealt kätte mingi emotsiooni ja dopamiini, võimaluse kogukonnaga suhelda."

Peojärgse reaalsuse hulka kuuluvad tihti nii laste maale saatmine, kahepäevane taastumine, DJ-puldis hoogu minnes saadud sinikad kui ka tumedam ja närvilisem meeleolu.

Kalev K, kes on kiirete arvutuste järgi mänginud kümne aasta jooksul 1500 peol, liigitab end sinna järgmise päeva zombi-DJde kampa, kuid nendib, et kui elada sellist elustiili kogu aeg, harjuks võib-olla isegi ära. Tal on kogemus Riia-Stockholmi laevalt, kus ta kümme päeva järjest ööklubis kella nelja-viieni öösel plaate mängis ning lõpuks ka selle rütmi omaks võttis.

Katja Adrikova lisab siinkohal, et kuna ta on tohutu ülemõtleja, siis settide ajal saab ta mõistus sõna otseses mõttes puhkust ja on pärast palju rohkem balansis. See on tema arvates nagu emotsioonide reguleerimine, mis on teinekord hädavajalik. Ometi on DJ-amet kallis juba aja mõttes, sest kui öö vahelt ära jääb, ei ole ka järgmine päev kõige tegusam.

Kui uurime kohalikelt DJdelt, kuidas neile tunduks iga päev uues linnas tuuritavate DJde elu, sõnab Adrikova, et ta võtab nende ees mütsi maha: „Nad on nagu hübriid sportlastest ja logistilisest meeskonnast." „Vägaaaaa brutaalne," sekundeerib Karin Nahkur, kes muidu pigem öösel üleval olemist naudib, aga tema jaoks on lennureisid ja kodust eemal olemine niigi rasked. „Ma arvan, et sul peab olema väga tugev vaimne tervis. Olen muidugi mõlgutanud mõtteid sellest, kui peaksin saama kogemata sama edukaks kui näiteks **VTSS**, kes reisibki kogu aeg. Ma ei saaks öelda, et see on unistus, aga üks-kaks korda kuus võiks."

Micaela Saraceno on rääkinud ka tuuritavate artistidega, kes on talle otsesõnu öelnud, et see on raske, aga lõpuks jõuab kõik välja selleni, kuidas sa hoiad enda füüsilist ja vaimset tervist. Enda sõnul suudab ta tuuritada küll, aga proovib olla sel juhul distsiplineeritud.

Seda teed on läinud juba aastaid välismaal gig'e teinud Meelis Meri, kelle jaoks on kaks õlut õhtu jooksul asendunud une, jooga, puhkamise, tervisliku söögi ja valimisega, kuhu sa esinema lähed. „Viisteist aastat olime iga nädalavahetus maailma eri nurkades. See ongi väga väsitav ja kohutav. Narkootikume me ei tarbinud. Alkoholi küll vahel jõime, aga teed seda mingil hetkel süstemaatiliselt, nii et sa enam isegi ei mõtle sellele, vaid hoopis sellele, et reede hommikul lähed lennuki peale ja kas pühapäeval või esmaspäeval jõuad koju."

Siinkohal koorub välja tõsiasi, et meelelahutus ei pruugi olla alati niivõrd meelelahutuslik nende jaoks, kes ise selle valdkonna rattas keerlevad, mis ei tähenda muidugi, et oma tööd ei tehta kirega ning sellest midagi tagasi ei saada – põhiline on ikkagi doseerida tööd õiges koguses.

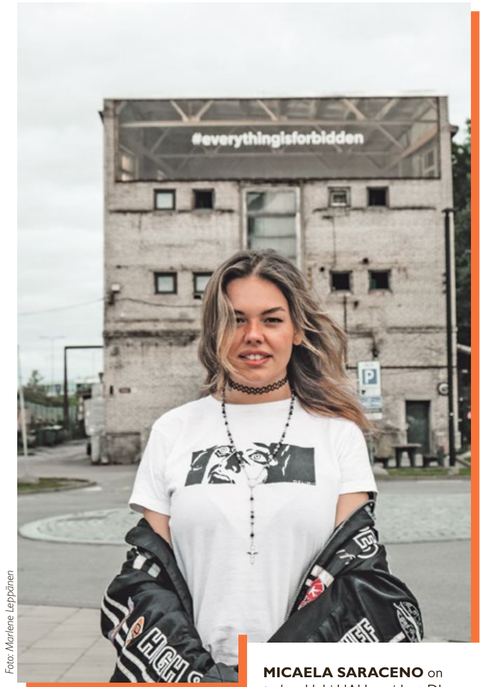

Foto: Marlene Leppänen

MICAELA SARACENO on *techno*-klubi HALL resident-DJ, kes täidab lisaks programmi- ja klubikuraatori ülesandeid, ning ta veab ka Raadio 2-s saadet „Pronto". Ta otsib pidevalt inspiratsiooni eri riikidest, et rakendada värskeid ideid omakorda Tallinna elektroonilise muusika skeene arendamisel ja kasvatamisel.

Foto: Emil Alla

JAAN PAVLIUK on disainer ja DJ. Peosarja Helios loovjuht ja resident. Mänginud aastast 2016, elab Tallinnas, Berliinis ja Den Haagis.

HOOLDUSNIPPE 30-AASTASE MAJA PUTITAMISEKS

Peo lõpp paistab. Põrandale on jäänud veel vaid parema võhmaga lugejad, mõned on käinud vahepeal ära sotsiaalmeediat skrollimas või võtnud valuvaigistit, ühel tuli kõne vahele ja näed, tema seal jäi diivanile magama. Siia lõppu oleks paslik küsida, et kuidas siis edasi? Mida võiks teha, et see põlve otsas nikerdatud tareke majavammi kiuste püsti püsiks, DJdel kõht täis oleks ja õine meelelahutus saaks jätkusuutlikult ja sisukalt edasi minna? Milline võiks olla öökohtade roll DJ-kultuuri tugeva tervise tagamiseks?

Sveta Baari kulisside taga toimetaval Madleen Teetsov-Faulkneril on laiema pildi kohta öelda nii mõndagi: „Kui kolisin kaheksa aastat tagasi Eestisse, siis oli selline viimane hea aeg, poliitikuid ega kedagi ei kottinud, sul oli palju vabadust, mis kandus üle publikule, mis kandus üle kohtadele. See oli ilus romantiline aeg. Koroona ja alkoholimüügipiirang andsid suure matsu. Kurb on näha, kui head kohad ja tegijad kaovad pildilt ära. See tuleb ühest küljest asukohast, nagu Kauplus Aasia puhul, mis lammutati, teisalt sellest, et rahvas otsib alati uut kohta, ta ei jää nii lojaalseks. Inimestele meeldib, et mingi koht on olemas, aga nad tegelikult ei panusta sinna nii palju. Nad ei mõtle, et kui sa mingit kohta ei külasta, siis see võib ära kaduda."

„Inimestele meeldib, et mingi koht on olemas, aga nad tegelikult ei panusta sinna nii palju. Nad ei mõtle, et kui sa mingit kohta ei külasta, siis see võib ära kaduda." – Madleen Teetsov-Faulkner

Kuus aastat klubi HALL vedanud Elena Natale ei näe ka enda ümber erilisi loorbereid, millele mugavalt puhkama heita: „Me peame tegema ööelu tegijatega liidu. See on oluline, et hakata rääkima valdkonnast ühiselt. Omavahel peaks ka rohkem koostööd tegema, aga selleks on vaja leida õiged kohad, kus seda teha saab. Päris üksteise rahakotis sorkima ei saa hakata. Mulle meeldiks mõte, et Tallinnas on üks suur festival, mida kõik teevad koos. Oluline on ka suhelda linnaga, näiteks võiks ju linn otsustada, et siin võiks olla kvaliteetne ja hea ööelu. Berliinis on ööklubid teatrite kategoorias, meil on ööelu mitteinstitutsionaalne, seda ei peeta eriti millegi osaks."

Ühelt poolt vajaks klubikultuur vertikaalset koostööd eri huvigruppide, linnavõimu ja riigi vahel, teisalt saaks kohendusi teha ka selle sees. Tanel Müti sõnul on meil arenguruumi kõvasti, et DJtamine poleks vaid tööampsusuhe. Inimesed peaksid tundma, et neid väärtustatakse. Rohkem võiks olla ka kokkusaamisi, infovahetust jne. Ta toob positiivse näitena Helsingi *booker*'i **Lauri Soini** mõtte, et kohalik DJ peab mängima alati paremini kui ükskõik mis *headliner*. Kohalik DJ peaks oma publikut kõige paremini tundma ja tegema õhtu parima seti. Eestis on vastupidi, inimesed tihti ei tulegi kohalikke kuulama, vaid peaesineja pärast. Samas ei ole ka tuntud *headliner* promootorile või klubile mingi garantii, et inimesed kohale tulevad. Mari-Anna Miller leiab, et välisartisti kutsumisega kaasneb Eestis alati risk miinusesse jääda. Näiteks hiljuti käis klubis D3 **Denham Audio**, kellel on Spotifys keskmiselt 800 000 kuulajat kuus. Miller soojendas teda ja seal oli umbes 30 inimest, ehkki Suurbritannias mängib ta tuhandetele.

Kuigi ka kohalike kohtade juurde on tekkinud resident-DJ positsioonid, mis annavad võimaluse regulaarselt mängida ja areneda, poleks meil Müti sõnul praegu tehtav see, et resident saaks mingit baaspalka ja mängiks mingid korrad kuus. Tema teada klubi Closer Kiievis millalgi tegi seda, et kohalik DJ mängib neil korra kuus (vahel rohkem), aga talle maksti palka, mis tol ajal Ukrainas äraelamist võimaldas.

Teine mure, mis muidugi varju heidab, on see, et enamik kohti tegutseb üüripindadel, mis muudab nad tundlikuks igasugustele kinnisvara- ja majandusjõnksudele. Täna teen, aga homme tuleb võib-olla buldooser või hakatakse hotelli asemele ehitama. Piisab ka sellest, kui raugeb koha vedajate ramm. Klubid ja lokaalid on olnud taasiseseisvunud Eestis nagu seened, mis siinseal oma pea samblast välja pistavad, et siis jäljetult kaduda. Kui muuseumid, teatrid, raamatukogud on sellised igavesed, siis ööelu on risoomjas ja nomaadlik, üks väheseid erandeid on Club Hollywood. Kui oleks ööelu kalmistu, siis sealt leiaks näiteks järgmised hauaplaadid: Piraat, Bel Air, Spirit, Club Tallinn, Terminal, Protest, Wimbledon, Roheline Salong, Waldorf Music Factory, Illusion, Nightman, Privé, Café VS, Von Krahl, Varjend, Maailm, Kink Konk, ASUM, ULM, Angel, Helikopter, Enter, Lekker, UNI, UPS, Kauplus Aasia jne. Tulnud, olnud ja läinud ning elavad ehk veel edasi hägustes isiklikes mälestustes.

Laiemas ühiskondlikus mõõtkavas on mõistagi raske ennustada, kuidas tehnoloogilised arengud, muutused meediatarbimises, kliimakriisid, keemilised tarbimismustrid või ka näiteks rahvastiku demograafilise koosseisu ja vananemise kõverad muudavad praegu toimivat tantsukultuuri ja DJ-tööd. Näib, et inimestes süveneb platvormiväsimus, Facebook on juba sisukõrb, küllap väsitakse ka teistest. Ehk annab see suurema tõuke, et panustada kohalikku koostöösse ka ööelu tasandil. Olgu, kasutame ka juba allergiat tekitavat sõna „kogukond". Odavlennuga nädalavahetuseks suurlinna pidutsema sõitmine denormaliseerub varem või hiljem ja võib-olla tasub asuda sõlmima liite Soome ja Lätiga, et arendada võimendavat regionaalset koostööd. Elena Natale sõnul võiks Tallinna ööelu turuks olla ka Helsingi.

Kui sa aga selle artikli lõppu jõudsid ja mõtled nüüd DJks hakata, siis sulle, kallis sõber, jätame me soovituse Gert-Rasmus Rannametsalt: „Kui DJ tahab uue tulijana publiku tähelepanu püüda, siis arvan, et ta peab pakkuma midagi ekstrat. *Gimmick*'ul on küll negatiivne konnotatsioon, aga mul on tunne, et sul peab olema küljes mingi *gimmick*, kui hakkad praegu DJtama." ¯_(ツ)_/¯

Foto: Alana Proosa

GERT-RASMUS RANNAMETS *alias* White Gloss (23) on eklektiliste settidega DJ, nüüdisaegse elektroonilise muusika produtsent, ülikooli lõpetanud graafiline disainer, ööklubi demoClub üks eestvedajatest, peosarja Net Cafe üks korraldajatest ning aastatepikkuse klienditeeninduse ja öötöö taustaga ööeluentusiast. Olles tegelenud muusika produtseerimisega (tõsisemalt) juba aastast 2014, ei läinud kaua aega, kuni 2016. aastal sai White Gloss harjutada kätt ka DJ-puldis ööklubis – sellest alates ongi artist olnud vaimustunud ööelust ja sellega seonduvast kultuurist.

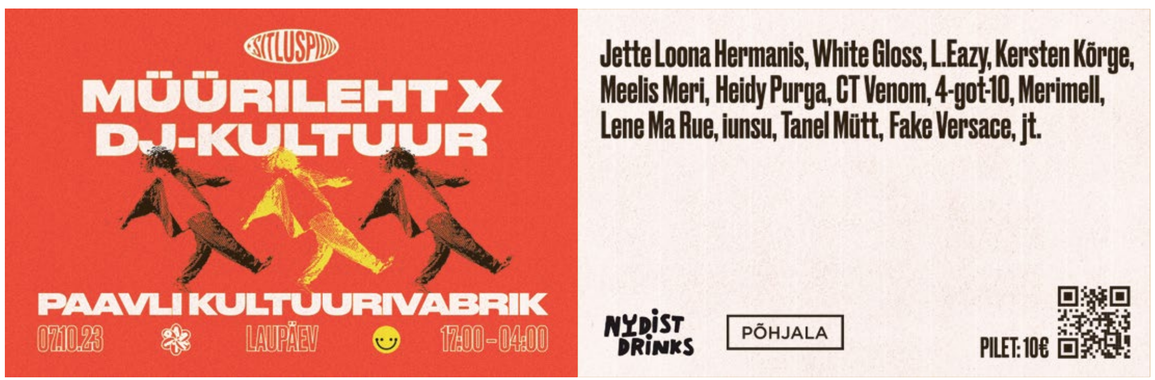

Foto: Angela Aadusoo

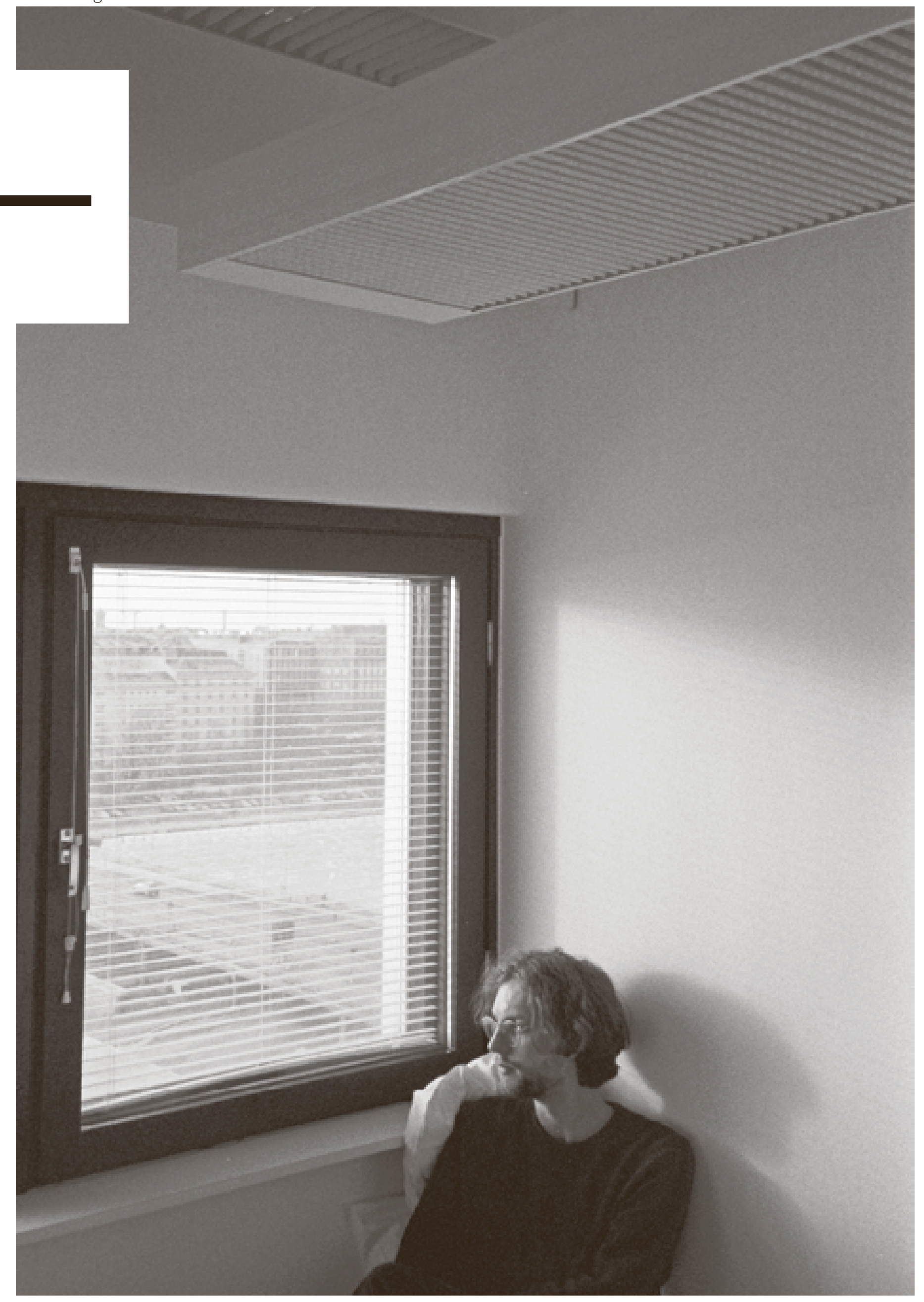

DJ-ANKEET

ARTO

Peosari Helios, mille suunaks on avastada ja tutvustada põnevat, uudishimulikku ja kompromissitut elektroonilist tantsumuusikat, peab oktoobris oma teist sünnipäeva. Tähtpäeva puhul kutsusime DJ-ankeeti täitma ja miksi salvestama koos Tanel Mütiga Heliost vedava Arto.

Debüüt: Aastal 2015, nüüdseks kesklinna arendustele jalgu jäänud klubis Protest kohaliku rula- ja tänavakultuuri väljaande Kataloog koosviibimisel. Varasemat kokkupuudet DJ-tehnika, elektroonilise tantsumuusika või klubiõhtu kui kontseptsiooniga ei eksisteerinud. Sellest olenemata said kärmelt ära kulutatud kõik pihku surutud baaritalongid, misjärel suundusin rõõmsa naiivsusega mängijate taha oma lemmikuid *Italo* ja *indie pop*'i hitte vajutama. Kahtlustan, et endal oli lõbusam kui kuulajatel, kuid püsivat impulssi asjaga edasi tegeleda sellest etteastest siiski ei tekkinud.

Muusikas oluline: Tantsumuusikas väheste vahenditega loodud vastupandamatult haarav gruuv või omanäoline helisüntees, mis jätab mõistatuseks produtsendi peas toimuva. Üldiselt kahe jalaga maa peal oleva inimesena hindan just muusikas kõike müstilist, sõnulseletamatut ja ebamaist. Rokilinnas Tartus *indie* ja *doom metal*'i saatel üleskasvanuna on jätnud oma jälje kindlasti ka kõiksugu melanhoolsed, haavatavad, psühhedeelsed ja introspektiivselt mõjuvad helimaastikud.

Muusikas ebaoluline: Kõik kõrvalised agendad, mille teenistuses DJndust kui platvormi nähakse. Eelkõige võiks tegutseda soovist jagada enda jaoks olulist muusikat.

Mida mängin: Viimaste aastakümnete *house*, *techno*, *electro* ning nende tõsisemalt või vähem tõsiselt võetavad sümbioosivormid ja alamžanrid.

Eredaimad mängumälestused: 2019. aastal Kauplus Aasias eetrivälisel Triinemetsa peol. Selleks ajaks oli ka minuni jõudnud elektrooniline tantsumuusika ehk lihtkeeli tümakas ja suutsin esimest korda mõned kodust kaasa haaratud plaadid kokku miksida. Rõõm oli märkimisväärselt suurem kui paaril eelneval korral CDJdega silmitsi seistes ja sealt jäi sisse ka tahtmine seda emotsiooni korrata. Viimastest aastatest on ühtviisi eredad kõik mu põhilise kollaborandi Tanel Mütiga mängitud Mesila setid, hiliseim Heliose pidu energiliste hollandlaste keskel klubis PIP, kõik vabas õhus mängitud peod ja õndsad pühapäevased jätkuüritused.

Kuula meie veebiväljaandest ka Arto Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil soundcloud.com/artoarto.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Alex G „Cross the Sea"

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Klubid, kus on monitooringu ja DJ-*booth*'i ülesseadmisega antud endast parim, et diskor saaks segamatult muusikat mängida ja ka ise seda nautida.

***Guilty pleasure*:** Heroes of Might and Magic III „Rampart Theme"

Alt üles vaatan…: Innukatele pühendunud kuulajatele ja tantsijatele.

Viis klassikut:
Higher Intelligence Agency „Ting"
Thievery Corporation „2001 Spliff Odyssey"
100 Hz „Whisper"
Adamski „In the City"
Get Fucked „Dreams Are Made"

Viis hetkekummitajat:
ML Buch „Fleshless Hand"
Joalz, Mary Tsoni „Outspoken You Are"
Sounds From The Ground „Move On"
Mr. Projectile „Amy"
Arushi Jain „Cultivating Self Love"

Tehnilist: *Boomer*'ina kaotan lõputute digivõimaluste vahel navigeerides pidevalt oma pea ning seepärast tunnen end hoopis mugavamalt igasuguseid kettaid kogudes ja mängides. Peol loeb muidugi ainult see, mis kõlaritest välja kostab, kuid vinüülidega kaasnevat mängurõõmu naljalt ei ületa.

Lõppsõna: *Stay safe* ja ootan rõõmuga 20. oktoobril Heliose *2-year anniversary*'le klubbbis HALL.

TÕUKEJÕUD

MADIS NESTOR

„Tõukejõud" on rubriik, mis tutvustab inimesi, kes tegutsevad muusikaga seotud elualadel, kuid ise lavalaudadele ei satu. Seekord läheme külla oktoobris 12. sünnipäeva tähistava plaadipoe Biit asutajale Madis Nestorile.

Foto: Helene Vetik

Kust tuli kunagi otsus ja vajadus plaadipood asutada?
Aastast 2001 olin tegev ühes Kentmanni tänava plaadipoes, kuhu paljud DJdest semud ja muidu muusikahuvilised aastateks käima jäid. Pärast sellele peatükile joone alla tõmbamist 2008. aastal tekkis soov jätkata, aga selleks puudus ressurss. Seetõttu kolisin mõneks ajaks internetti ja kohtusin muusikaarmastajatega kesklinna piirkonnas. Samal ajal korraldasime pidusid nime Biit all. Ühel hetkel elukaaslase kannatus katkes, ta leidis sobiva pinna Maakri tänaval ja *the rest is history*.

Kuidas te müüki minevaid plaate valite?
Selle protsessi puhul on peamine aastatepikkune kogemus ja kuulatud muusika, et tekiks teatav arusaam või mõistmine, mis on hea ja mis mitte. See on asi, mida pole võimalik kuidagi õpetada, sest see tulebki aastatega. Üldiselt on Biidis tähelepanu all muusika, mida mujal Eesti poodides on pigem vähe. Mingil hetkel on vist tekkinud võltsarusaam, et oleme orienteeritud ainult DJdele. Ma ütleksin, et oleme suunanud oma tähelepanu piirideta muusika armastajale. Olen seda usutlustes ka varem öelnud, et plaadipoodi saabub just see muusika, mida tahaksin ise võimaluse korral omada. Õnneks ma pole nii rikas ja ka ajaliselt tundub see võimatu. Seega olen rõõmus selle üle, et kuskil Eestis kasvavad vaikselt plaadikogud, mida olen kaudselt kureerida saanud.

Milline on plaadipoe pidamise reaalsus võrreldes ajaga, kui Biit 12 aastat tagasi alustas?
12 aastat tagasi oli eesti muusika ilmumine vinüülplaadil pigem harv juhus. Nüüd on Tartus plaaditehas ja maailma meedias ilmub kord poole aasta jooksul uudis, et vinüülplaatide müük on teinud järjekordse rekordi. Loomulikult ei kehti see Eestis niivõrd müügi mõistes, aga eesti muusika sektsioon ei taha enam poodi ära mahtuda. Oleme leidnud aastate jooksul inimesed, kes usaldavad meie valikut ja on vastuvõtlikud väga erinevatele žanritele. Vahepeal käisime Riias publikut otsimas ja nüüd oleme jõudnud otsaga tulevase kultuuripealinna Tartusse.

Milline on plaadipoe pidamise argipäev?
Kuna olen juba kolmandat aastat kaksikute isa, tähendab see mulle tunduvalt vähem otsest suhtlust poekülastajatega, aga distantsilt teen ka seda ehk saadan sõpradele juhuslikult linke plaatidest, mille eeltellimused on alanud. Praegusel ajal on üsna oluline, et on plaate, mis müüakse läbi juba enne nende ilmumist. Tiraažid on väiksed, aga huvi mõne vastu suur. Loomulikult peab leidma aega, et suhelda sotsiaalmeedias. Me ju toimetame paralleelselt kahes linnas, mis tähendab ka omavahelist päris kommunikatsiooni, et kõik ei räägiks ainult ühest plaadist, aga juhtub ka seda. Järelikult on väga hea plaat. Kui lapsed on magama pandud, siis algab tegelik töö, mis tähendab lugematul arvul muusikaklippide läbitöötamist. Kuna plaate ilmub palju, siis enamiku lugude kuulamiseks läheb nii 10 sekundit, kui sedagi, et pilt selgeks saada. Läbikuulamislukust saab nautida pigem tänaval punktist A punkti B liikudes. Lisaks veel saadetiste edastamised postkontorite ja pakiautomaatide kaudu.

Küsis **Mariliis Mõttus**

Shapednoise. Foto: Leonardo Scotti

VIHJE

19.–22. oktoobril hargneb Tallinnas laiali helikunsti- ja muusikafestival Üle Heli, mis seob eri lähenemisi, hõlmates kontserte, installatsioone, seminare, eksperimentaalfilmiprogrammi ja klubiööd. Festivali tänavune teemafookus on „ajanihe", mis keskendub heli võimele muuta ajataju. Kavas on Several Symptoms, Tallinna Uue Muusika Ansambel, Shapednoise, Patrick McGinley, Tahereh Nourani, Sander Saarmets & Liudmila Siewerski jpt. Vaata lisaks: *ule-heli.ee*

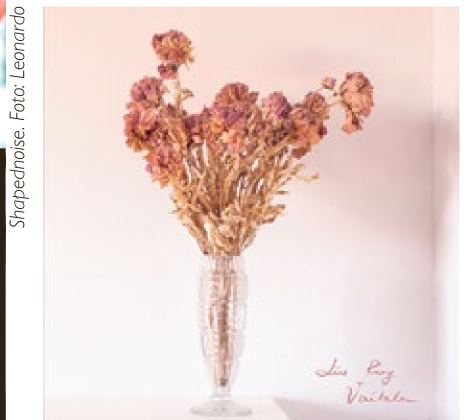

■■■■□

Kuulas Mari Pihl

LIIS RING – VAIKELU

(Õunaviks, 2023)

Liis Ringi värske üllitis hakkab kõrva õhulise õrnuse ja kihilise hõrkusega, isegi teatava viirastuslikkusega. Kenaks omanäoliseks buketiks on seatud rohkelt pisidetaile, kombineerides *field recording*'ut, kitarre, tagasihoidlikult kumavaid sünte, armast vokaali, eri keeli (eesti, inglise, rootsi) ja rütme.

„Vaikelu" ei kandu täielikku *ambient*'i nagu (samuti sel aastal Norra eksperimentaalleibeli alt ilmunud) „Homing" ega tõmba ka väga konkreetseid piirjooni. Samas, mitu korda heliketast kedrates joonistub sealt midagi välja küll. See on Liis Ringile iseäralik rahulik, ent uljas eklektilisus, tema isiklik *wabi-sabi* vabariik, mis lülitab kuulaja, vähemalt minu, tundlikkuse kuhugi maksimumi ligi.

Siin settivad välja selgepiirilisemad laulja-laulukirjutaja lood, mida võib-olla varem nii ei märganudki, nt „under the same sun", kõlama jääb ka minimalistlik „Languages of Love". Sügishommikusse rutates on paslik lisada *playlist*'i „Avatud" ja sügisõhtuks (aga miks ainult sügise!) „Kvällstilla". Meenub, et tegu on kunagise džässkitarri tudeerijaga. „Embrace" mõjub kergelt ja veidi nostalgiliselt, meenutades Little Dragoni vaibi.

Kunagisel Cirklil on silma ja kõrva argisele, mille ta muudab maagiaks, muu hulgas ka rääkides. Jah, rääkides – abiks isiklikud päevikusissekanded. „Juured" viib tõesti endaga helipildi sisse, kuni *kissitad ja kuulad kuldnokkade kädinat*… Selline delikaatne eksperimenteerimine.

MARIA KALLASTU – WHITENOISE

(2023)

Harva juhtub seda, et üks kodumaine artist haarab tähelepanu jäägitult juba debüütsingliga. Ei, ma ei pea silmas n-ö professionaalse karjääri algust mõne suure plaadifirma kaitsva tiiva all, vaid päriselt esimest korda, kui laiem avalikkus temast kuuleb. Sel hetkel oli Maria Kallastu lihtsalt nimi, mille kohta puudus igasugune täpsustav taustainfo, ning seda uskumatum tundus, et ühelt alustavalt artistilt võib tulla nii tuumakat, läbi tunnetatud ja selge visiooniga loomingut. Jõudsin isegi mõelda, et äkki see on hoopis mõne tuntud artisti pseudonüüm… Sõltumata sellest oli selge, et enam ma Maria Kallastust mööda vaadata ei saa.

Tänavu Tallinn Music Weekil antud esimene avalik kontsert vaid kinnitas seda esialgset kõhutunnet: Kallastu astus lavale esimest korda, kuid tema segu õhulisest RnB'st ja pretensioonitust nüüdispopist ei olnud ühestki küljest toores ega rabe, vaid hoopis häbematult ambitsioonikas ja sihikindel.

Maria Kallastu lavaline *persona* võis pealtnäha tunduda uje ning ta justkui ei soovinudki seista publikust kõrgemal, kuid looming kõneles midagi muud. Täpselt produtseeritud ja parajalt puhtaks sõelutud, et mul pole häbi tuua tema kõrvale võrdlusena Doja Cati või SZAd. Päriselt ka!

Viielooline debüütalbum kinnitab neidsamu tundeid, kuid on näha, et see on tema loometeel lihtsalt väike vahepeatus ja hingetõmbepaus. Kuulaja ees jääb Kallastu endiselt pisut müstiliseks, kuid mitte kalgiks ja distantseerituks, pigem vastupidi. Tajume selgelt, et ta hoiab end igal sammul tagasi, et tegelikult on temas peidus veel üllatavaid kõlavärve ja -nüansse, mis vajavad lihtsalt veidi aega settimiseks. Aga üks on kindel: „Whitenoise'iga" laob Maria Kallastu vundamendi loometeele, kus temast võib kasvada vabalt nii popstaar kui ka *underground*-diiva. Seda, kummas suunas edasi minna, ei tea ta ilmselt veel isegi.

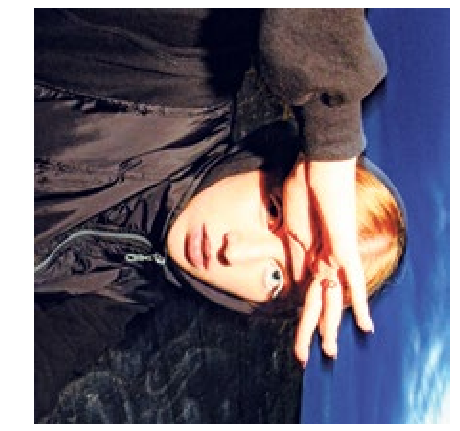

■■■■□

Kuulas Kaspar Viilup

■■■□□ / ■■■■■

Kuulas Mihkel Braun

RÜÜT – KIRIKÜÜT /
RÜÜT & SANDER MÖLDER – LENDAS MEIE KOPELISSE

(2023)

Linnud on pärimuses tihti sõnumitoojad. Tuppa lennanud pääsukesed ennustasid peatseid pulmi, kiivitaja laul vihma, kodu juurde ilmunud hakk surma. Et igal tsirgul oma laul, vilistavad ka „Kiriküüt" ja koostöös Sander Möldriga ilmunud „Lendas meie kopelisse" lugusid erineval viisil.

Kiriküüti ehk ööbikut tuntakse kauni lauluhääle poolest. RÜÜT on vorminud tast pitoreskse helikandja. „Valtsikest" kuulates võib kujutleda kergesti härrast stseeni Kalevi staadionil keerlevate rahvatantsijatega. Ka „Kadrile" on soe ja armas, ent kohati kisub asi liiga nunnutavaks („Õitsi"). Lõõtsa juhitud südikas „Poissmehe polka" ja „Jännupoig" pakuvad eelnevale väga kontrastset vaheldust, samas kui plaadi nimilugu ajab üldse oma rida. „Kiriküüt" näib seisvat teelahkmel, suutmata valida üht või teist rada. Leidub püüdusid plaadi pooluseid lõimida („Kukumama"), kuid üldpildi harmoniseerimiseks jääb sest väheks. Kuulamiseks on siin midagi meelepärast kõigile, niisamuti ka pikemalt mõtlemata vahelejätmiseks.

„Lendas meie kopelisse" liugleb seevastu eksootilisemas, folktroonilises õhustikus, mis on Möldri kaasamist arvestades oodatav. Elektroonikaga pole liialdatud, see avaldub loodushäälte ja saatepillide vahel orgaaniliselt. „Kandlemägi" on lummav. Kuulaja läheneb talle, ent see jääb kui pilve- või uduvines mägi millekski, mida saab imetleda vaid eemalt. Muusika muutub vilksamaks, kaasates köitvaid loodushäälendeid („Juba linnukesed") ja tipnedes etnovõnkelisse tantsusetti kenasti sobiva „Lenda-lendaga". Siis helid mahenevad („Kuulen ma laande"), koondudes veel kord optimistlikuks lõpuks („Loomine"). Kulg läbi meelelaadide ja stiilivarjundite on nauditav – graatsiline ja seostatud, mõjumata korratu põiklemisena paljude sihtide vahel. Üks aasta tugevaim folgialbum? Kahtlemata.

TINTURA – TEE SÄÄREKÜLAST

(2023)

Saarte-Eesti pärimusse sukeldudes on Tintura leidnud plaadi jagu palu, mis mõjuvad siin tänu oma senisele alatuntusele värskelt. Selles värskuses mängib kindlasti rolli ka teksti ajaülesus, aga erilist tähelepanu tuleb pöörata lihtsalt muusikute oskustele, leidlikule helikeelele ja dünaamilistele seadetele. Pärimuslaulude kordusterohkeid meloodiaid tasakaalustavad instrumentaalid. See toimub niivõrd läbiva mustrina, et võib mõjuda peaaegu valemlikuna, kui need instrumentaalosad ja soolod poleks nii tõsiselt head. Erilised pärlid on pala „Sind ei jäta järele" perkussiivne keelpillimäng ja Lauri Tähe kandleskrätsimine loos „Sörvest saia tooma".

Plaadi kulgu pärsib põhiliselt ainult liigne toetumine *fade-out*'idele, mille tõttu on mõnel lool oht mõjuda „mõnusa tiksuna", kui need vääriksid põhjapanevamat ja konkreetsemat lõppu. Näiteks „Kuu oli eila" on mõnusalt paisuv träkk, millest rohkem kui poolt valdab ja kannab Lauri Kadalipu vapustav soolo (mis sunnib igatsema saksisoolo unustatud olulist rolli eesti popmuusikas, *ubi sunt* mu plärisevad torud), kuid võrdlemisi järsk ja tehislik eemaldumine oskuslikult ülesehitatud kihilisusest ning peaaegu katartilisest meeleolust mõjub lausa õrritavana.

Tintura kolmas kauamängiv jätkab bändi kompositsioonilise tervikute jada ning annab tunnistust projekti jätkusuutlikkusest ja viljakast loomingulisest pinnasest. Ja „Rannamies" on järgmised viis aastat kohustuslik osa igast folgipleilistist. Hea plaat on.

■■■■□

Kuulas Joosep Vesselov

■■■■■
suurepärane

■■■■□
väga hea

■■■□□
hea

■■□□□
mittemidagiütlev

■□□□□
halb

TÄHELEPANU!

31. oktoobri südaööni on võimalik tellida kvartaliajakirja KUNST.EE aastaks ajaks endale postkasti vaid 20 EUR eest!

Hiljem hakkab aastatellimus maksma 30 EUR!
Telli ise ja kingi aastatellimus ka oma heale sõbrale!

tellimine.ee/kunst-ee
☎ 617 7717

KA VANNITOAS VÕIVAD END PEITA HEAD BASSISAUNDID

Muidu lauljana tuntust kogunud Karl Killing laenab oma kannelt ka teistele artistidele, aina enam just produtsendina. Karl rääkis, miks kaksikrollis olemine kasuks tuleb, mida ta ise heas produktsioonis otsib, miks vältida üksildast loomingulist mulli ja millal on õige aeg oma salanippe jagada.

Intervjuu **Karl Killinguga**. Küsis **Merit Maarits**

Miks sa tundsid, et võiksid liikuda artisti rollist stuudiosse produtsendiks?
Viimased kolm-neli aastat olen olnud pigem olukorras, kus ma ei tea, mida ise välja anda, aga tean, mida tahan teiste jaoks teha. Ühel hetkel sain aru, et mul on vaja pausi, aga kuna mulle nii väga meeldib muusikat teha, siis nüüd olengi 50:50 olekus, kus produtseerin paljudele, aga tahan olla rohkem ka artisti rollis. Need suhestuvad väga hästi. Mind teatakse praegu mõlemat pidi ja see annab mu artistikuvandile juurde.

Foto: press

Tulin ühel päeval pesust, võtsin rätiku, kuivatasin ennast ära ja läksin vannitoas kogemata küünarnukiga kuumaveetoru vastu – see tegi täpselt sedasama häält, nagu teeb log drum.

Foto: Ken Mürk

Merit Maarits on muusikatööstuse nanokuulsus.

Kui mõtled oma kriteeriumitele artisti ja produtsendina, siis kas oskad neid eristada?
Siiani proovin neid eristada. Artistina tunnen, et mul on rohkem vabadust. Mitte keegi ei ütle mulle, et „tõmba bassi siit üles" või „vaheta bassisaund ära" – olen iseenda kuningas ja see on ülilahe, et olen suutnud viia ennast tasemele, kus saan endale produtseerida. Halb on see, kui teed kõike üksi ja satud loomingulisse mulli. Muusikat peab ikkagi tegema teistega koos, et saada inspiratsiooni, sest sul endal ei ole lihtsalt nii palju ideid. Olen kõik need faasid viimase paari aastaga läbi teinud, kus olengi üksi nühkinud, ja siis tekivad momendid, kus midagi ei tule välja, sest olen mingis mõttemustris kinni. Siis käin mõne produtsendi juures sessioonil, vaatan, kuidas tema muusikat teeb, ja peas lööb pirn põlema. Artistina on sul vabad käed, produtsendina pead täpselt kuulama, mida artist tahab.

Kui mõelda ülituntud produtsentide peale, siis neil on sageli hästi äratuntav käekiri. On arusaadav, et see produtsent töötas selle konkreetse loo juures. Kas tunned, et ka sul on tekkinud oma signatuursaund või -stiil, mis jääb olenemata artististist nendele lugudele külge, millega töötad?
On tekkinud, vähemalt nüüd. Olen aru saanud, et ma olen produktsioonis pigem meloodiline. Praegu on trendikas sünge monotoonsem saund, *house* ja *techno*. Mulle väga meeldib produtseerida ka *house*'i ja *techno*'t, aga meloodilisemal kujul, tuua sisse rohkem harmoonilisust. Ma ei saa öelda, et see on muusikaliselt intelligentsem, aga see on voolavam ja mängivam. Näiteks **Calvin Harrisel** ja **Ellie Gouldingul** on lugu „Miracle" – see on nii lihtne ja monotoonne, et mina ei jaksa seda kuulata. Ma ei suuda kuulata kogu aeg kolme akordi. Üleminekud eelrefräänist refrääni, refräänist salmi jne – nendele ei pöörata modernses muusikas piisavalt tähelepanu. Loomulikult popmuusika lihtsalt ongi selline, aga inimesed teevad suuri silmi juba siis, kui suudad selle neljanda akordi sisse tuua. See on džässilik vaatevinkel, aga samas praegu muusikas vajalik.

Kui kuulsin Villemdrillemi lugu „Kinnisilmi", siis just sinu produktsioon oli see, mis selle mulle maha müüs lisaks sellele, kui Villemdrillem seda Eesti Muusikaettevõtluse Auhindadel tänavu aprillis esitas. Kas saaksid juhatada mind läbi selle loo kokkutulemise protsessi?
Oi, see oli pikk protsess. Villem on veel ikkagi hiphopartist, samas talle meeldib väga teha ka tantsulisemat muusikat. See oli täpselt aeg, kui meie sõbrad kuulasid rohkem *tech*, *deep* ja progressiivsemat *house*'i ning siis Villem arvas, et „kuule, teemegi mõnusa *laid-back house*'i-gruuvi peale räpikama loo". Protsess selleni jõudmiseks, et see sobiks saundilt, võttis umbes kuu aega. Vähemalt. Töötunde niivõrd-kuivõrd isegi ei olnud, pigem see, kui palju me analüüsisime ja muutsime ning mõtlesime, mida sinna arranžeerimise mõttes veel juurde panna, et see kõlaks kui popträkk, mis on samal ajal *house*, mis on samal ajal *laid-back*. Tahtsime, et see oleks veits munadega lugu, aga samas gruuvi. Kuna mulle endale väga meeldib viimasel ajal *house*'i produda, siis kasutasin selle looga kõiki oma parimaid võtteid.

Mis need olid?
Leida Villemi vokaali taha see õige gruuv. Selles produktsioonis on kasutatud hästi palju vastu takti süntide löömist, et tekitada mõnusat kontrasti Villemi monotoonse *flow*'ga. Et sa ei tunneks, et lugu on kogu aeg ühe takti peal, vaid suudad seda gruuvi mitmel eri viisil enda sisse võtta. See on ka asi, mida on öeldud põhjenduseks, miks lugu tegelikult töötas – see oleks olnud nagu Villemi vokaali ümber produtud träkk, mis tegelikult oligi nii. Aga seda ei pane inimesed tavaliselt tähele. See on kindlasti üks mu viimase aja lemmiklugusid, mille ma produnud olen. Villemiga on lahe ka see, et ta on üks artist Eestis, kellega käib tugevalt kaasas ta bränd, ja see on justkui ta brändi lugu.

Kas käid ka ringi ja otsid helisid, mida saaksid produktsioonis kuidagi piisavalt palju moonutada, nii et keegi ei saa aru, kust need pärit on, aga samas need annavad omaette saundi?
Täiega. Näiteks praegu on väga teemas *amapiano*, kus on üks kindel bass nimega *log drum*, mis kõlab nagu vastu mingit kindlat puitu löömine ja teeb sellist konga häält. Mäletan, et tulin ühel päeval pesust, võtsin rätiku, kuivatasin ennast ära ja läksin vannitoas kogemata küünarnukiga kuumaveetoru vastu – see tegi täpselt sedasama häält, nagu teeb *log drum*. Lindistasin selle üles ja see on mul nüüd Abletonis enda programmis olemas bassi *one shot*'ina, sest ma suutsin selle nii läbi töödelda, et see kõlabki omamoodi. Kui oled produtsent ja oskad tehnilist poolt kasutada, saad absoluutselt mis tahes helist midagi teha.

Kui palju sulle loeb, et sinu tehtav oleks välismaailma jaoks kuidagi müstifitseeritud; et sa ei avaldaks kõiki oma võtteid?
Sada protsenti, sest see lisab sulle heas mõttes eksklusiivsust, kui sa ei näita kõiki nippe ära. Kui oled *up-and-coming* selles mõttes, et oled juba laineid löönud, siis tuleb eksklusiivsust hoida. Kui ma jõuaks kunagi **Drake'i** produtseerimiseni ja tunneks, et olen jõudnud kohta, kus mul ei ole enam mitte midagi kaotada või kuhu olengi tahtnud jõuda, siis ma arvatavasti oleksin kahe käega selle poolt, et näidata, kuidas ma olen asju teinud, et saaksite ka nii teha. See on kindel moment, kus eksklusiivsus peaks ära kaduma, et näidata ennast rohkem ka inimesena, hakata teisi aitama, tekitada suuremat kogukonda.

Mida on selleks vaja, et sinu tehtut märgataks välismaal?
Ma ütlen ausalt, et kõik käib läbi sidemete. Sul on lihtsalt vaja luua suhteid. Selle taseme, et teha poplugu, olen saavutanud, aga ma tean, et saan kõvasti paremini ja mul on nii palju aega veel õppida. Areneksin kindlasti kiiremini, kui saaksin uusi kogemusi eri artistidega. Mul on tunne, et peangi ennast eest vedama just produtsendina ja artistipool tuleb kaasa. Produtsendina on mul välismaal praegu rohkem võimalusi. Sel aastal tuli näiteks Austrias välja üks minu produtud lugu, niisugune pungilik, mis on väga minu spektrist väljas, kusjuures tehtud koos **Andres Köpperiga**. Käisime Austrias lihtsalt teiste kirjastuste kaudu kirjutamas. Kahe ja poole nädala pärast (*intervjuu toimus septembri keskel* – toim.) lähen nädalaks Berliini, novembris Londonisse. Proovin kogu aeg vaikselt mingit baasi tekitada. See on lihtsalt suhete loomine, samal ajal enda arendamine ja püüd käia kogu aeg asjadega kaasas. See on raske, aga ma armastan seda nii väga. See protsess on minu jaoks lihtsalt nii nauditav. Ma ei taha jõuda tippu ilma selle protsessita. Tahan käia läbi nii aukudest kui ka kõrgetest kohtadest. Igalt poolt.

TUMEDA PARADIISI KAITSEKS

Vaatas **Tristan Czar Aasmäe** ERR päästis kohe pärast **Triin Ruumeti** teise täispika mängufilmi „Tume paradiis" esilinastust valla hävitaja **Rasmus Kuninga**, kes lammutas teose põhjalikult varuosadeks.[1] Tundsin detailirohkes, kuid kohati jonnivas tagasisides konfliktset hõõrdumist, sest mina nägin Ruumeti tumedate varjude vahelt, vastupidi, palju lootusrikast. Tõlgendasin häirivat sisetunnet kui üleskutset võidurelvastumiseks, eriti kuna põrmustavat kriitikat jagus ka kõigil teistel väljaannetel, ja võtsin sedapuhku eesmärgiks anda Kuninga agressioonidele tunduvalt positiivsemat vastukaja.

HAAVARAVI SOOLAGA

„Tumeda paradiisi" 27-aastane peategelane Karmen (**Rea Lest**) on elanud kindlalt issi kaitsva tiiva all, kuldlusikas sealsamuses, kuni stsenaristid viskavad ta täiesti tundmatus kohas pea ees vette ja lasevad tal ise ujuma õppida. Isa ja varalise stabiilsuse kaotuse järel vaevleb karakter psühholoogilises ängis, mis taob ta emotsionaalselt tuimaks. Karmen kuulub agnostikute ja ateistide kildkonda ning otsib hingehaavadele leevendust kehalistest praktikatest, nagu sadomaso ja Annelinna šamaanide kettimisrituaalid. Nendele lisaks uputab ta end korduvalt pudelipõhja ja redutab narkouima kaleidoskoopiliste pilvede varjus. Kuidas ta peakski oskama ise leinaga toime tulla, kui leinateraapia ei ole meie ühiskonnas veel tavapärane praktika?

Kõike, mida saab, lahatakse vägivallaga, isegi seksuaalsust, millel oli temaatiliselt kandev roll.

31 aastat tagasi kriminaalkaristusega lõppeda võinud situatsioon on nüüd täiesti tavapärane nähtus (mitte et kõrvarõngaid kandev mees kohe gei oleks muidugi). Triin Ruumet täitis muuseas ka ühe minu unistuse: Sõpruse sild Tartus sai jõle ilusasti purki. Motikate laine rullus üle selle räämas arhitektuurimälestise ja sonnuse ilmaga mestis illustreeris vaatepilt ideaalselt peategelase katkist hinge. Kümme kümnest!

Juba esimestes stseenides kohtasime vanu tuttavaid Meriväljalt ja segadust tekitavate päevade ajastust. Huvitav on otsida ühe autori eri teoste vahel seoseid – see on mäng. Tekitab illusiooni, et autori filmikeelt on võimalik lõpuni lahti muukida ja seeläbi teda inimesena lähemalt tundma õppida. Ruumetile endale meeldib mängida eesti näitlejate koorekihiga. Julge oli panna elukaaslased **Jörgen Liik** ja Rea Lest hoopis õe-venna suhtesse. Lihtne fakt näitlejate eraelust sünnitas kahjuks kiirelt gasparnoéliku intsesti mõtte [SPOILER!], mis filmi lõpus realiseerudes enam ei üllatanudki. Teise täispika filmiga teeb Triin Ruumet puust ja punaseks, et talle meeldivad bemmid ja mersud, Hummeri limod, lärtsuvad motikad ja Uomo truupärid. Filmis on palju lõrisevat, meesfiguurid on tursked ja vormis ning naised käivad jõmmis pagasnikut kasvatamas. Kõike, mida saab, lahatakse vägivallaga, isegi seksuaalsust, millel oli temaatiliselt kandev roll. Sidumine ja sadomaso ei olnud pornolikult voolavad, vaid nende sisse mahtusid ka inimlikud pausid, eksimused ja kommunikatsioon, mis tegid Karmeni seksisõbrast Reneest (**Juhan Ulfsak**) mehe, mitte seksiroboti.

PINGESTATUSE ALLIKAD

Kas üks kodumaine linateos saaks alata veel paremini kui **Sal-Salleri** kähiseval häälel ettekantud looga „Ainult unustamiseks". Viimane mõjus kui nostalgialaks ja viis mõtted uitama kunagistele külasimmanitele, praegused Pühaka kräusid sümboliseeris **Liis Lemsalu** muusika ja tõesti hea kuulamise mitmeks järgnevaks päevaks kinkis **Leslie Da Bass** looga „Armastus on pime". Olin tänu virtuoos **Hendrik Kaljujärvele** eesti muusikast nii ülesköetud, et hea meelega oleksin soovilugusidki nõudnud, kui kinolina vastupanu ei osutaks. Audiovisuaalset kogemust rikastasid veel agressiivsed latakad ja lõrinad ning sigareti põlemise ja plaastrite eemaldamise krabinad. Mürinate ja prõksude vastandumine ja hektiline vaheldumine tekitas filmile omase emotsionaalse pingestatuse.

Kinematograafiat iseloomustasid korgijoogist ja kanepist aurused ning lonkust läbiimbunud kaadrid. Uduvihmas oli objektiiv hägune ja paduvihmas katsid vaatevälja piisad. **Erik Põllumaa** moonutas peousku karakterite lõustu säriaja madaldamisega. Kehtis rusikareegel: kui tegelased on lappes, on seda ka säri. See trendikas efekt sikutab ajahetki oma raamidest välja ja segab üksteisele järgnevad kaadrid ühtseks massiks. Nõndamoodi viivitatud liikumine on samal ajal nii veniv kui ka heitlik ja domineerima hakkab kurjakuulutav ärevus. Oskuslik optometrist Põllumaa kasutas käepäraseid vahendeid, et vaataja silmadega manipuleerida, nii et film rikastus märkamatult. Hallukate ilmnemisel lõhuti seda naturalistlikku kaameratööd filmistilistikast võõranduva kaleidoskoobifiltriga, mis tootis sõitva mustriga seinavaipu.

ROHKEM SALLIVUST

„Tume paradiis" ei vii eesti filmi paradigmamuutuseni. Samas võib Eesti filmimaastikul pidada erakordseks ju sedagi, et nii filmi režissöör kui ka peaosaline on naised. See ei ole siinmail päris igapäevane nähtus. Kas iga filmikunsti sigitis peabki üldse revolutsiooniline olema? Teistes kunstiharudes ei eeldata loojalt iga teosega koperniklikku pööret. Ja isegi kui maalikunstnik solberdab paaril lõuendil nii, et lõpuks neist muud kasu polegi kui küttematerjalina, siis ei tõsta keegi kisa.

Filmiloome nõuab tunduvalt rohkem nutsu ning ilmselt on õigus olla selle võrra ka kriitilisem ja mõelda, kas ressurss läks ikka õigetesse kätesse. Rahapuudus filmimaastikul on juba leierdatud teema, kuid endiselt oluline, sest vahepeal pole ju keegi raha juurde trükkinud. Selle vajakajäämise tõttu ei saa eesti režissöörid õpitud oskuste lihvimiseks piisavalt võimalusi ja ka eksimiseks jääb paraku vähem ruumi. Erandiks on muidugi **Rain Rannu**, kes ei sõltu otseselt riiklikust toetusest ja toodab mängufilme, nagu Vändrast tuleb saelaudu – vähem kui aastase vahega. Inspireeritult Karmeni tegelaskujust nendib Rea Lest intervjuus Postimehele[2] kurbusega, et kui inimene ei ole või ei tahagi olla praeguses maailmas erakordne, siis tal polegi justkui mõtet üldse olla. Nii nagu inimene võiks saada valida inimeste spektril oma koha, seejuures teisi kahjustamata, võiks seda saada endale lubada ju ka film.

Kaader filmist

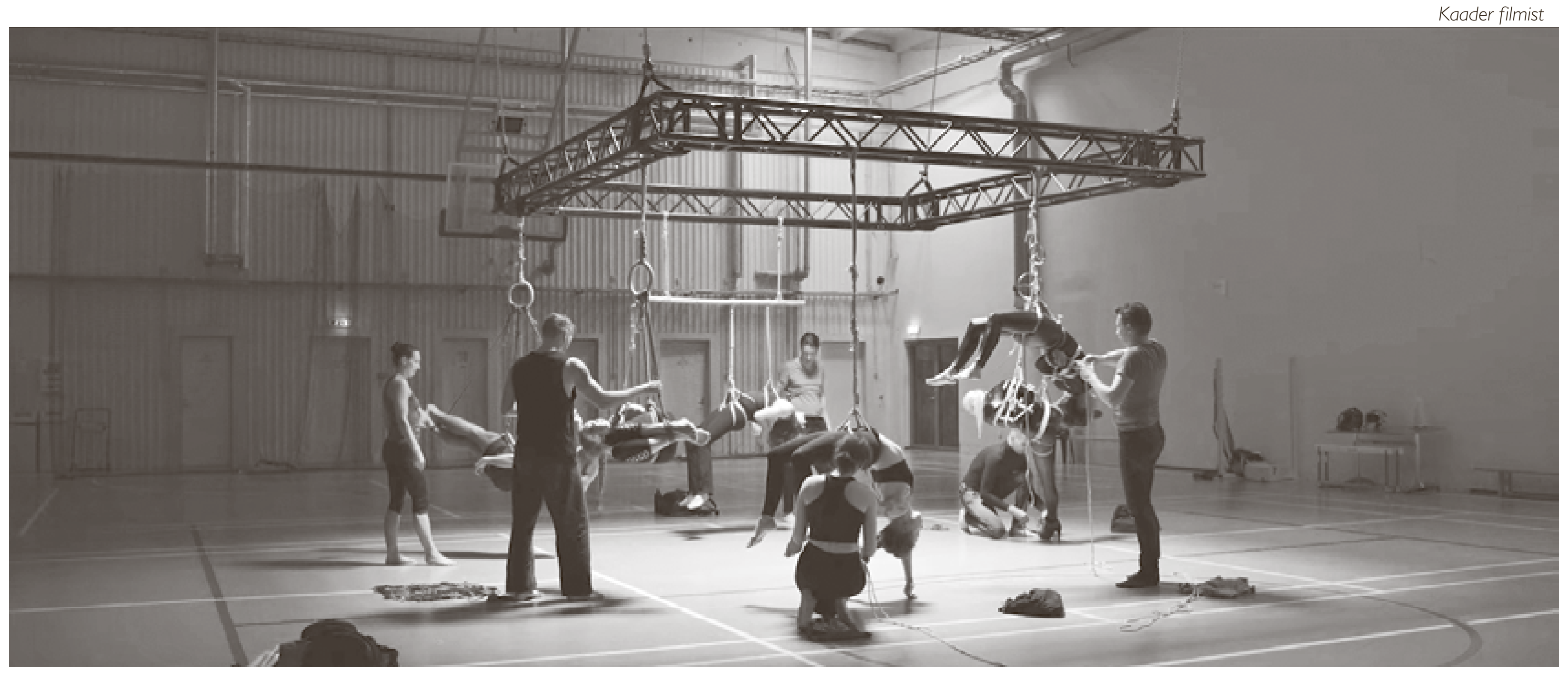

„TUME PARADIIS" (EESTI, 2023), 111 MIN. REŽISSÖÖR TRIIN RUUMET, STSENARISTID TRIIN RUUMET, ANDRIS FELDMANIS JA LIVIA ULMAN, KUNSTNIK MATIS MÄESALU, HELILOOJA HENDRIK KALJUJÄRV, OPERAATOR ERIK PÕLLUMAA. OSADES REA LEST, JÖRGEN LIIK, JUHAN ULFSAK, REIMO SAGOR, STEFFI PÄHN, LIISA SAAREMÄEL JT.

„Tume paradiis" on Eesti eluolu peegeldus. Pealtnäha elame võimalusterohkes paradiisis, kuid selle varjus on sünge ja morn rahvastik. Ühiskond, mis pole ei liha ega ka kala, sest püüdleb alles heaoluühiskonna ehk paradiisi suunas. Maailmaga võrreldes ei julge viriseda, sest meil on praegu isegi üle ootuste hästi. Piiritagune Venemaa veel ei kimbuta ja Toompea pukis istub liberaalne valitsus. Samas seisame silmitsi filmis esinevate muredega, nagu vaimse tervise probleemid, sellest tulenevad sõltuvushäired ja noorte süvenev huvi ka karmimate mõnuainete vastu.

UUT JA VANA

Väiksed vihjed annavad märku ajastukohasusest. Palju ei ole vaja, piisab sellest, et **Reimo Sagori** kehastatud maskuliinne Tolik kannab glamuurseid kõrvarõngaid ja illib peomeeleolus teise mehega. Neid pisidetaile ei peagi rõhutama, lihtsalt hea meel on näha, et veel

Foto: erakogu

Tristan Czar Aasmäe on viimased pool aastat keskmise nime vahetamisele mõelnud, aga ei ole siiani sobilikku kandidaati leidnud. Pakkumistega pöörduda tema poole sotsiaalmeedias.

[1] *Kuningas, R. 2023. „Tume paradiis": pidu peo pärast.* – kultuur.err.ee, *21.09.*

[2] *Sauter, R. 2023. Rea Lest: väsitav on sõltuda teiste arvamusest.* – kultuur.err.ee, *22.09.*

KING KONGI LAKMUSTEST

Kas on võimalik ise mõista, et ollakse suur paks šovinist? Kas eri sugudele kehtivad erinevad vooruslikkuse püügalad? Miks peab olema vaga ja vooruslik?

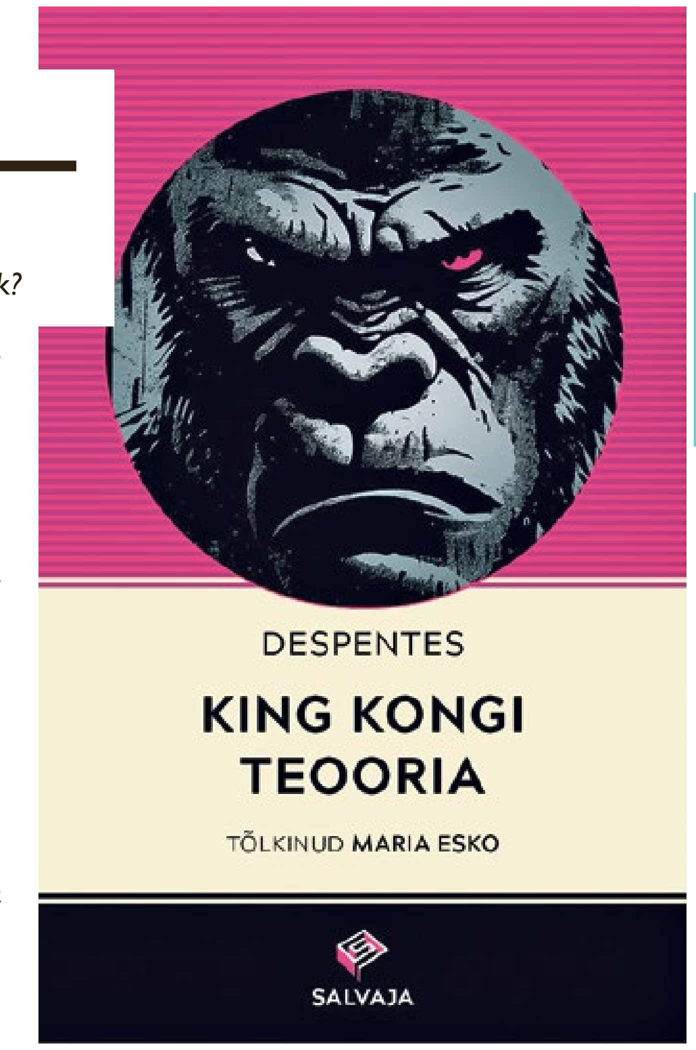

VIRGINIE DESPENTES „KING KONGI TEOORIA"
TÕLKINUD MARIA ESKO,
TOIMETANUD KATRIN KERN,
KUJUNDANUD ASKO KÜNNAP
SALV, 2023 / 101 LK

Luges **Kaisa Ling** Virginie Despentes'i teos on tore raamat, mulle väga meeldib, aga ka vormikorrektne ja praktiliselt kasutatav poliitiline manifest (ld *manifestus* – selge, avalik, kurikuulus) – polariseeriv, salvav, söövitav tekst, mille üks funktsioon teiste seas on toimida varjatud või varjamatu misogüünia lakmustestina. Manifestid ongi ju poliitilised tööriistad, mis ei ole mõeldud esmajoones esteetilise naudingu esilekutsumiseks, vaid ikka selleks, et inimesi raputada ja neid teisiti käituma panna, kui õnnestub.

Seega võiksid Despentes'i lakmuskatset teha vähemalt korra kõik isikud vaatamata nende poliitilistele eelistustele, vanusele või soole. Tuleb aga arvestada, et sõltuvalt erinevatest algpositsioonidest võivad reaktsioonid te(k)stile olla kas peaaegu märkamatud või siis just väga agressiivsed.

Aktiivsemate feministide puhul nagu mina pole reaktsioon loetule eriti märkimisväärne, pigem muhedalt nõusolev, kuna see lihtsalt kinnitab paljut, mida juba nii ehk naa tõeks peame: süsteem on ebavõrdne, perversiivne ja loodud kõiki pooli kontrolli all hoidma. Sellegipoolest on tegu kasuliku supervisioonitööriista või õppevahendiga, millega testida taas privileegipimeduse ja internaliseeritud patriarhaadi sügavikke iseendas, õngitseda välja eneseviha viimased jäänused, need Empire State Buildingu otsast alla visata ja enesekindlalt jätkata.

Paadunud misogüünide puhul (kas selliseid isikuid üldse leidub, kes seda avalikult tunnistada julgevad?) on reaktsioon väga tõenäoliselt hoopis teistsugune, palju tugevam, kindlasti vihane. Despentes'i tekst mõjub neile kui süüdistus, kui etteheide, tekitades omakorda äkkviha kas naissoost autori või naissoo vastu generaalselt. Tänamatud, reaktsioonilised, kadedad eided, kes kangutavad asja ees, teist taga igasugu tühiseid vaidlusi üles, määratsevad ja ropendavad, unustavad viisakuse, vooruslikkuse ja vagaduse, naiselikkuse alustalad! Nagu võib täheldada sinilillede puhul, mis happelises pinnases kasvades lakmusena toimivad ja roosaks muutuvad, mõjub Despentes'i test misogüünidele: nad lähevad näost kärtsroosaks, täpselt sedasama värvi, mille kirjastus Salv on valinud „King Kongi teooria" eestikeelse väljaande kaanele. See on lakmustesti indikaatorvärv.

Nii et kui olete juba Despentes'i manifesti lugenud ega ole seni näost roosaks tõmbunud, võite kergendunult hingata – te ei ole paadunud misogüün. Kui aga tunnete lugedes, et kõrvad hakkavad huugama, kael tulitama, vererõhk kerkib ja kõrvus hakkab õrnalt vilistama, soovitan lugemise katkestada, astuda peegli ette ja oma nägu jälgida – punetav näolapp võib tähendada, et teis leidub siiski misogüünilisi elemente, millele lakmus reageerima hakkab.

Despentes'i võib kritiseerida tasakaalustatuse puudumises, kehvas huumorisoones, liigses reaktsioonilisuses, isegi ülbuses, aga kriitikul tasuks igaks juhuks peeglisse vaadata, ega ta pole juhtumisi sattunud pada-sõimab-katelt-olukorda, näost kärtsroosad mõlemad.

NÄITUSEASUTUSI DRÄÄGIDES

■■■■■■■□□□

Drag-kunsti liikumine tavapärasest ööelukeskkonnast galeriiruumi on huvitav areng, millega kaasnevad mitmesugused väljakutsed, võimalused ja ohud.

Vaade näituselt „Dräägime ära", Kogo galerii, 2023. Foto: Roman-Sten Tõnissoo

NÄITUS **„DRÄÄGIME ÄRA" KOGO GALERIIS** TARTUS (25. AUGUST – 21. OKTOOBER 2023). KURAATOR MĒTRA SABEROVA, KUNSTNIKUD MĒTRA SABEROVA (TIMMY), KRISTA SABEROVA, EDGARS TABAKS, ILZE VĒZE-BALODE (HENRY OAK), MAILO ŠTERN, DJ LÉVI, MARSS THE PERSON, VINCENT HEMINGAY, DAWN (K!NK), NIKO RAIN (BAZILIX), VENCHESKA BALTIQUE, VIVIANNA MARIA STANISLAVSKA, HANNA KANNELMÄE (EEBEN FRÜÜLEP), MAXX TOXIC, MAJORDANGER, MS ELSA, HELGI SALDO, WICKLER WILDE, KING A JA QUERELLE.

Külastas **Mikk Lahesalu** Viimase pooleteise aastaga on toimunud kohaliku *drag*-skeene hüppeline elavnemine. *Drag*'iga on jõutud ka kaasaegse kunsti väljale – EKKMis toimus **Jaanus Samma** näituse raames *drag*-etendus ja praegu on Kogo galeriis üleval Baltic Drag King Collective'i näitus. Ruumi keskmes ripub mainitud kollektiivi ühe asutajaliikme ja näituse kuraatori **Mētra Saberova** loodud üleelusuurune karnevallik mantel. Eklektilise lapitekina on see kaetud jäädvustustega *drag show*'dest ja kollektiivi teistest tegemistest. Mantlit ümbritsevad eri *drag*-kunstnike kujundatud õhus hõljuvad bännerid, mis kujutavad kvääranarhismi, frustratsioone, fantaasiaid, elurõõmu ja eufooriat.

Näituse väljapanek mõjub galeriiruumis esialgu kentsakalt, kuid lähemal vaatlusel annab hästi edasi *drag*'ile omast isetegemise hõngu. Sünteetilised kangad ja narmendavad ääred meenutavad meeleavaldustel kasutatavaid lippe ja plakateid, kutsudes esile protestiesteetikat ja täites ruumi laetud energiaga. Kuigi näitus üksi jäi mõneti staatiliseks, kuna fotodega on *performance*-kunsti raske edasi anda, toetas seda tugev publikuprogramm, mille raames avati näitus *drag show*'ga ning toimusid Baltic Drag King 2023 võistlus (elagu **Dykeonaut**!) ja aruteluringid.

Drag'iga kunstigaleriis esinemine võimaldab kunstnikel mängida teistsuguse formaadiga ja katsetada asju, mis tavapärases klubikeskkonnas ehk ei töötaks. See annab *drag*-kunstile nähtavuse ja potentsiaalse tõsiseltvõetavuse kunstiliigina, avades seda laiemale publikule. Samas kaasneb sellega oht, et väljutakse turvalisest keskkonnast ja sisenetakse ruumi, kus publikul puudub vajalik kontekst nähtu mõistmiseks. *Drag* on kväärkogukonnas sündinud etenduskunsti vorm, mille keskmes on radikaalne identiteediga mängimine just turvalises ruumis. *Drag*-kunstnikud ei ole tihti etenduskunstide taustaga, vajalikud oskused on õpitud iseseisvalt, interneti või kogukonna abiga.

Meelelahutusliku kunstielamuse pakkumise kõrval võib ehk olla tähtsamgi esineja sisemine psühholoogiline protsess, mille käigus toimub vabanemine etendaja tavapärase kehalisuse ning sellega seotud ühiskondlike eelduste ja takistuste seatud piiridest. See on haavatav seisund, mille jagamine toetava publikuga saab olla äärmiselt vabastav, koguni maagiline kogemus, aga *drag*'iga vähe kokku puutunud inimesele võib see nähtamatuks jääda. Galeriikeskkonnas esinemine tekitab teistsuguse võimuvahekorra, mille puhul võib täheldada rohkem etteastete ja esinejate arvustamist kui nende tähistamist ja võimestamist.

Drag-kunsti laiemale publikule esitledes on ülioluline töötada selle kontekstualiseerimise kallal. Kogo galerii näitus koos publikuprogrammiga on hea näide sellest, kuidas institutsioonid saavad aktiivselt kväärkogukonda ja *drag*-kunstnikke võimestada, andes neile platvormi eneseväljenduseks, luues (tasustatud!) esinemisvõimalusi ja tegeledes teavitustööga. Tartu on kujunemas regulaarselt toimuvate *drag*-ürituste ja tugeva kogukonnatunnetuse toel jõudsalt Eesti *drag*-pealinnaks. Olen põnevil, mida tulevik toob.

Nüüd saad soodsale hinnale pihta igas asendis ...

Õpetajakuul oktoobris on Õpetajate Lehe aastatellimus taas **vaid 22 eurot**.

www.tellimine.ee/opetajate-leht tel 617 7717

ÕPETAJATE LEHT

5+7+10+11 OKTOOBER MIS SAAB SIIS, KUI MEID ENAM EI OLE?
14+15+16 OKTOOBER PÄVA LÕPUKS, KIIGU
19+20 OKTOOBER LOOD
25+26+27+28 OKTOOBER PÄVA LÕPUKS, KIIGU
27+29 OKTOOBER CERVANTOORIUM EELVIIMASED ETENDUSED

4 NOVEMBER LOOD EUROOPA KULTUURIPEALINN 2023 VESZPRÉM, UNGARI
11+17+18 NOVEMBER MARET TAMME JA JOOSEP SUSI UUSLAVASTUS ESIETENDUS
15+16 NOVEMBER PRAKTILINE EESTI PIDULAUD
19+20 NOVEMBER CERVANTOORIUM VIIMASED ETENDUSED
27+28+29+30 NOVEMBER PÄVA LÕPUKS, KIIGU

Oktoobrikuus rahvusraamatukogus

L 07.10 13–18
LAUAMÄNGUPÄEV
Brain Gamesi juhendajatega
RaRa väike maja

T 10.10 11.00–14.30
XVIII OSKUSKEELEPÄEV
Tõhus erialakeel raamatukogus
RaRa väike maja

N 12.10 18–19
KIRJANIKUD KESKPUNKTIS
Maarja Kangro ja Sven Mikser
RaRa väike maja

K 18.10 17–20
LAUAMÄNGUÕHTU
Brain Gamesi juhendajatega
RaRa väike maja

N 19.10 17.30–18.30
PÕNEVIKUSÕPRADE KLUBI
Muhekrimi
RaRa Solarise saatkond

L 21.10 12–14
PEREHOMMIK
Kui pime on pime?
RaRa Solarise saatkond ja Apollo raamatupood

T 24.10 14.00–15.30
ESIMESED SAMMUD ESSEISTIKAS
Töötuba Daniel Tammega
RaRa Solarise saatkond

K–N, 25.–26.10
MEEDIAPÄDEVUSE AASTAKONVERENTS
Meediaharidus 2.0: ära usu hundijuttu!
Ahhaa teaduskeskus, Tartu

LVLup! MUUSEUM
Interaktiivne videomängude näitus
RaRa 0-korrus K–R 12–18
L 13–18

RARA VÄLIALADE IDEEKONKURSI NÄITUS
Kuni 20.12
RaRa väike maja

RaRa EESTI RAHVUS-RAAMATUKOGU

Väike maja Narva mnt 11
Solarise saatkond Estonia pst 9
Vaata lähemalt: rara.ee/sundmused

All ülesvõte Tõgi Cirkuse (LT) lavastusest „InTENSE". Foto: Vilja Gražinytė. Ülal foto näituselt „Keha(s)tus". Foto: Luisa Greta Vilo

6.–7. oktoobril saab Sakala 3 teatrimajas osa neljandast Balti nüüdistsirkuse esitlusfestivalist EPICIRQ. Baltikumi ainsa sellelaadse festivali rõhk on professionaalsel tsirkusel, kavas on lavastused, lühietteasted, tööprotsessi esitlused ja liftikõned. Lisaprogrammina etendub Theatrumis 5. ja 8. oktoobril Hanna Junti lavastus „Vaatamata kõigele". Ühtlasi on 22. oktoobrini Tammsaare pargi Uue Turu platsil avatud festivaliga kaasnev Luisa Greta Vilo tsirkusekehade näitus „Keha(s)tus". Infot: *epicirq.com*

03.—08.10.

VÄRSKEMAT MOEFILMI

Oktoobri alguses jõuavad Tallinnas Kinos Sõprus ning Tartus Elektriteatris kinoekraanidele moemaailma kajastavad dokumentaalid – juba 8. korda toimub moefilmide festival MoeKunstiKino. Linateoste peategelasteks on maailmakuulsad disainerid Gianni Versace, Vivienne Westwood ja Olivier Rousteing, aga näeme ka alles oma teekonda alustavaid moeloojaid. Linastuste eel näidatakse aga Estonian Fashion Festivali Antoniuse moeetenduse disainerite lühifilme. Pilk peale: *moekunstikino.ee*

06.10.

LIIS NIMIKU PÄIKE

6. oktoobril jõuab kodumaistesse kinodesse Liis Nimiku esimene täispikk dokumentaalfilm „Päikeseaeg". Seitsme aasta jooksul filmilindile üles võetud linateos viib vaataja Eesti kodudesse, kus elatakse rahulikult eemal maailma kaosest, looduse etteantud rütmis. Inimliku loovuse südames on alati peidus üks pisike vastuhakk, mis ei taha järgida seda, mis on meile ette kirjutatud. Uuri lähemalt: *facebook.com/sundialdocumentary*

06.10.—26.11.

FOTO(TÄIS)KUU

Rahvusvaheline kaasaegse kunsti biennaal Tallinna Fotokuu stardib tänavu 6. oktoobril ning vältab pea novembri lõpunädalani välja. Biennaali põhiprogrammi raames on Tallinna Kunstihoone Lasnamäe paviljonis avatud Ilari Laamaneni kureeritud rahvusvaheline peanäitus „Transs", kus osaleb 17 kunstnikku kaheksast riigist. Satelliitprogrammis teeb Fotokuu koostööd üheksa näitusepinnaga Tallinnas ning laieneb lisaks ühe näitusega ka Tartu Kunstimaja väiksesse saali. Aga toimub väga palju muudki. Infot: *fotokuu.ee*

07.—08.10.

AVATUD USTE (TAL)LINN

Open House Tallinn kutsub taas avastama pealinna linnaruumi ning tutvuma siinse arhitektuuri ja hoonete ajalooga. 7.–8. oktoobri nädalavahetusel avatakse ligi 30 avaliku hoone, eramu, ehitusjärgus oleva objekti ning põnevama kontori- ja tootmishoone uksed (millest paljud ongi tavapäraselt avalikkusele puhta suletud). Ekskursioonid on küll tasuta, kuid mõned tuurid eeldavad eelregistreerimist. Vaata lähemalt: *openhousetallinn.ee*

Püha Johannese Kool. Foto: Evert Palmets

09.—30.10.

SCORSESE RETROSPEKTIIV

9.–30. oktoobrini toovad Kino Sõprus ja Tartu Elektriteater oma ekraanidele ehk seni mahukaima retrospektiivi: kahe kino peale kokku linastub 26 Martin Scorsese filmi. Kuna oktoobris tuleb kinolevisse režissööri uusim linateos „Lillekuu tapjad" (mida selleski retrospektiivis näha saab!), peitub just siin võrratu võimalus vaadata üle vanameistri vanemadki tähteosed. Täpsem teave: *kinosoprus.ee*, *elektriteater.ee*

Kaader filmist „Taksojuht"

12.10.

KRISTA KAERA ÕHTUKOOL

Selgi sügisel on võimalik võtta osa Tallinna Kirjanduskeskuse populaarsest kirjanduse õhtukoolist! Tänavu keskendutakse inglise kirjandusele, lektoripulti astub seda läbi ja lõhki tundev Krista Kaer. Esimesel (topelt-) loengul 12. oktoobril võetakse näiteks jutuks Briti kirjanduse üldpilt (auhinnad, suundumused, eri piirkondade kirjandus…), edasistel loengutel on fookuses iiri ja endiste asumaade kirjandus, kuni novembris jõutakse žanrikirjanduseni. Kursuse hind on 45 €. Registreerimine ja loenguplaan: *kirjanduskeskus.ee*

14.10.

VILJANDI LUULEROCK *VOL. I*

„Vaeste ja läbivettinud muusikanautlejate varjupaigas" Konservatooriumis (aadressil Koidu 13a, Viljandi) stardib oktoobrist Viljandi Luulerock, mille esimesest üritusest on võimalik saada osa 14. oktoobril (kell 21). Sarja eesmärk on tutvustada esinejaid, kelle loomingus on oluline osa just eesti luuletajate tekstidel. Esimese kontserdi kangelased on kollektiivid Magnus Kampus ja ToraBora. Jälgi mängu: *facebook.com/konservatoorium*

17.10.

FRAHM-SINK-SUMERA

17. oktoobri peal on arvatavasti paljude melomaanide märkmikus juba rasvaselt kirjas „Nils Frahmi kontsert Alexela Kontserdimajas!!!". Kuid kel veel pole, neile meenutame käesolevaga, et enne maailma ühe tuntuima nüüdismuusiku Frahmi lavaletulekut paitab kell 19.00–19.30 kuulajate kõrva ERSO kontserdisarja „Audiospaa" esitletav kava tšellist Theodor Singilt koos elektronmuusiku Tammo Sumeraga. Piletid: *piletilevi.ee*

KUNST

BALTI NAISKUNSTNIKUD KUMUS

Septembri lõpus avati Kumus väljapanek „Raamist lahti. Leis, Tabaka, Rožanskaitė", mis keskendub kolme Balti naiskunstniku – Malle Leisi, Maija Tabaka ja Marija Teresė Rožanskaitė – 1970.–1980. aastate loomingule hilisnõukogude keskkonnas. Kõik kolm astusid vastu tollase kunstimaailma reeglitele nii oma tavapärasest erineva eneseesitluse kui ka ruumiloome viiside ja kunstnikupeegeldustega. Kuraatorid Anu Allas ja Laima Kreivytė. Uuri: *kumu.ekm.ee*

FOTO

VOLKMANNI MINEVIK

Fotografiskas on avatud legendaarse moefotograafi Toomas Volkmanni seni suurim isikunäitus „täis minevik". Väljapanek räägib enam kui sajal fotol loo kunstniku ligi 30-aastasest loomingulisest teekonnast. Näituse olulisus ei peitu vaid kunstniku omailma lahtirullimises, vaid ka tundliku silmaga ajastu kaardistamises – 1990ndate valulikust rabedusest 2010ndate ülbe klantsesteetikani. Kuraatorid Kaire van der Toorn-Guthan ja Tanel Veenre. Info: *fotografiska.com/tallinn*

TEATER

STOPPARD VANEMUISES

Vanemuise teater tõi septembris – esimest korda Eestis – lavale Tom Stoppardi uusima näidendi „Leopoldstadt". Aastal 1899 algava ja läbi kuuekümne aasta kulgeva näidendi keskmes on Merzide perekonna kodu Viini kesklinnas Ringstrassel – näeme sõda, revolutsiooni, vaesumist, natsismi tõusu ja holokausti… See on panoraamne ajalooline draama, kus põimuvad inimsaatused, kired, armastus ja traagika. Lavastaja Tiit Palu, järgmised etendused 21. ja 25. oktoobril. Lähemalt: *vanemuine.ee*

„Leopoldstadt". Foto: Maris Savik

IMPRO

UUS TEATRISAAL PÕHJALAS

Tallinnas Põhjala tehases avati septembri lõpus pidulikult improteatri IMPEERIUM uus kodusaal! Improžanri eripära seisab selles, et kõik laval toimuv sünnib n-ö siin ja praegu, eelnevalt kokku leppimata – tekst ei ole pähe õpitud ega mängitavat lugu välja mõeldud. 11. oktoobril aitavad IMPEERIUMI näitlejad lõpetada Andrus Kivirähki uut näidendit, 19. oktoobril on kavas koomiliste sketšide õhtu ning kuu lõpupoole väisab IMPEERIUMIT Üllar Saaremäe. Mängukava jm plaanid: *improimpeerium.ee*

TARTU
ELEKTRITEATER
KINO
»SÕPRUS«
MARTIN SCORSESE
RETROSPEKTIIV
09.-30. OKTOOBER